

Aposil

Bi Jisas manö ud arep gau kale nan nihön nihön gila

Luk Diopilas nip kauyaŋ kali kliñ rika

1 ¹ Mam Diopilas. Yad nöp manö nöd kali kliñ riknö u, Jisas nip yag daulö majö göm, wög il göm mid damöm, nan nihön nihön göm, manö nihön nihön hag ñöm ga u, nöp köp nöd u kali kliñ riknö.^a ² Hainö, God Jisas nip dam ap ran jak kumi kabö laŋ au ud ara. Pen nipe kumi kabö adö laŋ au arnig ga magö u, nipe gö Ana Uł nipe manö nipe ud arep hag la bi gau kalip hag ñi aij ga. Manö anibu magöŋhalö nöd kali kliñ rikem nöp ñinö u.^b ³ Jisas uma pen kauyaŋ uraköm, ñin unbö ñinjuöl mihöp (40) aŋ u ñin iru nöp waiö löm, manö nipe ud arep bi nipe gau aip midöm, God nibi bi udöm abad mideinab manö u kalip hag ñimidöp. Anig gö, kale amgö magö kale ke niŋla nipe kamiŋ mideia.^c ⁴ Pen umöm uraköm, minöŋ naböŋ adö il i midmidöp ñin aŋ anib au, ñin ap bi nipe anib gau aip nan magö ñinöŋ haga, “Yad kalöp nöd hagnö rö, Bapi yad nan nihön kalöp ñinabin a ga u, Jerusalem aui nöp midmim, abad midaimim.^d ⁵ Jon ñig pak ñeb bi u nibi bi kalip ñig u nöp pak ña, pen ñin mihöp nöp ap arö, Ana Uł u apöm kalöp pak ñinab,” a ga.^e

Jisas nipe ram minöŋ kumi kabö adö laŋ au ap ran jak ara

⁶ Pen ñin ap Jisas nipe bi nipe anib gau mideila aŋ au waiö lö, nip hagla, “Bi Kub, ne miñi kiŋ hon midö, hon Isrel nibi bi ram minöŋ hon i kauyaŋ ke abad midun, ram minöŋ rimnap abad midun ginabun aka?” gila.^f ⁷ Hageila, kalip haga, “Ñin mai ginab u, Bapi gasi nipe ke niŋöm hag la; nan kale wasö.^g ⁸ Pen Ana Uł nipe kalöp auö, kale pidöŋ udmim

^a 1:1 Luk 1:3 ^b 1:2 Mak 16:19; Luk 24:49-51 ^c 1:3 Luk 24:36-49; Ap 10:41

^d 1:4 Luk 24:49; Jon 14:16-17; Ap 2:33 ^e 1:5 Mad 3:11 ^f 1:6 Luk 24:21 ^g 1:7 Mak 13:32

ammim, Jerusalem nibi bi, Judia nibi bi, Sameria nibi bi, nibi bi ram minöŋ gau gau magöŋhalö gau, yad nihön nihön gipin u kalip hag ñinabim,” a ga.^h

⁹Anig hagöm, bi nipe gau niŋmidlö niŋöl gi, God nip dam ap ran jak kumi kabö adö laŋ au ud arö niŋöl gi, kumi bad ap apöm nip harika.

¹⁰Pen nipe areia, kale kumi kabö laŋ niŋ midlö niŋöl gi, magö anibu nöp bi waŋij rud yimlö mihau ap kalip pig urak midailö. ¹¹Bi anib mihau haglö, “Bi Galili nibö gai i, kale nihön ginig kumi kabö laŋ niŋ midpim? Kale niŋöl gi midpe niŋöl gi, God nipe gö, Jisas ap ran jak kumi kabö adö laŋ au ud aröp u, hainö nipe ke unbö rö nöp ado gi aunab,” a gilö.ⁱ

Judas uma u Madaias kuö nipe uda

¹²Olip Dum laŋ mideila u arö göm, Jerusalem ado gi arla. Adan milö wasö, Olip Dum Jerusalem nibö söl; Juda God nip sabe gep ñin u kale ajmidal rö nöp.^{j k} ¹³Jerusalem amöm, ram haneb kale amjaköm, ram raul adö laŋ miŋan u arla. Bi mideila gau: Pida, Jon, Jems, Edru, Pilip, Domas, Badolomyu, Madyu, Alpias ñi nipe Jems u, Saimon Selod u, Jems ñi nipe Judas u.^l ¹⁴Kale pör pör magum göm, God nip sabe gimidal. Jisas nime Maria u, Jisas nimam bi gau, nibi rimnap halö pör anig gimidal.

¹⁵Pen ñin aŋ anib au, nibi bi ñinjuöl unbö kagoŋ jiy (120) rö ap magum gilö niŋöl gi, Pida uraköm kalip haga, ¹⁶“Añ mam bi niŋim. Ana Uŋ nipe hadame nöp Depid nip gasi ñö, Judas Jisas nip mumug niŋa bi u ginab rö niŋöm kali kñiñ rikö, haga haga rö nöp ga.”^m ¹⁷Jisas bi Judas anibu udö, hon aip midöm, wög nipe u jim ñöl gimidun,” a ga.

¹⁸Pen hainö nipe Jisas nip mumug niŋöm, mani uda u damöm, minöŋ naböŋ ap rauöm, mid damöm, ñin añi ap ap lug paköm, mudun nipe u pabu göm, hibur magöŋhalö lim gi höŋ hañauö uma.”ⁿ ¹⁹Anig göl umö, Jerusalem nibi bi magöŋhalö niŋöm, minöŋ naböŋ rauöm uma anibu, hib Akeldama a gila. Akeldama hagla manö it u, “Hagape Luga Minöŋ Nabö?” a göm hagla.

²⁰Pida haga, “Depid hadame nöp God Manö adiŋ Sam a gipal u kali kñiñ riköm haga,

‘Ram nipe cög nöp midainim;

Nibi bi rimnap ram nipe am midagaiöl,’ a ga.

Depid manö ap pen haga,

‘Wög nipe u bi ap udnim,’ a ga.^o

²¹Haga anibu, bi hon ke ap niŋun udnabun. Hon Bi Kub Jisas aip ajmidun u, bi hon aip pör ajmidöp bi ap niŋun udnabun. ²²Bi hon aip pör ajöm,

^h 1:8 Mad 28:19; Luk 24:48 ⁱ 1:11 Mad 26:64; Luk 21:27 ^j 1:12 kilomida añi ap nöp rö ^k 1:12 Luk 24:50-53 ^l 1:13 Mad 10:2-4 ^m 1:16 Sam 41:9 ⁿ 1:18 Mad 27:3-8
^o 1:20 Sam 69:25; 109:8

Jon Jisas nip ñig pak ña u niñöm, mid damöm, Jisas umöm uraköm kumi kabö adö lañ ara niña bi ap niñun udnabun. Bi anibu rö udno me, Bi Kub Jisas umöm uraka manö u hag ñi aij ginab,” a ga.^p

²³Pida anig hagö, bi ne Madaias aip Josep aip kalip mihöñ hag lila. Pen Josep ñin rimnap hib nipe ap Basabas, ap Jasdaz, a gimidal. ²⁴⁻²⁵Bi anib mihau kalip anig göl hag löm, God nip sabe göm hagla, “Bi Kub, Judas nöd gi naj göm umöm, ram nipe midainim au ara u, kuö nipe u an udnim, a gun, bi mihöp i hag libun. Anib u, ne nibi bi magöñhalö gasi niñöm gipal rö niñban u me, nöp hag niñabun, ne ke bi u a gö, hon niñun udnabun,” a gila. ²⁶Anig hagöm, bi anib mihau ilöñ cal ud gulu gi udlö, Madaias hib apranö, Jisas manö ud arep unbö agip lañ aip jim ñöm, kauyañ bi unbö migan lañ la.

Ana Uł nipe aua

2 ¹Nibi bi Jisas nip niñ udla gau, Pedikos ñin kub u miñi, a göm, ap ram raul migan añi ap mideila.^q ²Anig göl midlö niñöl gi, adiñ gu kub kumi kabö adö lañ nibö hagöm, yigön rö udöm, ram raul migan asik mideila au yañ aua. ³Pen magö anibu nöp niñla, mab miñtañ ugan rö u apöm, pilajik ke ke pa gi dö gi amöm, nibi bi nabic cög adö lañ añi añi am mideia.^r ⁴Am midö niñöl gi, Ana Uł apöm, ana kalip añ dañ ajmañ raua niñöm kale manö yabił adö ke ke hagla.^s

⁵Pen ñin anibu, Juda nibi bi gau, kale migan ke ke, ram minöñ gau nibö gau nibö apöm, Jerusalem magum gi mideila. Nibi bi anib gau kale God Manö haga rö niñöm gimidal. ⁶Gu kub anibu hageia niñöm, nihön gab a göm, nibi bi iru nöp yinid ram anibu apöm niñla, manö yabił adö ke ke kabö göl nöp hageila. ⁷Kale niñöm, aiö waiö göm hagla, “Nibi bi gai i magöñhalö Galili nibö. ⁸Pen aige göm manö yabił hon ke ke hagnun rö kabö göl hagaböl niñabun? ⁹Hon rimnap Padia nibö, rimnap Midia nibö, rimnap Ilam nibö, rimnap Mesopodemia nibö, rimnap Judia nibö, rimnap Kapasodia nibö, rimnap Podas nibö, rimnap Esia nibö, ¹⁰rimnap Prijia nibö, rimnap Pampilia nibö, rimnap Ijip nibö, rimnap ram minöñ Libia, Sairini daun goł gau nibö, rimnap Rom nibö auno. ¹¹Nibi bi Rom nibö aula u, rimnap Juda nibi bi yijig göl, rimnap Juda nibi bi wasö pen uri Juda nibi bi gipal rö adö u gipal. Rimnap Krir nibö, rimnap Arebia nibö auno. Pen hon niñ midno niñöl gi, manö yabił hon ke ke hagnun rö kabö göl hagöm, God nipe nan unbö ke yabił göp, a göm, hib nipe haglö adö arab, niñabun,” a gila. ¹²Anig hagöm, gasi iru niñöl gi, pen hag niñö, pen hag niñö göm hagla, “Ke yabił gab anibu nihön ginig gab,” a göm, gasi iru yabił niñla.

^p 1:22 Mad 16:19; Mak 1:9; Jon 15:27 ^q 2:1 Lep 23:15-21; Dud 16:9-11 ^r 2:3 Mad 3:11

^s 2:4 Ap 4:31; 10:44-46; 19:6; Mak 16:17

¹³Nibi bi rimnap pen kale ñiñiŋŋon li hagla, “U ñig wain iru nöp ñiñöm, hauŋ alöp hagaböl,” a gila.

Pida manö hag ña

¹⁴Pen Pida bi Jisas manö ud arep bi unbö agip laŋ aip uraköm, meg miŋan dap ranöm, nibi bi iru nöp mideila gau kalip haga, “Kale Juda nibi bi hon abe, kale nibi bi Jerusalem au hanmidim abe, au niñon gajip u yad kalöp manö hagnig gabin i niñ aij gimim. ¹⁵Kale rimnap hagpim, ‘Bi gai i ñig wain iru nöp ñiñöm, hauŋ alöp hagaböl,’ a gipim u, pen kale ñig wain niñlö hauŋ alagöp. Miñi sidö gisön nöp auöp magö u nöp me. ¹⁶Pen manö yabiŋ ke ke hagaböl niñabim anibi, bi God manö hagep Joel hadame nöp hagöm kali kliñ rika rö nöp gab me u. Niŋe manö anibu kali kliñ riköm haga,

¹⁷‘God hagöp, “Ñin hain u,
nibi bi magöñhalö gau kalip Ana yad yunabin.
Ñi pai kale gau God Manö nibi bi kalip hag ñinaböl.
Bi praj kale gau naböñ niñaböl.
Bi majö kale gau hon niñaböl.’

¹⁸Ñin anibu, nibi bi yip wög gi ñibal gau, nibi gau abe bi gau abe,
kalip Ana yad yunö, manö aij yad u nibi bi gau kalip hag ñinaböl.

¹⁹Pen kumi kabö adö laŋ nan ke gagep rö rimnap gem,
minöñ naböñ adö il i nan niñeb niñagep ke nibö rimnap ginabin.
Hagape göm, mab inöm, hadu adpiŋ kub göm ginab.

²⁰Sidö mailö gagnab;
rakin hagape bö linab.
Anig geinab, hainö ñin unbö ke nibö waiö linab.
Bi Kub mailö aij unbö ke halö aunab.

²¹Pen nibi bi an an, Bi Kub yip ud kamiñ yuañ, a göm, hag niñaböl gau,
kalip ud kamiñ yunab,” a ga.

²²Pida niŋe Joel kali kliñ rika manö anibu hag pis göm haga, “Kale Isrel nibi bi, manö hagnig gabin i niñ aij gimim. Jisas bi Nasared nibö u bi yihariñ wasö; God niŋe ke nip yuö aua. Ñi yad u yunö, nan gagep rö iru nöp göm, nan niñeb niñagep iru nöp göm ginab añ kalip au niñöm, bi anibu God niŋe ke hag yuö aua u niñlañ, a göm, nip yuö aua. Jisas niŋe nan gagep rö añ kale ga u, kale ke hadö niñbim. ²³God kale ginabim rö nöd niñöm, Jisas nip ud ñimagö adö kalöp u lö, kale dam nibi bi nan si nan naij gipal gau kalip ñibe, nip mab ba laŋ al pak lilö uma. ²⁴Niŋe ilön kub yabiŋ udöm uma u pen böñ nöp wip rigöl au midöm, hij gi lug li arniñ rö laga. God gö kauyañ uraka. ²⁵Depid pen hadame nöp Jisas nip manö kali kliñ riköm haga,

‘ 2:17-21 Joe 2:28-32

‘Yad niŋbin, Bi Kub yad aip pör pör midöp.

Nipe ñimagö yijig yad lau adö midöp u me, yad piñiñ gagnabin.”

26 Anig göp u, hibur midmagö yad piñaiöp; yad ñiñi lem hagabin.

Hañ romaŋ yad umnig gab pen gasi halö midem piñiñ gagnabin.

27 Ai ginig? Ne yip wip riğöl miğan arö gagnabön.

Ne Bi Uł ne arö gö, hañ romaŋ nipe hij gi lug li aragnab.

28 Ne yip kamiŋ midep adan u yamna.

Yad ne aip midem, miñ miñ yabił ginabin,’ a ga,” a ga.

29 Pida Depid haga manö anibu hag pis göm haga, “Añ mam bi, yad kalöp manö kabö göl hagnö, niŋ aij ginabim. Bac iłaŋ Depid umö riğöl gila ułöm miğan u midöp; ułöm miğan anibu miñi hon u rö nöp niŋbun.”

30 Pen Depid nipe God manö hag ñeb bi midmidöp u me, nipe niña, God hadame nöp manö hag löm haga, ‘Ne ñi riknabön rik damöm rik linaböl ñi ap nipe ka ne udöm, kiŋ mideinab,’ a ga.” 31 Depid nan hainö ginab u niŋöm, Mesaia u^x nipe umöm uraknab, a göm, haga, ‘Niŋ wip riğöl miğan arö gaga. Hañ romaŋ nipe hij gi lug li araga,’ a ga.”

32 “Miñi God gö, Jisas nipe uraköm kamiŋ midöp. Nipe kamiŋ midöp u hon magöŋhalö amgö magö hon ke niŋbun. 33 God Jisas niŋ dam ñimagö yijig adö nipe lau la. Löm nipe Ana Uł ñinabin a göm haga u, Jisas niŋ ñö, nipe pen hanip ñö, apöm gu kub hagö, hon manö ke ke hagabun i niŋabim.” 34 Pen Depid manö haga anibu, nipe ke hagaga. Depid nipe minöŋ naböŋ ił i midöm, kumi kabö adö laŋ araga. Pen nipe haga,

‘Bi Kub nipe Bi Kub yad u niŋ haga,

“Ñimagö yijig yad lau adö asik midaimön me;

35 yad ginö kauał mauał ne gau,

rała miğan ne gau mideinaböl,” a ga,’ a ga.

36 “Anib u, kale Isrel nibi bi magöŋhalö niŋ aij gimim: Jisas bi mab ba laŋ al pak libe uma bi anibu nöp, God gö Bi Kub yabił midöp. Nipe nöp Mesaia pör abad midmidun me u,” a ga.”^b

37 Pida manö anibu hagö, nibi bi mideila gau niŋöm ñaul ara. Anig gö, kale Pida abe, Jisas manö ud arep bi gau abe, hag niŋöm hagla, “Anib u, mam bi, hon miñi nihön gun?” ö gila.

38 Hageila, Pida haga, “Kale añi añi magöŋhalö midpim rö, nan si nan naij giŋim adö u, nihön ginig anig giŋun, a gimim, arö giŋim, Jisas Kraiss niŋ niŋ udmim, ñig pakmim. Anig geinabim, God nan si nan naij giŋim u niŋöm arö göm, Ana Uł nipe u kalöp ñinab. 39 God hadame nöp haga, ‘Ana yad kalöp Isrel nibi bi ñem, ñi pai kale yag daunabim gau kalip ñem, nibi bi milö gau kalip abe ñem ginabin,’ a ga. Anib u, hon niŋbun,

^u 2:25 Sam 16:8-11 ^v 2:29 1Ki 2:10 ^w 2:30 2Sa 7:12; Sam 89:3-4; 132:11 ^x 2:31 Grik manö “Kraiss u” abe, Hibrü manö “Mesaia u” abe ił añi ap nöp midöp: “God hag la Bi u.”
^y 2:31 Sam 16:10 ^z 2:33 Ap 5:32; 7:55-56 ^a 2:34-35 Sam 110:1 ^b 2:36 Ap 5:30-31

God nibi bi an an aulara a ginab gau, kalip magöñhalö Ana Uł u ñinab,” a ga.^c 40 Pida kalip mög niñöm, manö iru nöp hagöm hagöm haga, “Nibi bi uri midpal rimnap hałöwałö gi naj gipal rö arö gimim, mid aij gimim. Wasö u, ilön kub udnabim,” a ga. 41 Nibi bi iru nöp Pida manö haga u niñöm, Jisas Krai nip niñ udöm, ñig pakla. Ñin anibu nöp, nibi bi dri dausan (3000) rö Jisas Krai nip niñ udöm, Jisas nibi bi nipe aip jim ñöl mideila.^d

42 Anib u, kale pör pör apöm, bi Jisas manö ud arep bi gau aip se göl midöm, God Manö hag ñeila u niñ aij gun, a göm, hag amil apil göl gi, bred ud jö göm se göl ñiñöl gi, God nip sabe göl gi midmidal.^e

Jisas nibi bi nipe gau gimidal rö

43 God bi Jisas manö ud arep bi gau kalip pidöñ ñö, nan gagep rö iru nöp göm, nan niñeb niñagep iru nöp göm gilö, nibi bi gau niñöm, aiö waiö gila. 44 Nibi bi Jisas nip niñ udla gau, se gi midöm, nibi bi nan midageia gau, nibi bi rimnap kalip nan hałöwałö ñila.^f 45 Minöñ nabö?, nan gau u rö nöp sikim göm, mani udöm, nibi bi nan midageia gau kalip nime li ñila. 46 Kale pör pör, ñin añi añi, God sabe gep ram u am magum gimidal. Pen ram kale gau u rö nöp am magum göm, bred ud jö göm, midmagö apen löl gi, ñiñi löl gi, nan se göl ñiñmidal. 47 Pen nibi bi mideila gau magöñhalö, Jisas niñ udla nibi bi kalip niñöl, aij a ga. Pör pör, ñin añi añi, Bi Kub nipe nibi bi rimnap halö ud kamiñ yuö, kale Jisas nip niñ udöm, ap Jisas nibi bi nipe nöd nibö gau aip midmidal.^g

Bi ma naj ga u, Pida gö, kamiñ la

3 1-3 Bi nime yag daua ñin u nöp ma naj ga ap, nip ñin añi añi pör pör dapöm, God sabe gep ram ajöñ ił, Ajö? Kliñ Aij, a gimidal u, goł au lilö asik midmidöp. Midöl gi, nibi bi God sabe gep ram raul miñan ap armidal gau, kale mani nan yip ap ñim, a gi asib gimidöp.

Pen mañ ap, Pida aip, Jon aip sidö gamiñ ga dugo magö u, God nip sabe gep magö u, God nip sabe ginig, ap padilö niñöl gi, bi ma naj ga anibu kalip miñöñ niñöm haga, “Yip mani rimnap ñil,” a ga. 4 Hageia, kalpe miñöñ nip niñ ij halö li midmil, Pida haga, “Halip miñöñ nöñ!” a ga.^h 5 Haga, yip nan ap ñinig gabil, a göm, kalip miñöñ niñ midö niñöl gi, 6 Pida haga, “Mani silpa, mani gol, yad midagöp u pen nan yad añi ap midöp u nöp ñinabin. Jisas Krai Nasared nibö u, hib nipe hagem nöp hagabin, ‘Urak aru!’ ” a ga.ⁱ 7 Pida aniñ hagöm, ñimagö yijig lau nip udöm, ud urak ñö niñöl gi, magö anibu nöp ma abe, ma goł abe aij la. 8 Aij gö, yinjid urak amöl gi, rała rała göl gi, God nip aij a göl gi, kalip

^c 2:39 Ais 57:19 ^d 2:41 Ap 2:47; 4:4 ^e 2:42 Ap 20:7 ^f 2:44 Ap 4:32-35 ^g 2:47 Ap 6:7; 11:21 ^h 3:4 Ap 14:9 ⁱ 3:6 Ap 4:10; 16:18

mihöŋ aip God sabe gep ram raul miġan u ara. ⁹God nip aij, a göm, abö göl göm ajeia u, nibi bi mideila gau niŋöm, ¹⁰bi ma najj pör apöm, God sabe gep ram ajöŋ iŧ, Ajö? Kliñ Aij, a gimidal u, goŧ au asik midöm, mani nan gau asib gimidöp bi anibu, aigöl göm ma yabiŧ abö gi auab, a göm, gasi iru niŋöm aiö waiö giŧa.

Pida manö hag ña

¹¹Bi anibu nipe, God sabe gep ram höŋ adö, Solomon Ram Bada, a gimidal, miġan u midöm, Pida aip, Jon aip kalip mihöŋ aŋ aŋ li ud midö niŋöl gi, nibi bi magöŋhalö aiö waiö göl gi, gi dö gi aula. ¹²Nibi bi aueila, Pida nipe niŋöm haga, “Isrel nibi bi gai i, kale nihön ginig gasi iru niŋmim halip bi mihöŋ niŋ ij halö gabim? ‘Kale mihöŋ bi klö, bi kamiŋ aij midmil gajil, bi anibi adan aj aij gab,’ a gimim, gasi u niŋabim ar? U wasö. ¹³Ebrahim, Aisak, Jekop, bac iŧaŋ hon bi gau sabe gimidal God anibu nöp nipe ke gö, bi wög gi ñeb nipe Jisas urakö, nibi bi gau niŋöm, nipe mailö aij unbö ke halö midöp a göm, niŋbal. Kale pen Jisas nip udagpe. Pailod, Jisas nip hubik yuin a ga u pen kale ke, nip dam mab ba laŋ al pak lilaŋ, a gipe.^j ¹⁴Jisas nipe Bi Uŧ; nipe Bi Kamiŋ Aij pör nöp God hagöp rö nöp göp. Pen kale hagpe, Jisas nipe bi niŋeb hon wasö; bi wip almidöp u hanip hubik yu, a gipe. ¹⁵Anig gimim, Bi kamiŋ midep magö ñöb u nip al pak libe. Pen God gö, nipe uraka u, hon amgö magö hon ke niŋul hagabul. ¹⁶Bi ma najj pör niŋbim i, miñi kamiŋ lajip niŋbim. Jisas klö nipe gö me, kamiŋ löp. Jisas niŋ udul, hib nipe haglo, nipe gö böŋ nöp kamiŋ löp.

¹⁷“Pen mideimam yad gai. Kale ke abe, bi kub kale gau abe, hauŧ halö midmim, Jisas nip anig gipe.^k ¹⁸Pen God nipe bi manö nipe hagep gau kalip hadame nöp gasi ñö hagla, ‘Hainö God Mesaia nipe ilön kub yabiŧ udöm umnab,’ a giŧa u me, hagla rö nöp gipe. ¹⁹Anib u, nan si nan najj gipim u, nihön ginig anig gipun, a gimim, arö gimim, God nip ado gi aube, nipe nan si nan najj gipim pri u hik gi yunab.^l ²⁰Anig gipe, Bi Kub nipe ana kalöp aŋ daŋ klö nipe ñöm, Kraiŧ u kalöp hadame nöp hag la u hag yunab. Kraiŧ u Jisas me. ²¹God nipe hadame nöp hagö, bi manö hagep uŧ nipe gau hagla rö, Jisas nipe ram minöŋ kumi kabö adö laŋ au midöp rö midö niŋöl gi, God nan magöŋhalö kauyaŋ gi li aij ginab ñin u aunab. ²²Mosis haga, ‘Hainö Bi Kub God kale, nipe bi manö hagep yad rö, bi iŧ kale ke ap, hag yunab. Nipe apöm, manö hagnab u magöŋhalö niŋ aij gimim.^m ²³Nibi bi manö nipe udagnaböl gau, nibi bi nipe midageinaböl; kale böŋ nöp höŋ adö yaŋ amöm, umnaböl,’ a ga.

²⁴“Bi God manö hagep Samyuel abe, bi God manö hagep hain aula gau abe magöŋhalö nan uri waiö lab niŋabun u hadö hag ñila. ²⁵God hadame

^j 3:13 Eks 3:6,15; Luk 23:13-25; Ap 2:23 ^k 3:17 Luk 23:34; 1Di 1:13 ^l 3:19 Ap 2:38
^m 3:22 Dud 18:15,18-19

nöp nahai itañ kale manö hag la u, kale ke nan ame udabim me u. God bac Ebrahim nip ginabin, a göm, manö hag la. Manö hag löm haga, ‘Ñi pai ne rikö, kale rik dam dapil göm riknaböl gau, bi ap midöm me, nipe gö nibi bi gau magöñhalö miñ miñ ginaböl,’ a ga.”²⁶ Pen God Bi Wög Gi Neb nipe Jisas ram minöñ it i yua u, kalöp nöp a göm, nöd yuö aua. Isrel nibi bi nan si naj naj gipal u, nihön ginig anig gipun, a göm, adö anibu arö göm, mid aij gilanj, a göm, kalöp Isrel nibi bi gai i nöd yuö aua,” a ga.^o

Pida aip Jon aip kalip manö kub hagla

4 ¹Pida aip, Jon aip nibi bi kalip manö hag ñilö niñöl gi, bi God nip nan sabe gep bi gau abe, God sabe gep ram polisman bi nabic kale u abe, bi Sadyusi gau abe, amöm manö hagailö anibu apdi niñla. ²Jisas umöm uraka rö, nibi bi Jisas nip niñ udnaböl gau u rö nöp umöm uraknaböl manö u, nihön ginig hag ñabil, a gilö, mulu luga. ³Anib u, kale Pida aip Jon aip ud sisi göm, uri dugöp magö i wasö, rol manö kub hagnabun, a göm, kalip bi mihöñ dam nagi lila. ⁴Pen Pida Jon bi mihau manö aij anibu hag ñailö, nibi bi niñöm, iru yabiñ niñ udla. Anib u, nibi bi Jisas niñ udla gau unbö paip dausan (5000) rö ara.^p

⁵Pen ruö, Juda bi kub ram minöñ anibu abad midmidal abe, bi manö ud asikep gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe, Jerusalem gau ap magum gila. ⁶God nip nan sabe gep bi kub yabiñ Anas aip, Kaiapas aip, yam kale bi Jon u, Aleksada u, bi yam kale rimnap halö apöm, añ anib au mideila. ⁷Kale magum göm haglö, Pida Jon kalip mihöñ uñ gi dap añ au lilö, kalip mihöñ hag niñöm hagla, “Bi ma naj ga u aigöl gi gajil kamiñ löp? Pidöñ gai nibö udmil, hib nihön hagnil, anig gipil?” ö gila. ⁸Hageila, Ana Uñ nipe am Pida añ dañ ajman rauö niñöl gi, Pida haga, “Kale Juda bi kub abe, bi manö ud asikep abe, manö hagabin i niñim. ⁹Bi mög gep ma naj ga u gailo kamiñ la u niñmim, ‘Kale aigöl gi gajil kamiñ löp?’ ö gimim, halip manö kub hagabim ar? ¹⁰Anib u, kale manö hagnig gabin i niñ aij gimim. Isrel nibi bi gau magöñhalö u rö nöp niñ aij göl. Jisas Krais bi Nasared nibö hib nipe u nöp niñ udul, hib nipe haglo, nipe gö, bi anibi nip böñ nöp kamiñ lö, aj aij gab niñabim. Kale Jisas Krais nip mab ba lañ al pak libe u pen God gö kauyañ uraka.”^q ¹¹Bi Jisas anibu nip me, God Manö kali kñiñ riköm hagla,

‘Kale bi ram gep gau, kabö milö ap, u kabö naj, a gimim, arö gipe u,

uri ram padö añ yañ binig ñöl midöp,’ a gila.^r

ⁿ 3:25 Jen 22:18 ^o 3:26 Ap 13:46 ^p 4:4 Ap 2:41 ^q 4:10 Ap 3:6,13-16

^r 4:11 Sam 118:22

12 God nipe Jisas hib nipe nöp hanip haga niñöm Jisas nipe nöp hanip ud kamiñ yunim rö löp. Minön naböñ it i bi ke nibö ap hanip ud kamiñ yunim rö lagöp wasö yabiñ,” a ga.^s

13 Pida Jon kale bi mihau urakmil, piñiñ gagmil, hałowalö kabö göl nöp haglö u, bi kub anib gau niñöm, aiö waiö göm hagla, “Bi mihai i kale skul hagaglö u pen kale Jisas aip midmil anig gimil gipil,” a gila. 14 Bi ma naij ga kamiñ la u añ kale au midö niñöl gi, kalip mihön manö hag göl rö laga. 15 Anib u me, kale hagla, “Kansol ram i höñ yañ am midail,” a gila. Höñ yañ am midlö niñöl gi, kale ke hag niñ hag niñ göm hagla, 16 “Bi mihai i hon nihön gun? Kale nan gagep rö u gilö, Jerusalem nibi bi magöñhalö hadö niñbal. Anib u, kale mihön nan gagep rö ap gagpil a gun rö lagöp. 17 Pen kale ammil, manö anibu nibi bi rigon rimnap haglö, kale u rö nöp niñöl rö löp. Anig göp u, hon kalip mihön manö ktö hagun hagun, ‘Jisas hib nipe u hainö nibi bi rimnap hagagmil, wasö yabiñ,’ a gun,” a gila.

18 Anig hagöm, kalip mihön haglö auailö hagla, “Jisas hib u hainö hagagmil; nibi bi rimnap Jisas manö u hag ñagmil, wasö yabiñ,” a gila.^t 19 Anig hageila, Pida Jon kale pen pe haglö, “Hol God manö nip u arö gul, manö kalöp u udlo, God nip aij ginab aka wasö? Kale ke niñim.”^u 20 Pen Jisas nihön nihön ga, manö nihön nihön haga u, hol nibi bi gau kalip hag ñi arö gul rö lagöp,” a gilö.

21-22 Anig hagailö, Kansol bi kub gau gasi kale ke niñöm, ‘Bi i mi ñinjuöl mihöp (40) midöm, uri kamiñ löp i, nibi bi gau niñöm magöñhalö God nip aij a gaböl. Hon bi anib mihai i kalip nan ap geinabun u, nibi bi gai i kal aunaböl,’ a göm, kalip mihön yihariñ manö ktö hagöm, hag höñ yula.

Nibi bi Jisas nip niñ udla gau God nip sabe gila

23 Pida Jon kalip mihön anig göl hag höñ yulö, kale am Jisas nibi bi nipe gau kalip niñmil, bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi manö ud asikep gau abe, manö nihön nihön hagla u kalip hag ñilö. 24 Hag ñeilö, kale niñöm magöñhalö God nip sabe göm hagla, “Ne Bi Kub añi nibö midpan. Ne kumi kabö adö lañ gi limön, minön naböñ it i gi limön, ñig solwara gi limön, nan nihön nihön midöp gau magöñhalö gi limön, gi lina.”^v 25 Hadame nöp ne gö, Ana Uñ nipe bac hon Depid nip gasi ñö, manö nöp u hagöm haga,

‘Juda nibi bi wasö gau kale nihön ginig kal jubal?

Nibi bi gau nihön ginig gasi niñ aij göm wasö,
manö adö añi hag löm mumug manö hagpal?’^w

^s 4:12 Mad 1:21 ^t 4:18 Ap 5:28 ^u 4:19 Ap 5:29 ^v 4:24 Eks 20:11; Ne 9:6; Sam 146:6

^w 4:25 Sam 2:1-2

26 Kiñ ram minöñ ke ke abad midpal gau abe,
 gapman bi kub ram minöñ ke ke abad midpal gau abe,
 manö adö añi hag löm hagla,
 “God Bi Kub aip, Mesaia nipe aip, kalip aip pen pen gun,” a gila,
 a ga.

27 Kiñ Herod abe, gapman bi kub Podias Pailod abe, Juda nibi bi wasö gau rimnap abe, Isrel nibi bi gai i nibö rimnap abe, Jerusalem i apöm, Bi Wög Gi Ñeb uñ ne u Jisas, Mesaia hag lina u nöp, manö hag adö añi lila.^x
 28 Pen ne Bi klö nöd gasi ne ke niñmön hagna, Kraiss nip anig anig ginaböl a gina u me, kalip göl rö la; yihariñ u klö kale midagaiböp.^y 29 Bi Kub, miñi hanip manö klö naj yabiñ hagaböl u ne gasi niñmön. Hanip nibi bi wög gi ñeb ne abad midmön, pidöñ ne hanip nō, hon pirikagun, klö yabiñ gun manö ne nibi bi gau kalip waiö hag ñun.^z 30 Nibi bi nan göp gau, ne gö, hon Bi Wög Gi Ñeb uñ ne Jisas hib nipe hagno, kalip kamiñ linim. Ne gö, hon Jisas hib nipe hagno, nan gagep rö rimnap, nan niñeb niñagep rö rimnap gun,” a gila.

31 Pen kale God nip anig gi sabe göl gi midlö niñöl gi, ram mideila u munmon rö udöm, Ana Uñ nipe ap añ kalip dan ajman rauö, piñiñ gagöm, God Manö u klö yabiñ göm hag ñila.

Jisas nibi bi nipe nan nime li ñi aij gila

32 Pen nibi bi Jisas nip niñ udla anib gau, manö adö añi hagöm, gasi adö añi niñöm, nan kale nan niñmön mideia gau, nan kale jim ñöl nöp midö, nan hon halö a göm niñagla.^a 33 Bi Jisas manö ud arep gau, nibi bi gau kalip manö klö gi hagöm hagdimal, “Jisas nip al pak lilö, umöm uraka, nip amgö niñno,” a gimidal niñöm God kalip magöñhalö mög yabiñ niñöm ud aij yabiñ gimidöp. 34 Kale bi nan lugep midageia; magöñhalö nan mideia. Nibi bi minöñ naböñ aka ram rimnap mideia gau, sikim gi mani udöm,^b 35 bi Jisas manö ud arep gau kalip ñimidial. Kale pen udöm, nibi bi nan midageia gau kalip nime li ñimidial.

36 Pen bi Lipai it rik damöm rikla bi ap hib nipe Josep. Ram minöñ nipe Saipras nibö. Bi anibu nipe nibi bi rimnap kalip manö hain hagöm hag ñi aij gö, kale niñöm gasi halö midmidial rö, bi Jisas manö ud arep gau nip Banabas a gila. 37 Josep minöñ naböñ nipe ap hagö, nibi bi rimnap raula niñöm mani anibu dap bi Jisas manö ud arep gau kalip ña.

Ananias ber pir allö

5 1 Pen bi ber ap midailö. Nugmul hib u Ananias, niñin nipe hib u Sapaira. Ber mihau kale minöñ naböñ kale ap haglö raula. 2 Raulö,

^x 4:27 Mad 27:1-2; Luk 23:7-11; Ap 3:13 ^y 4:28 Ap 2:23 ^z 4:29 Ep 6:19 ^a 4:32 Ap 2:44

^b 4:34 Ap 2:45

Ananias nipe mani anibu böŋ lau kale ke nime löm, böŋ lau dam Jisas manö ud arep bi gau kalip ña. Nibin abe niŋa.^c

³Pen Ananias mani anibu anig göl dap ñö, Pida haga, “Ananias, Seden nöŋ gasi ñö, ne pir almön hagpan, ‘Minönŋ raubal mani magöŋhalö daubin i,’ a gipan. Manö pir alban anibu, Ana Uŋ nip u rö nöŋ pir alban. Mani minönŋ nabönŋ raubal anibu böŋ lap pi gimön auban.^d ⁴Minönŋ nabönŋ anibu, minönŋ nabönŋ ne. Sikim ginig, sikim gibnap; arö ginig, arö gibnap. Pen minönŋ sikim gö, mani raula anibu, magöŋhalö daunig, magöŋhalö daubnap; rimnap nöŋ daunig, rimnap nöŋ daubnap; magöŋhalö ram ne au arik aunig, arik aubnap. Manö midagböŋ. Pen ne manö pir alban u, hanip bi nöŋ manö pir alagpan; God nip u rö nöŋ manö pir alban. Ne ai ginig anig gipan?” ö ga.

⁵Pida anig hagö, Ananias niŋöm, magö anibu nöŋ ap lug minönŋ yaŋ paköm böŋ nöŋ uma. Anig gö niŋöl gi, nibi bi gau ga anibu niŋöm, aninin gö piñiŋ gila. ⁶Pen bi praj gau apöm, wip he milö u waŋij wam wam göm, dam rigöl gila.

⁷⁻⁸Pen nibin, nugmul nipe umö dam rigöl gila u niŋaga. Nipe yöŋ söŋ magö ap midöm apjakö, Pida nip haga, “Minönŋ nabönŋ kale ber u sikim gilö, mani anig unbö rö nöŋ raubal aka?” ga.

Hageia, nibin haga, “Raubal u dauub me u,” a ga.

⁹Hageia, Pida nip haga, “Kale ber nihön ginig hag niŋmil anig gipil? Bi Kub Ana nipe manö pir anibu niŋagnab a gimil anig gipil? Nö?! Nagamul umajip, dam rigöl gipal bi gau midpal ajön iŋ aui. Nöŋ u rö nöŋ ud arniŋ gaböl,” a ga.

¹⁰Anig hagö niŋöl gi, magö anibu nöŋ, Pida ma iŋ au ap lug minönŋ yaŋ paköm uma. Bi praj ugan nugmul nip dam rigöl gila anibu apöm, nibin u rö nöŋ hadö böŋ nöŋ uma u niŋöm, nip dam nugmul nip rigöl gila böŋ lau rigöl gila. ¹¹Krais nip niŋ udla nibi bi gau abe, nibi bi rimnap gau abe, nan ga anibu niŋöm, magöŋhalö aninin gö piñiŋ gila.

Nan gagep rö rimnap ke ke gila

¹²Bi Jisas manö ud arep unbö migan laŋ nan gagep rö iru nöŋ nibi bi mideila aŋ au gi mideila. Pen nibi bi God Manö niŋöm Krais nip niŋ udla gau, magöŋhalö ap magum gimidal God sabe gep ram höŋ adö “Solomon Ram Bada” a gimidal u.^e ¹³Nibi bi rimnap gau, Krais nip niŋ udla nibi bi gau kalip niŋlö aij a ga u pen, Krais nibi bi nipe midpal anibu, hon aige gun am kalip aip magum gun, a göm, piñiŋ gila. ¹⁴Pen pör pör nibi bi hain nibö iru yabiŋ nöŋ, Bi Kub nip niŋ udöm, nibi bi nöŋ nibö gau aip ap magum gimidal. ¹⁵Jerusalem nibi bi, bi Jisas manö ud arep gau gila rö niŋöm, nibi bi miña ga gau dap adan majö goŋ au löm, köŋ yad migan

^c 5:2 Ap 4:34-35 ^d 5:3 Jon 13:2 ^e 5:12 Ap 2:43; 14:3

migan löm hagla, “Pida padiö, sidö mimlan nipe u kalip pak ñö, kamiñ linab,” a gila. ¹⁶Nibi bi yöp ram minöñ Jerusalem söl au mideila gau, u rö nöp nibi bi nan ga gau udöm, nibi bi kijaki aiön pi halö mideila gau udöm, daula. Daueila, kalip gilö, magöñhalö kamiñ la.

Jisas manö ud arep bi gau kalip gi naij göm nagi lila

¹⁷Anig geila, bi God nip nan sabe gep bi kub yabiñ u abe, bi niñeb nipe bi Sadyusi gau abe, kale nan gagep rö anig gilö hib hon lugnab, a göm, bi Jisas manö ud arep gau kalip niñlö mulu luga. ¹⁸Kalip mulu lugö, bi Jisas manö ud arep gau kalip ud sisi löm, dam gapman kai kalip ñilö, nagi lila. ¹⁹Nagi lila u, pen ñin anibu nöp sibön yan, Bi Kub hagö, ejol ap apöm, ajön u hiiköm, kalip uñ gi dam höñ arla.^f ²⁰Höñ arlö, ejol haga, “Kale God sabe gep ram u ammim, nibi bi gau kalip, God gö pör pör mideinaböl manö aij u magöñhalö hag ñi aij gimim,” a ga.

²¹Hagö, ram rua niñöl gi, God sabe gep ram u amöm, ejol u haga rö, nibi bi gau kalip il göm manö hag ñila. Anig göl hag ñilö niñöl gi, God nip nan sabe gep bi kub yabiñ u abe, bi niñeb nipe gau abe apjaköm, bi manö ud asikep gau kalip magöñhalö wiñ allö, ap Kansol kub u magum gilö, bi God sabe gep ram abad midep bi gau hag yuöm hagla, “Bi Jisas manö ud arep gau nagi libun u miñi am uñ gi dauim,” a gila. ²²Hageila, bi God sabe gep ram abad mideila bi gau nagi lep ram u amöm niñla, bi Jisas manö ud arep gau midageila. Kale ado gi apöm hagla, ²³“Hon am niñbun, ajön u giñibal rö midajip, bi abad midep bi gau u rö nöp ajön il u niñ midajal u pen hon ajön hiikun, ram raul migan yan amun niñbun, bi ap midagajip yabiñ,” a gila. ²⁴Anig hageila, bi God sabe gep ram abad mideila bi kub kale u abe, God nip nan sabe gep bi kub gau abe, manö anibu niñöm, anig göp nihön ginab, a göm, gasi iru nöp niñla.

²⁵Anig göl gasi iru niñ midlö niñöl gi, bi ap apöm kalip haga, “Bi nagi libe gau, kale am God sabe gep ram u midöl göm, nibi bi gau kalip manö hag ñaböl,” a ga. ²⁶Anig hageia, bi God sabe gep ram abad mideila bi kub kale u, bi nipe rimnap kalip uñ göm, bi Jisas manö ud arep anib gau kalip udnig arla. Amöm, Jerusalem nibi bi gai i hanip kabö ju paknaböl, a göm, kalip hag gagla; agamij uñ gi daula.

²⁷Jisas manö ud arep bi gau kalip agamij uñ gi Kansol ap magum gi mideila an au daulö, God nip nan sabe gep bi kub yabiñ u kalip haga, ²⁸“Kalöp, Jisas manö u hagagmim, a gun, manö klö gi hagun hagnun u pen hag wasö niñun arö gipun. Kale pen am Jerusalem nibi bi kalip magöñhalö Jisas manö u hag ñöl gi, hanip hagnun, ‘Kale nöp Jisas nip al pak libal,’ a gipim,” a ga.^g

^f 5:19 Ap 12:7-10 ^g 5:28 Mad 27:25

29 Anig hageia, Pida bi Jisas manö ud arep rimnap aip hagla, “Nibi bi manö hagpal u udagnabun; God manö nipe u nöp udnabun!^h 30 Jisas nip mab ba laj al pak libe uma u pen, apis bac bi sabe gimidal God u nöp gö, kauyañ uraka. 31 Uraköm, God nipe gö, am ram minöñ kumi kabö adö laj au amöm, God ñimagö yijig lau adö midöp. Anib u hon niñbun, nipe nöp Kirj midöm, hanip ud kamiñ yunab. Nipe hanip Isrel nibi bi mög niñöm, nan si nan najj gipun u, nihön ginig anig gipun, a gun, arö gino, nipe niñöm nan najj gipun u arö göm, hanip ud kamiñ yunab.ⁱ 32 God göp anibu, hon amgö magö rimid migan hon ke niñun, nibi bi gau kalip hag ñabun. Nibi bi manö nipe niñ udöm hagöp rö nöp ginaböl gau, God nipe Ana Uł u kalip ñö, nipe kalip u rö nöp manö aij anibu hag ñi aij gö niñnaböl,” a gila.

33 Bi Jisas manö ud arep gau anig hageila, bi manö ud asikep ap magum gi mideila anib gau kal juöm hagla, “Kalip böñ nöp al pak lun,” a gila. 34 Anig hagla u pen, añ anib au bi ap mideia, hib nipe u Gameliel. Nipe bi Perisi, lo manö hag ñeb bi kale ap. Juda nibi bi magöñhalö nip niñlö aij a gimidöp. Bi Gameliel anibu uraköm haga, “Bi ugan anibi kalip hagpe höñ aröl. Yad kalöp manö ap hag ñin,” a ga. Anig hagö, bi anib gau hag höñ yula. 35 Bi anib gau hag höñ yulö niñöl gi, Gameliel nipe bi Kansol gau kalip haga, “Isrel bi gai i, kale bi gai i kalip nihön ginig gabim u, gasi niñ aij gimim gimim. 36 Kale niñbim, nöd bi Dudas, yad bi kub a göm hagö, manö nipe hagnidöp u nibi bi iru nöp, po hadred rö, niñ udmidal. Pen hainö bi rimnap nip al pak lilö, nibi bi manö nip niñ udmidal gau ke ke arla pis ga.^j 37 Pen hainö, hib hon udla ñin u, u rö nöp bi Judas Galili nibö u haga, ‘Hon gapman gau aip pen pen gun, kalip ridik gi yunabun,’ a ga. Anig hagö, nibi bi iru nöp manö nip udöm, urak gapman aip pen pen gila. Pen mid damöm, bi anibu nip u rö nöp al pak lilö, nibi bi manö nip niñ udmidal gau ke ke arla pis ga. 38 Anib u me, yad kalöp hagabin, bi manö kub hagabun gai i kalip gi najj gagmim. Kalip yihariñ hag yube aröl. Manö kale ke nöp hagnaböl u, kub ginim a gi wasö niñöm ap lugnab. 39 Pen God nipe ke hagö ginaböl u, kale ke nöp nan ap gimim rö lagnab. Kalip gi najj gun, a ginabim u, kalip aip pen pen gagnabim; God aip pen pen ginabim,” a ga.

40 Gameliel anig hagö, bi gau haga rö niñöm, bi Jisas manö ud arep gau kalip haglö aueila, kalip nagi ud rapin pakus paköm, “Jisas manö u hainö hagagmim, wasö yabił,” a göm, kalip hag yulö arla.^k

41 Pen bi Jisas manö ud arep gau, hanip nihön ginig anig gipal, a göm, niñagla. God hanip Jisas bi nipe kabö göl a göm gö, hanip anig gaböl, a göm, aij a gö niñöl gi, Kansol kub anibu arö göm arla.^l 42 Amöm, pör

^h 5:29 Ap 4:19 ⁱ 5:31 Ap 2:33-34; Ep 1:20; Hib 2:10; 12:2 ^j 5:36 Ap 21:38

^k 5:40 Ap 4:18 ^l 5:41 Mad 5:10-12; 1Pi 4:13

pör God sabe gep ram höj adö au amöm, ram ram gau amöm, Jisas nipe Kraiss u manö aij u hag ñimidal.

Nan balu ñeb bi unbö mudun jij hag lila

6 ¹Pen mid damöm, nibi bi Jisas nip niñ udla gau iru yabił mideila. Pen Juda nibi bi Grik manö nöp niñla gau, Juda nibi bi Aremeik manö yidun göl niñla gau, kalip hag göm hagla, “Nibi adu kale gau kalip mani nan magö nan gau nime li ñi aij gipal pen nibi adu hon gau kalip nime li aij gappal,” a gila.^m ²Anig hageila, bi Jisas manö ud arep unbö migan lañ gau niñöm, nibi bi Jisas niñ udla gau magöñhalö wiñ allö aueila hagla, “Añ mam bi. Hon God Manö hag ñibun u arö gun, nibi bi gau kalip nan nime li ñinabun u, kabö rö gagnab. ³Anib u, kale bi unbö mudun jij niñmim hag libe, kalip wög anibu hag lino, wög anibu ginaböl. Pen God Ana kalip ajmañ rauöm gasi aij ñöb bi gau nöp niñmim hag limim. ⁴Hon pen God nip sabe göl gi, nibi bi gau kalip God Manö u hag ñöl gi, gi mideinabun,” a gila.

⁵Manö hageila anibu niñlö, kalip magöñhalö aij a gö, bi unbö mudun jij hag lila. Bi anib gau me: ap Sidipen u. Sidipen nipe God nip niñ ud pidöñ yabił gimidöp. Ana Uł nip ajmañ rau midmidöp. Ap Pilip u, ap Prokoras u, ap Naikena u, ap Dimon u, ap Pamenas u, ap Nikolas u. Nikolas nipe daun kub Adiok nibö. Nipe nöd bi Juda wasö u pen hainö Juda nibi bi gasi niñla rö niñ uda. Pen hainö nipe Jisas nip niñ uda. ⁶Bi unbö mudun jij anib gau hag löm, kalip dam bi Jisas manö ud arep bi gau mideila au daulö, kale God nip sabe göm, ñimagö nabic kalip adö lañ lila.

⁷Pen kale God Manö hag ñilö, arö niñöl gi, Jerusalem nibi bi iru yabił nöp Jisas nip niñ udla. Pen bi God nip nan sabe gep bi gau iru yabił nöp Jisas manö aij u niñöm niñ udla.”

Sidipen nip manö kub hagla

⁸God nipe Sidipen nip ud aij yabił göm, pidöñ nipe nip ñö, Sidipen nipe nan gagep rö gau, nan niñeb niñagep gau, iru nöp nibi bi mideila añ gau gimidöp. ⁹Pen Juda nibi bi ram minöñ ke ke gau nibö rimnap apöm Juda magum gep ram ap apöm God nip sabe gimidal; Juda magum gep ram anibu, “Miñi Nagi Midagpun Ram” a gimidal. Bi Juda anib gau, rimnap Sairini daun nibö, rimnap daun kub Aleksadria nibö, rimnap Silisia Propins nibö, rimnap Esia Propins nibö. Kale Sidipen ga rö niñöm, klö yabił göm nip manö pen pen hagla u pen, ¹⁰God Ana nipe Sidipen nip gasi aij yabił ñö niñöl gi, bi Juda gau nip manö niñön hagla u, gasi niñ aij göm pen u rö nöp manö aij yabił hagö, nip pen hagöl rö laga.^o

^m 6:1 Ap 4:35 ⁿ 6:7 Ap 2:41; 16:5 ^o 6:10 Luk 21:15

¹¹ Pen kale Sidipen nip hag wasö niñöm, am bi manö pir alep rimnap kalip agamij hag aij gilö, kale apöm hagla, “Hon niñbun, bi i nipe Mosis manö kali kliñ rika u hag juöm, God nip hag juöm göp,” a gila.

¹² Kale manö piral anibu hageila, nibi bi yihariñ gau löm, bi manö ud asikep gau löm, bi lo manö hag ñeb bi gau löm, hibur kalip u najj gö, Sidipen nip manö kub hagnig dam Juda Kansol kub mideila gau ud arla. ¹³ Damöm, bi manö pir alep rimnap halö daulö, kale hagla, “Hon niñbun, bi anibi pör nöp God sabe gep ram u i hag juöm, Mosis lo manö kali kliñ rika u hag juöm göp. ¹⁴ Pen nipe manö ap pen haga niñno u, haga, ‘Jisas bi Nasared nibö u, hainö God sabe gep ram i gi najj göm, geinab, Mosis manö hanip hag ña gipun u arö gun, manö hain nibö udun hain ginabun,’ a ga,” a gila.

¹⁵ Pen Juda Kansol kub mideila bi gau, Sidipen nip niñ ij halö löm niñla, mulu adiñ nipe u ejol mulu adiñ rö la.

Sidipen Juda Kansol Kub bi gau kalip Krajs manö aij u manö haga

7 ¹ Kale manö piral anig haglö, God nip nan sabe gep bi kub yabiñ u Sidipen nip haga, “Manö nöp hagpal anibu niñö hagpal aka pir albal?” ö ga.

² Hageia, Sidipen haga, “Bapi mam bi, niñim! Bac itañ hon Ebrahim hadame nöp daun kub Haran araga adö u, ram minöñ Mesopodemia mideia magö u, God mailö aij ke halö midöp u nip haga,^p ³ ‘Ram minöñ ne i arö gimön, nibi bi ne gau arö gimön, ram minöñ ke yad nöp yamnabin u armön,’ a ga.

⁴ “Hageia, Ebrahim ram minöñ kub Kaldia midmidöp u arö göm, daun kub Haran am midmidöp. Hainö Ebrahim nap umö, God hagö, ap ram minöñ kale midpim aui midmidöp.^q ⁵ Ñin anibu God Ebrahim nip minöñ naböñ miñan ap hagaga. Apöm yihariñ nöp midmidöp. Ñin anibu Ebrahim ñi pai ap rikaga; yihariñ nöp midmidöp. Pen God Ebrahim nip haga, ‘Hainö minöñ naböñ anibi, ne udnabön. Ñi pai ne yag daunabön yag daulö arnab gau, minöñ naböñ anibi u rö nöp udöm mideinaböl,’ a ga.^r ⁶ Pen God manö ap hagöm haga, ‘Ñi pai ne yag daunabön yag daulö arnab gau, am nibi bi rimnap ram minöñ gau midlö, kalip magöñhalö nagi löm, gi najj yabiñ göm, nagi wög rö hag lilö, gilö niñöl gi, mi unbö po hadred (400) innab.^s ⁷ Pen nibi bi kalip anig geinaböl gau, yad pen pe kalip gi najj ginabin. Nibi bi ne gau, ram minöñ anibu arö göm, ap yip sabe göl gi mideinaböl ram minöñ i,’ a ga.^t ⁸ Pen God Ebrahim nip manö ap hag löm haga, ‘Ñi pai ne yag daunabön yag daulö arnab gau, kalöp abad mideinabin u me, niñañ hagape bi wañ hañ rib gi dö gimim,’ a ga.

^p 7:2-7 Jen 11:31; 12:1 ^q 7:4 Jen 11:31–12:5 ^r 7:5 Jen 12:7; 15:18; 17:8

^s 7:6-7 Jen 15:13-14; Eks 12:40 ^t 7:7 Eks 3:12

Hagö, hainö Ebrahim ñi nipe Aisak nip yag dapöm, ñin unbö mudun jin midöm, ñin raleb u ñi u nip wañ hañ rib gi dö ga. Aisak pen Jekop nip yag daua. Jekop nipe pen ñi unbö migan lañ gau kalip yag dauö me, hon Isrel nibi bi it ke ke midpun.^u

⁹“Bac ilañ hon anib gau, nimam nañi bi gau nimam hain Josep nip gasi naj niñlö, mulu lugö, bi rimmnap ñilö, nip rau dam ram minöñ Ijip ud arla. Ud arlö, mid aij gaga u pen God nip hauñ gaga.”^v ¹⁰Nan miñör Josep nip auaiu, God nipe niñöm Josep nip abad mid aij gimidöp. God nipe Josep nip gasi aij ñöm gö, Ijip Kiñ Pero, bi Josep i gasi niñ aij yabiñ göp, a göm, nip hagö, minöñ naböñ Ijip abe, ram nan nipe gau magöñhalö abe abad midmidöp.^w

¹¹“Hainö ñin ap kiñö kub yabiñ u, ram minöñ Ijip abe, ram minöñ hon Kenan i abe auö, bac hon ram minöñ Kenan i mideila gau nan magö ulhai niñöm, nan ñiñeb ap midageia, gasi milö yabiñ lila.”^x ¹²Pen nap kale Jekop manö ap niña, nan magö iru nöp ram minöñ Ijip mideia. Anib u niñöm ñi nipe gau kalip hagö, nan magö raunig Ijip arla. ¹³Am rau dapöm, ñin pis göm, kauyañ pen raunig arla. Arlö, nimam Josep kalip haga, ‘Mam bi, kale yip ban a gimim niñbim? Yad namam kale Josep nöp,’ a ga. Hageia, Ijip Kiñ Pero manö anibu niñöm haga, ‘U Josep nimam bi nipe gau e!’ ga.”^y ¹⁴Josep pen, bap yad Jekop, nibi bi nipe gau aip yinid auöl, a göm, manö hag yuö, nap Jekop nibi bi ñinjuöl miñau niñan ado gi da ajiñ böñ dañ (75) rö udöm, aip arla.”^z ¹⁵Nap Jekop anig göm, ram minöñ Ijip am midöm, uma. Mid damöm, bac bi anib gau magöñhalö um hakla.”^a ¹⁶Pen hainö ñi kale gau nap le damöm, daun kub Sekem rigöl gila. Wip rigöl anibu, bac ilañ Ebrahim, Hemor ñi nipe gau kalip mani ap ñöm raua.”^b

¹⁷“Pen God Ebrahim nip nöd ginabin, a göm, manö hag la rö ginig göm ga u me, nibi bi hon Isrel ram minöñ Ijip mideila gau, ñi pai rik damöm rik dam dapil göm, iru yabiñ nöp mideila.”^c ¹⁸Nibi bi hon Isrel iru nöp mideila ñin anibu, ram minöñ Ijip u kiñ hain nibö waiö la. Kiñ hain nibö anibu bac Josep nip niñaga u me, ¹⁹nibi bi hon gau gi naj yabiñ göm, manö klö hagö, ñi pai kale gau yag dapöm, höñ adö gau yulö, ke midöm ummidal.”^d ²⁰Anig gila u pen, ñin an anib au, ber miñöp ñi hañ aij ke nibö ap yag dapil, hib nipe Mosis a gilö. Ñi anibu nip rakin miñau niñan ram raul migan gau nöp pi gilö midmidöp.”^e ²¹Hainö niñan anibu nip dam höñ au yañ lilö, Pero pai nipe u apöm, nip niñöm, dam ñi yad, a göm, kabö laumidöp.”^f ²²Nipe anig göm kabö lauö, kub gö, Ijip nibi bi kale

^u 7:8 Jen 17:9-14; 21:4 ^v 7:9 Jen 28:1-3; 37:11; 39:1-3,21-23 ^w 7:10 Jen 41:37-44

^x 7:11 Jen 41:54; 42:1-2 ^y 7:13 Jen 45:1-4,16 ^z 7:14 Jen 45:9-11; 46:27

^a 7:15 Jen 46:1-7; 49:33 ^b 7:16 Jen 23:2-20; 33:19; Jos 24:32 ^c 7:17-18 Eks 1:7

^d 7:19 Eks 1:11-22 ^e 7:20 Eks 2:2 ^f 7:21 Eks 2:3-10

nihön nihön gimidal u, nip hag ñi aij gila. Nipe bi manö ktö gi hagöm, wög ktö göm gimidöp.

²³“Pen Mosis mi nipe unbö ñinjuöl mihöp (40) inö, nibi bi yad Isrel kalip am niñem auin a ga. ²⁴Pen amöm niña, Ijip bi ap Isrel bi ap nip miñu magö pakaia. Mosis niñöm, bi Isrel nip ud kamiñ yuöm, Ijip bi u nip böñ nöp al pak lö uma.^s ²⁵Pen Mosis gasi nipe niña u, ‘Nibi bi yad Isrel hagnaböl, “God Mosis nip gasi ñö, apöm hanip ud asik yuö, mid aij ginabun,” a ginaböl,’ a gi niña u pen kale gasi anibu niñagla. ²⁶Pen ruö Mosis amöm niña, Isrel bi mihöp pen pen gailö. Anig gilö niñöm haga, ‘Bi me, kale mamil mihau midpil; pen pen gabil u arö gil!’ a ga.

²⁷“Hageia, bi ap bi ap nip pakaia u, Mosis nip ud gidañ yuöm haga, ‘Ne an hagö, bi kub midmön, halip bi manö ud asikep rö abad midpan? ²⁸Ne rol Ijip bi u al pak lina u, miñi yip pen al pak linig hagabön aka?’ ga.

²⁹Anig hagö, Mosis bi al pak libin anibu niñbal, a göm, piñiñ gi am ram minöñ Midian amöm, bi yihariñ ap rö midmidöp. Nin añ anib au, nipe nibi udöm, ñi mihöp yag daua.^h ³⁰Anig göm yihariñ nöp midö mi ñinjuöl mihöp (40) ina. Hainö ñin ap ram minöñ kabö nöp midöp Sainai Dum söl au midöm niña, ejol ap apöm, mab ur añi ap miñañ geia añ au waiö lö niña.ⁱ ³¹Anig geia Mosis niñöm, nan anibu nihön göp, a göm, am söl au apöm niñö niñöl gi, Bi Kub haga, ³²‘Nahai iñañ Ebrahim, Aisak, Jekop, God kale yad midpin,’ a ga. Anig hageia, Mosis, u Bi Kub nöp hagab, a göm, piñiñ göm gil gil göm, he göm amgö niñaga.

³³“Pen Bi Kub Mosis nip haga, ‘Minöñ naböñ uñ i am midpan rö, ma rirup ne u ud asik. ³⁴Ijip nibi bi gau nibi bi yad Isrel kalip gi naij yabiñ gipal, yad niñbin. Kale miñöñ gaböl u apdi niñem, apem kalip ud asik yunig aubin. Anib u, ne ado gi Ijip armön,’ a ga.

³⁵“Isrel nibi bi nöd Mosis nip hagla, ‘Ne an hagö, bi kub midmön, halip bi manö ud asikep rö abad midpan?’ ö gila. Pen hainö, God ejol nipe hag yuö apöm, mab bid miñañ geia añ au Mosis nip waiö lö, God nipe ke Mosis nip nibi bi kub kale midöm kalip ud asik yuañ a göm, hag yua. ³⁶Pen Mosis Ijip aramöm, nan gagep rö rimnap gau göm, nibi bi nipe Isrel kalip udöm ñig solwara ‘Añi’ a gipal u amöm, nan gagep rö rimnap gau göm, hainö Isrel nibi bi uñ gi dam ram minöñ aipiñ nöp añ gau aramöm, nan gagep rö rimnap gau göl gi midmidöp. Anig gi midö midö, mi ñinjuöl mihöp (40) ina.^j

³⁷“Mosis nipe nöp me nibi bi Isrel kalip haga, ‘God nipe bi manö nipe hagep ap, ñi kale ke bi yad rö ap, hag yuö, kalöp aunab,’ a ga. ³⁸Mosis nipe ram minöñ aipiñ nöp añ gau mideia; nipe apis bac hon aip mideia; Sainai Dum gau ejol ap apöm Mosis nip manö hag ña. Mosis manö anibu

^s 7:24 Eks 2:11-15 ^h 7:29 Eks 2:21-22; 18:3-4 ⁱ 7:30-35 Eks 3:1-4 ^j 7:36 Eks 7:3; 14:21; Nab 14:33

udöm hon Isrel nibi bi hag ñinab, a göm, God nipe manö kamiñ anibu Mosis nip ña.^k

³⁹“Mosis manö kamiñ anibu hag ña u pen bac hon gau manö anibu udagla. Kale Mosis nip hag juöm, ado gi Ijip arun, a göm, gasi u niñla. ⁴⁰Mosis nimam Eron nip hagla, ‘Bi ne Mosis hanip Ijip nibö dauub u, nip nihön göp u niñagpun. Anib u, ne hanip nan god rö rimnap gö, bi hon rimnap god ginabön anib gau ud nöd arlö, hon hain arun,’ a gila.^l ⁴¹Ñin anibu nöp, god piral kaj kau pi rö ap gi löm, yaur nan gau pak dap sabe gi ñila. Kale ñimagö kale gila u niñöm, u god hon a göm, miñ miñ göl gi nan kub lau niñla.^m ⁴²Anig geila, God kalip arö göm haga, ‘Anig gipal u, sidö, rakin, gapi gau hañowañö sabe gilañ,’ a ga. Nin anibu kale nan anib gau nöp sabe gila u me, bi God manö hagep ap God Manö u kalí kñin riköm haga,

‘Isrel nibi bi.

Kale nöd mi ñinjuöl mihöp ram minöñ aipit nöp an gau ajmidim ñin u,

kaj kau kaj sipsip nan gau pak yip sabe gi ñagmidim.”ⁿ

⁴³ Kale nan yihariñ piral mihöp kale ke gipe u nip nan pak sabe gi ñi midöl gi, gi midmidim.

Nan anibu, ap Molok a gimidim,
ap gapi rö gi limim, Repan a gimidim.

Nan god piral anib mihau nöp,
sel ram gi ud ajöl gi, sabe göl gi midmidim.

Gi midmidim anibu, yad kalöp hag yunö,
am nagi mideinabim daun kub Babilon ba lau,’ a ga.

⁴⁴“Bac bi hon gau ram minöñ aipit gau mideila ñin u sel ram ud ajmidal. Sel ram anibu mideia u niñöm, God hon aip midöp a göm niñmidal. Sel ram anibu, God manö haga rö nöp gi lilö mideia. ⁴⁵Hainö Josua bac bi hon aip sel ram anibu nap bi kale nibö udla. Hainö, kale sel ram anibu daueilö niñöl gi, God nipe nibi bi ram minöñ aui mideila gau yu gi yua. Sel ram anibu midöm, mid damöm, hainö Depid yag daula.^o ⁴⁶Bac Depid, bi God niñö aij ga bi u, nipe God nip hag niñöm haga, ‘Ne yau a gö, yad ram nöp aij ap gi linö, ne God Jekop nöd sabe gimidöp u, ram anibu mideinabön,’ a ga.^p ⁴⁷Hageia pen God nipe yau a gaga. Hainö Solomon nipe God sabe gep ram anibu gi la.^q

⁴⁸“Pen God adö i gilañ midöp u, nibi bi ñimagö udöm gi linaböl ram gau midageinab. Bi God manö hagep ap manö anibu hagöm haga,

⁴⁹‘Bi Kub u haga,

“Ram minöñ kumi kabö adö lañ au

^k 7:38 Eks 19:3 ^l 7:40 Eks 32:1 ^m 7:41 Eks 32:2-6 ⁿ 7:42 Emo 5:25-27

^o 7:45 Jos 3:14-17 ^p 7:46 2Sa 7:1-16 ^q 7:47 1Ki 6:1-38

sea kiŋ yad rö adö au asik midem,
 minöŋ naböŋ iŋ i ma yad abö gi löŋ gi midpin.
 Yip nihön ram gi libe, yad han mideinam?
 Yad ram auai ake linam?

⁵⁰ Nan gau magöŋhalö ñimagö yad ke gi lagpin aka?" ga,' a ga.

⁵¹ "Hon ke niŋ aij gipun a gimim, nan si nan naij nöŋ gimim, God Manö niŋagpin. Nahai bi gimidal rö nöŋ gipim. Ana Uŋ nipe kalöp gasi aij ñö niŋbep, pen pör wasö gipim." ⁵² Nahai bi gau, bi God manö hagep gau kalip magöŋhalö gi naij gila. Bi God manö hagep hadame gau, 'God Bi Wög Gi Ñeb aij yöl u aunab,' a gila. Pen nahai bi gau kale bi anib gau u rö nöŋ al pak lila. Pen miñi God Bi Wög Gi Ñeb aij yöl anibu auö me, kale nip mumug niŋmim al pak libe." ⁵³ Pen God lo manö nipe u, ejol nipe gau kalip hag yuö daulö udpe, pen hagöp rö niŋmim gagpin," a ga.

Sidipen nip kabö ju pak lila

⁵⁴ Sidipen manö anibu hagö niŋöl gi, kalip mulu kal yabiŋ lugö, meg magö hau ribiköm kal jula. ⁵⁵ Pen Ana Uŋ nipe Sidipen ajmaŋ rau midö niŋöl gi, nipe gilaŋ gi niŋöm kumi kabö adö laŋ au niŋa, God mailö aij unbö ke yabiŋ nipe mideia niŋöm Jisas nipe God ñimagö yijig kid lau adö urak mideia." ⁵⁶ Sidipen niŋöm haga, "Niŋim! Yad niŋabin, kumi kabö adö laŋ au ajöŋ hiik midöp. Bi Ñi nipe u God ñimagö yijig kid lau adö urak midöp!" a ga."

⁵⁷ Sidipen anig hagö, rimid kale u ñimagö ud piŋ göm, adiŋ magöŋhalö uraköm, manö blaŋ göm manö kub yabiŋ hagöm, gi dö gi am nipe mideia arla. ⁵⁸ Nip ud sisi löm, dam dam daun kub anibu höŋ adö yaŋ ud arla. Bi nip manö pir alla gau kal juöm, waŋij milö kale gau ud juöm, bi praj Sol mideia söl au yulö, nipe abad midö niŋöl gi, kale Sidipen nip kabö ju pakla. ⁵⁹ Nip anig göl paklö niŋöl gi, Sidipen Bi Kub nip wiñ al hagöm haga, "Bi Kub Jisas, ana magö yad ud," a ga. ⁶⁰ Anig hagöm, kugom yimöm, wiñ kub al hagöm haga, "Bi Kub! Yip al pak laböl i, nan si nan naij gaböl u niŋmön arö gimön," a ga. Anig hagöl göm uma."

8 ¹ Sidipen nip kabö ju pak lila ñin u, Sol söl au midöm, paj hagöm obi oŋete ga.

Jisas nibi bi nipe kalip ridik gi yulö, ke ke arla

Ñin anibu nöŋ, Jerusalem kai iŋ göm, nibi bi Jisas niŋ udla gau kalip gi naij yabiŋ gila. Anig gilö, nibi bi Jisas nip niŋ udla gau kale magöŋhalö piñiŋ gi, ram minöŋ Judia gau abe, ram minöŋ Sameria gau abe, ke ke arla. Pen bi Jisas manö ud arep unbö miŋan laŋ gau kale nöŋ Jerusalem mideila. ² Pen God Manö hagöp rö nöŋ gimidal bi rimnap, Sidipen nip

¹ 7:51 Ais 63:10 ² 7:52 Mad 23:31 ³ 7:55 Sam 110:1 ⁴ 7:56 Kol 3:1 ⁵ 7:60 Luk 23:34

mög yabił gö, miłõñ kub yabił göl gi, wip dam rigöl gila. ³Sol pen, nibi bi Jisas niñ udpal gau gi naij yabił ginabin, a göm, ram ram göl gi, nibi bi anib gau kalip hałowałõ tip gi dam nagi limidõp.^w

Pilip ram minõñ Sameria amõm manõ hag ña

⁴Nibi bi Jisas nip niñ ud mideila gau piñiñ gi am ram minõñ ke gau gau mideila. Pen anib gau am midõm, Jisas manõ aij u dam nibi bi anib gau kalip hag ñimidal. ⁵⁻⁶Bi ne Pilip u rö nöp am daun kub ap ram minõñ Sameria au midõm, nibi bi gau kalip, Mesaia aua manõ aij u hag ña. Pilip manõ haga u abe, nan gagep rö ga u abe niñõm, manõ nipe nihõn nihõn haga u, rimid li niñ aij yabił gila. ⁷Nipe nibi bi kijaki aiõn pi halõ mideila gau iru nöp gö, nan anib gau aiõ göm hõñ arla. Nipe nibi bi ñimagõ ma pino gö kiła ga gau iru nöp abe, nibi bi ma gi ga be wa be ga gau iru nöp abe kalip gö, kamiñ la. ⁸Anig gö niñõl gi, nibi bi daun anibu hanmideila gau magõñhalõ miñ miñ yabił gila.

⁹Pen daun kub anibu bi ap hanmidõp, hib nipe u Saimon. Nipe kuj göm, nan gagep rö rimnap gö, Sameria nibi bi gau magõñhalõ gasi iru yabił niñmidal. Yad bi kub yabił midpin, a ga. ¹⁰Saimon nipe anig geia, nibi bi hib mideia gau abe, nibi bi hib midageia gau abe, Saimon manõ haga rö nöp niñõm hagla, “Bi anibi nipe god ‘Kłõ Kub’ a gipun u nöp,” a gila. ¹¹Nan gagep rö gau pör gimidõp niñõm nibi bi gau gasi iru niñõm, manõ haga rö nöp niñmidal. ¹²Pen hainõ Pilip apõm, God nibi bi udõm ram nipe kumi kabõ lañ au abad mideinab manõ aij u abe, Jisas Krais manõ aij nipe u abe, hag ñõ, nibi bi gau kale manõ nipe niñ udõm, ñig pakla. ¹³Saimon nipe ke u rö nöp, Jisas nip niñ udõm ñig paka. Pilip arõ, Saimon nip hain gö niñõl gi, Pilip nan gagep unbõ ke rö gaia u niñõm, Saimon nipe aiõ waiõ ga.

¹⁴Bi Jisas manõ ud arep gau Jerusalem midlõ niñõl gi, kalip manõ ap hagla, “Sameria nibi bi God Manõ niñ udpal,” a gila. Kale manõ anibu niñõm, Pida Jon kalip mihõñ hag yulõ, ram minõñ Sameria arlõ. ¹⁵⁻¹⁷Ammil niñlõ, nibi bi gau Jisas nip niñ udlõ, Bi Kub Jisas hib hagõm kalip ñig pak ñila u pen Ana Uł nipe kalip auaga. Anib u, Pida Jon bi mihõñ, Ana Uł nipe kalip auañ, a gimil, sabe gimil, ñimagõ nabic cõg kalip adõ lañ lilõ, Ana Uł nipe kalip añi añi aua.^x

¹⁸Kalpe mihõñ ñimagõ nabic cõg adõ lañ lilõ, God nipe Ana Uł nibi bi gau kalip ña u, Saimon niñõm, yad u rö nöp gınam, a göm, kalip mihõñ mani yamõm haga, ¹⁹“Mani i udmil, yip pidõñ anibu ñilõ, yad nibi bi an an ñimagõ yad nabic cõg adõ lañ linõ, kale u rö nöp Ana Uł udnabõl,” a ga.

²⁰Anig hageia, Pida haga, “God nan aij nipe yihariñ ñõb anibu, nihõn ginig mani raunig gabõn? Mani anibu ne ke pig hij gi lugnab! ²¹Wõg hol

^w 8:3 Ap 9:1,13; 22:4; 26:9-11 ^x 8:15-17 Ap 19:6

gipul u ne aip wasö. Hibur gasi midmagö ne niñ ud midpan u, God niñö aij gagöp. ²²Nan si nan naj ginam, a gimön, gasi niñban u arö gimön, God níp sabe geinabön u, gasi naj yabiñ niñban anibu niñöm arö ginim rö löp,” a ga. ²³Yad niñbin, nan aij kale au nan yad rö midböp a gimön, niñmön, gasi naj niñmön, nan si nan naj gi midpan. Anib u, ne nan si nan naj gep magö u, nagi wög gep bi rö midpan.

²⁴Hageia, Saimon haga, “Köl mihöñ Bi Kub u níp sabe gilö, nan yip ginim rö löp, a gimil hagabil anibu ganim,” a ga.

²⁵Pen Pida aip Jon aip, Jisas kalip mihöñ nihön nihön ga manö u abe, Bi Kub manö aij u abe, nibi bi gau kalip hag ñi pis göm, ado gi Jerusalem arnig, adan nab gau amöl gi, ram minöñ Sameria añ au ram riñig aglö iru nöp nibi bi gau kalip Jisas manö aij u hag nöl gi arlö.

Pilip nipe bi Idiopia nibö ap níp Jisas manö aij u hag ña

²⁶Pen Bi Kub ejol ap apöm Pilip níp haga, “Jerusalem nibö daun kub Gasa arbal adan milö u arammön,” a ga. ²⁷Hagö, Pilip adan haga milö anibu amöm niña, bi kub ap, kaj hos lip gi dam ajöp nan bad adö lañ asiköm, adan milö anibu areia. Bi anibu nipe nibi kwin Kadaki, ram minöñ kub Idiopia abad mideia nibi u níp wög göl gi, mani nipe u abad midmidöp. Pen nipe Jerusalem God sabe gep ram u amöm sabe göl gi mid pis göm, ²⁸ado gi ram minöñ Idiopia aramöm, God Manö adiñ Aisaia kali kññ rika u udöm, amgö li niñöl gi areia. ²⁹Pen God Ana Pilip níp haga, “Hos nan bad lip gi dam arab dañ am söl ba au ammön, bi anibu aip armil,” a ga.

³⁰God Ana haga rö nöp, Pilip gi dö gi söl ba au amöm niña, bi Idiopia nibö anibu, bi God manö hagep Aisaia God Manö adiñ kali kññ rika u, amgö li niñöl gi areia. Pilip niñöm haga, “Ne köp amgö li niñöl gi arabön yagol u, manö it u anig hagöp a gimön niñabön aka wasö?” ga.

³¹Hageia, nipe haga, “Nibi bi rimnap rö yip hag ñilö niñem rö hagnam,” a ga. Anig hagöm Pilip níp haga, “Ap adö aui asikö hol aip arul,” a ga. Hagaiö, Pilip am adö anibu asika.

³²Bi anibu God Manö adiñ Aisaia kali kññ rika anibu amgö li niñeia. Manö anibu anigöl midöp:

“Nipe kaj sipsip uñ gi dam al pak libal rö nöp mideia.

Kaj sipsip pi uñ riklö, aiö gi gagöp rö,
nipe u rö nöp manö ap hagaga.

³³Nan naj ap gaga u pen níp manö pir alöm, gi naj gila.

Níp böñ nöp al pak lilö uma u me, hainö bi an rö midöm,
‘Anig anig gimidöp,’ a ginab?” ö ga.^y

³⁴Bi kub Idiopia nibö u manö anibu niñöm, Pilip níp haga, “Manö hagab anibi, God manö hagep bi u nipe ke hagab aka bi ke nibö ap níp

^y 8:32-33 Ais 53:7-8

hagab?” ö ga. ³⁵Hagö, Pilip God Manö adiñ amgö li niñajil u nöp it gi hag dam dam, Jisas manö aij u hag ñi aij ga.

³⁶Pen anig göl manö gi damöl gimil niñlö ñig ap mideia. Bi anibu Pilip nip haga, “Ñig midöp i yip ñig pak ñinabön aka?” ga. ³⁷Hageia, Pilip haga, “Ne Kraiss nip hibur gasi midmagö yad niñö nöp niñ udpin a geinabön u, yad nöp ñig pak ñinabin,” a ga. Hageia, bi anibu pen haga, “Jisas Kraiss nipe God Ñi nipe midöp u, yad niñ udpin,” a ga. ³⁸Hagö, kaj hos nan ñip gi dam ajep adö asik aueilö u, hos u halö anib au limil, ñig yañ ammil, Pilip bi anibu nip ñig pak ña. ³⁹Anig göl ñig pak ñöm, gof au aulö niñöl gi, adiñ Bi Kub Ana nipe Pilip nip udöm, ke miñan ap ud arö niñöl gi, bi kub anibu nip niñaga. Nipe pen miñ miñ yabiñ göl gi adan ara. ⁴⁰Pen Bi Kub Ana nipe Pilip nip dam ram minöñ Asodas lö, nibi bi ram minöñ anib gau daun ke ke mideila gau kalip magöñhalö Jisas manö aij u hag ñi dam dam, daun kub Sisaria amjaka.^a

Sol Jisas nip niñ uda

9 ¹Pen Sol nipe Bi Kub manö aij niñ udöm hain gimidal nibi bi gau kalip al pak lin, a göm, pör klö yabiñ gimidöp. Mañ ap nipe am God nip nan sabe gep bi kub yabiñ u nip haga,^b ²“Yip köp rimnap kali kliñ rik ñaimön, yad dam Juda magum gep ram ke ke midöp daun kub Damaskas amem, kalip ñinabin. Köp anibu kali kliñ rikmön hagnön, ‘Daun kub Damaskas au, kale nibi bi Jisas nip niñ udpal rimnap Juda magum gep ram gau midaiöl u, Sol nip hagpe, kalip nagi löm, Jerusalem daunim,’ a gimön, kali kliñ rikmön,” a ga. ³Sol köp anibu udöm, Damaskas söl söl gö niñöl gi, adiñ mailö kumi kabö adö lañ nibö ap lugöm nip niña. ⁴Sol kaj hos adö lañ nibö ap lug minöñ yañ pakö niñöl gi, manö ap nip haga, “Sol, Sol, yip nihön ginig gimön pör gi najj gabön?” ö ga. ⁵Hageia, Sol haga, “Bi Kub, ne an?” ö ga.

Hageia, haga, “Yad Jisas, yip pör gi najj gabön u nöp hagabin. ⁶Pen ne urakmön, Damaskas ammön, bi ap apöm nöp manö hagnim rö niñmön gimön,” a ga.

⁷Pen bi Sol aip aula gau manö magö u nöp niñöm, bi nime u niñagöm, gasi milö löm, manö rimnap hagagla. ⁸Sol pen uraköm amgö hiiköm niña, amgö nipe u böñ nöp we ga. Anig gö, bi nipe aip aula gau ñimagö kid nipe u udöm, uñ gi Damaskas arla. ⁹Nip anig göl amgö we gö, ñig, nan magö nan gau ñiñagöm, ñin miñau niñagöñ nöp mideia.

¹⁰Pen Jisas nip niñ uda bi ap Damaskas mideia, hib nipe u Ananias. Bi anibu nipe naböñ niña, Jisas nip haga, “Ananias!” a ga.

Hageia haga, “Bi Kub, yad midpin,” a ga. ¹¹⁻¹²Hageia, Jisas haga, “Sol bi daun kub Dasas nibö u, God nip sabe göl gi, naböñ niñöb, bi Ananias a gipal u nip

^z 8:36 Ap 10:47 ^a 8:40 Ap 21:8 ^b 9:1 Ap 8:3

am ud niŋajip, amgö nipe we ga u ñil niŋöb. Nipe miñi yip sabe göl gi midöp Judas ram u. Anib u, ne adan ‘Yijig’ a gipal u ammön, Judas ram u amjakmön kalip hagemön, ‘Sol nip niŋnig auabin,’ a gimön,” a ga.

¹³Jisas nipe anig hageia, Ananaias haga, “Bi Kub. Yad niŋbin nibi bi iru yabił nöp haggpal, ‘Bi Sol anibu nibi bi nöp lau adö midpal Jerusalem gau kalip pör gi naij yabił göp,’ a gipal. ¹⁴Nipe miñi Damaskas i auöp u, bi God nan sabe gep bi kub gau köp rimnap nip ñilö, nibi bi an an hib ne hagle adö arnab gau, kalip nagi lin, a göm, auöp,” a ga.

¹⁵Ananaias anig hageia, Bi Kub nip haga, “Aru! Bi anibu wög rimnap yad ke nip hag libin. Nipe manö aij yad u Isrel nibi bi kalip hag ñöm, Isrel nibi bi wasö gau kalip hag ñöm, kiŋ gau kalip hag ñöm ginab.^c ¹⁶Pen nipe ake ranö, iru marö gö niŋöl gi, wög anibu ginab. Anig ginab u yad ke nip hag ñi aij ginabin,” a ga.^d

¹⁷Bi Kub anig hageia, Ananaias aramöm, Sol mideia ram u apjaköm, raul yaŋ amöm, Sol nip nabic cög adö laŋ ñimagö löm haga, “Mam Sol. Bi Kub Jisas nöp adan aŋ au ap lugöm waiö la niŋna u, yip hag yuöp auabin i. Ne amgö ne kauyaŋ ñil niŋmön, Ana Uł nipe nöp am ajmaŋ raunim, a göm, yip hag yuö aubin i,” a ga. ¹⁸Ananaias anig hagö niŋöl gi, nan hag gał bad rö Sol amgö nip hariköl mideia u, wał gi lugö niŋöl gi, adiŋ amgö ñil niŋa. Amgö niŋöm, urak aramöm, ñig paka. ¹⁹Sol nan niŋöm kłö uda.

Sol Damaskas nibi bi gau kalip Jisas manö aij u hag ña

Pen Sol nipe ñin rimnap nibi bi Jisas nip niŋ udla gau aip Damaskas midöl gi, ²⁰Juda magum gep ram gau ajöm, Jisas nipe God Ñi nipe midöp manö aij u nibi bi gau kalip hag ña. ²¹Nipe anig göl hag ñi midö niŋöl gi, kale niŋöm pa gil gil göm hagla, “Bi i me, Jerusalem nibi bi Jisas nip niŋ udla gau kalip gi naij gimidöp me! Miñi rimnap halö nagi li dam, bi God sabe gep bi kub gau kalip ñinam a göm auöp,” a gila.^e ²²Pen Sol Jisas manö aij u hag ñi damöm, Jisas nipe nöp Mesaia u manö kabö göl yabił hagö, bi Juda Damaskas han mideila gau manö ap pen hagöl rö laga.^f

²³Pen hainö mid damöm, Juda kai ap magum göm, manö hag adö aňi löm hagla, “Sol nip al pak lun,” a gila. ²⁴Pen manö hagla anibu, bi ap niŋöm Sol hag ña. Daun kub anibu, hadame nöp kabö waryö gi gigabö gila u me, adan ramö ajmidal gau, Sol nip alun, a göm, sidö aŋ sibön yaŋ uliŋin li mideila. ²⁵Anig geila niŋöm Sol bi nipe gau sibön aŋ yaŋ nip wadi migan kub ap yagöm, nagi adiköm, lip gi waryö anibu migan ap hönj adö adö laŋ nibö minön yaŋ yulö, piñiŋ gi ara.^g

Sol Jerusalem am mideia

²⁶Sol Jerusalem amöm, nibi bi Jisas lau adö mideila gau aip mideinam, a geia pen kale niŋöm, bi i Jisas bi nipe ap wasö, hanip al pak linig auöp,

^c 9:15 Ap 25:13; 27:24; Ro 1:5 ^d 9:16 2Ko 11:23-28 ^e 9:21 Ap 8:3 ^f 9:22 Ap 18:28

^g 9:25 2Ko 11:32-33

a göm, piñiñ gila.^h 27 Anig geila, Banabas nipe Sol nip dam bi Jisas manö ud arep gau mideila au amöm, kalip haga, “Bi anibi nip niñmim piñiñ gagmim. Mañ ap daun kub Damaskas amöl gi, adan añ au amöm, Bi Kub nip niñö, nip manö rimnap haga. Hainö am Damaskas nibi bi kalip piñiñ gagöm, Jisas manö aij u hañowañö nöp hag ña,” a ga.ⁱ 28 Banabas anig hagö, Sol nip udlö, kalip aip Jerusalem midöm, daun kub anibu migan migan gau amöm, Jisas manö aij u hañowañö yabiñ nöp hag ña. 29 Pen bi Juda Grik manö niñla gau nip aip manö pen pen hag amil apil göm, nip al pak lun, a göm, gasi u niñla. 30 Pen bi Jisas nip niñ udla rimnap manö anibu niñöm, nip uñ gi dam daun kub Sisaria amöm yulö, daun kub Dasas ara.

31 Ñin añ anib au, ram minöñ Judia, Galili, Sameria gau, nibi bi Jisas nip niñ udla gau mid aij gila. Ana Uñ nipe kalip abad mid aij göm, pidöñ ñö niñöl gi, kale kñö göm, Bi Kub nip gasi niñöl gi midöm, nibi bi rimnap halö Jisas manö aij u hag ñilö, kale u rö nöp Jisas nip niñ udla.

Pida Inias nip gö urak ara

32 Pida ram minöñ ke ke gau gi ajöl gi, nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip niñ ajmidöp. Anig göl niñ ajöm, mañ ap, nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip niñin, a göm, ram riñig aglö Lida ara. 33 Ram minöñ anibu bi ap mideia, hib nipe u Inias. Pen ñimagö ma nipe gau kiña gö, kuö adö nipe u nöp han midmidöp mi unbö raleb jiñ ina. 34 Pida bi anibu nip haga, “Inias. Nan nöp göp u Jisas gö kamiñ linab. Urakmön, kuö ne u yad aij gi,” a ga. Anig hagö niñöl gi, magö anibu nöp Inias nip kamiñ lö uraka. 35 Inias uraköm gi ajö niñöl gi, ram riñig aglö Lida nibi bi gau abe, ram minöñ Seron nibi bi gau abe nip niñöm, Bi Kub nip niñ udla.

Dabida uma, Pida gö, uraka

36 Pen Pida ram riñig aglö Lida anibu midö niñöl gi, nibi Jisas nip niñ uda ap uma yöp daun kub Jopa au. Nibi anibu hib nipe Dabida. Pen Grik manö hagöm nip Dokas a gimidal. Nipe nibi bi gau kalip abad mid aij göm, nibi bi mög gep rö gau kalip wög gi ñimidöp. 37 Nibi anibu nip nan gö hadö umö, nip ñig pak ñöm wip he dam ram raul migan adö lañ lila. 38 Jisas nibi bi nipe Jopa mideila gau manö ap niñla, Pida ap mideia ram riñig aglö Lida au. Lida daun kub Jopa söñ au midöp, niñöm kale bi miñöp kalip hag yulö, Pida mideia au ammil manö kñö hagamil haglö, “Ne hol aip yinid auö arun,” a gilö. 39 Hagailö, Pida kalip miñöñ aip Jopa amöm amjaklö niñöl gi, nip uñ gi dam Dabida uma dam lila ram raul adö lañ arla. Uñ gi ud areillö niñöl gi, nibi pañpañ ap mideila gau, nibi uma anibu nöd kamiñ midmidöp u, waiñ milö waiñ rimnap kalip yihariñ ñimidöp gau, Pida nip yamöl gi, miñöñ gi mideila.

^h 9:26 Gal 1:17-19 ⁱ 9:27 1Ko 9:1

⁴⁰Pida pen nibi bi ap mideila anib gau kalip hag höñ yañ yuöm, kugom yimöm, God nip sabe göl gi, ado göm, wip he niñöl gi haga, “Dabida, urak!” a ga. Hagö, Dabida amgö ñil Pida nip niñöm, urak asika. ⁴¹Pida pen ñimagö kid nipe u udöm, ud urak ñöm, nibi pałpał gau abe, nibi bi Jisas nip niñ udla gau abe, kalip magöñhalö wiñ alö aueila haga, “Dabida i,” a ga. ⁴²Pen Pida anig geia, manö anibu Jopa nibi bi magöñhalö niñöm, nibi bi iru nöp Bi Kub nip niñ udla. ⁴³Pen Pida nipe daun kub Jopa anibu, bi kaj kau hañ wög gimidöp bi ap aip ñin rimnap rapin midmidil. Bi anibu hib nipe Saimon.

Ejol ap apöm Konilias nip manö haga

10 ¹Pen ami bi gau kalip abad midmidöp bi kub ap daun kub Sisaria midmidöp. Hib nipe u Konilias. Ami bi nipe abad midmidöp anib gau kalip “Idali Ami Bi” a gimidal. ²Bi kub Konilias anibu aip, nibi bi ram nipe gau aip, God nip niñ udla. Juda nibi bi nan kale rimnap midagmidöp u, Konilias nipe mani nan gau hałöwałö ñimidöp. Pen nipe God nip pör sabe gimidöp. ³Mañ ap sidö gamiñ ga magö u, Konilias nipe naböñ niña, God ejol ap apöm haga, “Konilias!” a ga. ⁴Hageia, Konilias piñiñ göm nip niñ ij halö löm haga, “Bi kub, yip nihön hagabön?” ö ga.

Hageia, ejol u nip haga, “Ne God nip sabe gimön, nibi bi mög gep gau kalip nan hałöwałö ñimön gipan u, God nöp aij göm nöp hauł gagöp. ⁵Ne bi rimnap hagö, kale am daun kub Jopa amöm, bi Saimon Pida a gıpal u nip haglö aunim. ⁶Nipe Saimon, bi kaj kau hañ wög göp u aip midpil ñig solwara goł au,” a ga.

⁷Pen ejol manö anibu hagöm arö niñöl gi, Konilias bi wög nip gi ñimidil mi hau abe, ami bi God nip niñ uda ap abe hagö aueila, ⁸kalip ejol u manö nihön nihön haga u hag ñi aij göm hag yuö, Jopa arniğ hadla.

⁹Kale am am adan añ au hanla. Ruö am am, sidö añ aulik magö u, Jopa söl söl gila. Magö anibu Pida God nip sabe giniğ ara ram adö lañ miğan u. ¹⁰Nipe amöm, God nip sabe gi midö niñöl gi, nip kiyö kub yabił la. Pen nibi bi nipe gau nan magö lau giłö niñöl gi, nipe naböñ ap niña. ¹¹Pida nipe naböñ niñöm niña, kumi kabö adö lañ miğan hiiköm, wadi kub ap ñon milö mi hau mi hau goł lap lap adiköl mideia añ au lug lug minöñ ił yañ luga. ¹²Wadi miğan anib yañ kaj, wal wayöñ, re, yaur ke ke gau magöñhalö nöp mideia. ¹³Manö ap pen nip haga, “Pida, urakmön nan ñiñeb anib yagol gau pak ñö?” a ga.

¹⁴Hageia, Pida pen haga, “Bi Kub. Wasö yabił! Nihön giniğ ñö? a gimön hagpan? Hon Juda nibi bi nan hil gep anib gau nan rimnap ñiñagpin yabił,” a ga.^j

^j 10:14 Lep 11:1-47; Esi 4:14

¹⁵Hageia, manö anibu kauyaŋ haga, “Nan nihön nihön God nan ñiŋeb a ga gau, hil gep a gimön hagagmön,” a ga.^k

¹⁶Ga anibu, ij mihau niŋaŋ ga. Hainö me, nan wadi kub anibu ado gi kumi kabö adö laŋ ara.

¹⁷Anig gö, Pida naböŋ niŋbin anibu nihön ginab, a göm, gasi iru niŋ midö niŋöl gi, Konilias bi hag yuö nip hagnig aula bi kabö u adan it au apjakla. ¹⁸Apjaköm hagla, “Bi Saimon Pida au midöp aka?” gila.

¹⁹Pida naböŋ niŋajip anibu gasi niŋöl gi midö niŋöl gi, God Ana nip haga, “Ne nö?! Bi mihau niŋaŋ nöp ulhai niŋ auaböl. ²⁰Anib u, urakmön ram au giyaŋ arammön. Yad ke kalip hag yunö auaböl. Anib u, auö aip arun a gaiöl u, gasi iru niŋagmön aip armön,” a ga.

²¹God Ana anig hagö, Pida au yaŋ amöm bi anib gau kalip haga, “Bi ulhai niŋabim bi u, yad me i. Yip manö ap hagnig aubim aka?” ga.

²²Hageia, hagla, “Bi kub Konilias, ami bi gau kalip abad midöp bi kub u hanip hag yuö auabun. Nipe God nip niŋ udöm, God Manö hagöp rö göp; Juda kai nip niŋlö kalip magöŋhalö aij göp. Pen nipe naböŋ niŋa, God ejol ap apöm nip haga, ‘Ne bi rimnap yuö, am Saimon Pida nip ul gi daulö, manö hagainim u niŋmön,’ a ga,” a gila.

Pida Konilias ram ara

²³Anig hagailö, Pida kalip hagö ram raul miŋan amöm hanla.

Ruö Pida, bi Jopa nibö Jisas nip niŋ udla rimnap udöm, Konilias yua bi ugan anibu aip am am adan aŋ au hanla. ²⁴Ruö u, Sisaria amjaköm, Konilias ram u amjakla. Pen Konilias nipe Pida auab, a göm, nibi bi nipe gau abe, mideimam nipe gau abe, kalip wiñ alö ap magum gi mideila. ²⁵Pida nipe amöm ram raul arnig gö niŋöl gi, Konilias nip nable paköm, nip bi kub a göm, am ma it nipe au kugom yima. ²⁶Anig gö niŋöl göm, Pida pen nip ud urak ñöm haga, “Ne urak! Yad u rö nöp bi ap me,” a ga.^l

²⁷Hagö, urakö niŋöl gi, manö hagöl gi, ram raul miŋan yaŋ arlö. Ammil Pida niŋa, nibi bi iru nöp ap magum gi mideila. ²⁸Pida kalip haga, “Kale ke niŋbim, hon Juda nibi bi asi masi gi aij gipun. Juda nibi bi wasö gau aip ajagpun; ram kale aragpun. Pen yad naböŋ niŋnö, God yip manö ap haga. Nipe manö haga anibu, yad nibi bi rimnap asi masi midpal, a gem, kalip asi masi ginam rö lagöp. ²⁹Anib u niŋem me, Konilias manö hagöp u niŋem arö gagpin; hagöp rö niŋem aubin. Anib u, yip nihön ginig hagpe aubin?” ö ga.

³⁰Pida anig hageia, Konilias haga, “Yad ruö nöp me, miñi sidö gamiŋ göp magö u rö, ram raul miŋan yaŋ God nip sabe gi midöl gi niŋnö, bi walij rud yabiŋ yima ap apöm, midainö ba au uraköl mideia. ³¹Nipe yip haga, ‘Konilias, ne God nip sabe gimön, mani nan gau nibi bi nan

^k 10:15 Mak 7:15,19 ^l 10:26 Ap 14:13-15; Rep 19:10

midagöp gau kalip hałowalö ñimön gipan u, God niñjüb. ³² Anib u me, bi rimnap hag yuö, daun kub Jopa amöm, Saimon hib nipe ap Pida a gipal u, nip ul gi dauöl. Nipe Saimon bi kaj kau hañ wög göp u aip midpil ñig solwara goł au,' a ga. ³³ Ejol u yip anig hagö, yad yinid nöp bi yad rimnap hagnö, nöp am ul gi dauajal, yip aij göp. Hon nibi bi aui God pig midpun rö, Bi Kub manö kalip hag ñimön, a göm, nöp hag yuö auban u, miñi hanip hag ñö niñjun," a ga.

Pida Konilias nibi bi nipe gau kalip manö hag ña

³⁴ Konilias anig hageia, Pida haga, "Yad miñi niñbin, God nipe, bi söl aui nibö nöp bi aij, bi milö gau nibö bi naj, a göm, niñagöp.^m ³⁵ Ram minöñ ke ke gau nibö, il ke ke gau nibö, nibi bi an an God nip niñöm ana udöm, manö nipe niñöm hagöp rö ginaböl gau, kalip magöñhalö udnab. ³⁶ Pen God nipe hanip Isrel nibi bi manö aij yua u niñbim. Yad ke aip jim ñöl midlañ, a göm, God nipe Jisas Krai nip hag yua. Jisas Krai nipe nöp me, nibi bi gau magöñhalö Bi Kub kale midöp. ³⁷ Kale ke niñbim, Jon bi ñig pak ñeb u, ñig pak ñöl gi, manö aij anibu il göm, ram minöñ Galili hag ña. Anig göl hagö, hag damöm, hag damöm, nibi bi ram minöñ Isrel midpal gau magöñhalö niñla.ⁿ ³⁸ Pen kale niñbim, Jisas Nasared nibö u God aip midöm, Ana Uł u nip ñö, abad midö niñjöl gi, kłö nipe nöp udöm, ram minöñ ke ke gau magöñhalö ajöl göm, nibi bi gau gi aij göl gi, nibi bi Seden kalip gö ulham mideila gau kalip gö, kamiñ limidöp.^o

³⁹ "Pen Jisas Juda nibi bi ram minöñ kale gau gi ajöl göm, Jerusalem gi ajöl göm, ga ga rö hon amgö hon ke niñno u hagabin. Pen hainö nip mab ba lañ al pak lilö uma. ⁴⁰ Uma u pen ñin mihöp midöm, God gö, ñin mihau niñgañ u kauyañ uraköm, am waiö lö amgö niñno. ⁴¹ Nibi bi magöñhalö nip amgö niñagla. God hanip nibi bi hag la gau nöp Jisas nip amgö niñno. Nipe umöm urakö niñjöl gi, aip midun jim ñöl nan niñjun ñig niñno.^p ⁴² Jisas hanip haga, 'Manö aij yad u nibi bi gau kalip hag ñimim hagemim, "God haga rö me, hainö Jisas nibi bi kamiñ mideinaböl gau abe, nibi bi umnaböl gau abe, kalip magöñhalö manö kub hagnab," a gimim,' a ga.^q ⁴³ Pen adö anibu, bi God manö hagep gau magöñhalö Jisas Krai nip hagöm hagla, 'Nibi bi an an Krai hib kłö yabił nipe u udnaböl gau, nan si nan naj gipal u, God niñjöm arö ginab,' a gila," a ga.^r

Juda nibi bi wasö gau Ana Uł udla

⁴⁴ Pen Pida anig göl manö hag midö niñjöl gi, Ana Uł nipe nibi bi niñ mideila gau kalip magöñhalö aua.^s ⁴⁵⁻⁴⁶ Ana Uł kalip auö, kale manö ke

^m 10:34 Dud 10:17; Ro 2:11 ⁿ 10:37 Mad 4:12-17 ^o 10:38 Mad 3:16; Luk 4:17-20

^p 10:41 Ap 1:8; Luk 24:42-43 ^q 10:42 Ap 17:31; 1Pi 4:5 ^r 10:43 Ais 53:5-6; Jer 31:34

^s 10:44 Ap 11:15; 15:8

nöp, haŋ ke nöp hagöl gi, God hib nipe haglö adö arö, Juda nibi bi Jisas nip niŋ udla Pida aip Jopa nibö aula gau, God Juda nibi bi wasö gau kalip Ana Uł ña me u, a göm, aiö waiö gila.

Pida pen haga,^t 47“God nipe Ana Uł hanip ña rö u, miñi nibi bi gai i kalip u rö nöp ñöb. Anib u, kale ñig paknabun, a gilö, nibi bi rimnap kalip wasö göl rö lagöp,” a ga. 48Pida anig hagöm bi nipe rimnap kalip haga, “Nibi bi gai i kalip Jisas Krai hib nipe hagem ñig pak ñimim,” a ga. Ñig pak ñilö niŋöl gi, kale hagla, “Pida, ne hon aip ñin pro magö ap aui midaimön,” a gila. Haglö, ñin pro magö ap kalip pig mideia.”

Pida Jerusalem arö nip manö hag gila

11 ¹Pen Jisas manö ud arep bi gau abe, ram minöŋ Judia nibi bi Jisas nip niŋ udla gau abe niŋla, Juda nibi bi wasö gau rimnap God Manö niŋ udla. ²Anib u, hainö Pida Jerusalem arö, Juda bi wasö gau u rö nöp hañ rib gi dö göl, a gimidal bi gau, Pida nip kal göm hagla, ³“Ne nihön ginig bi hañ rib gi dö gagpal gau ram kale ammön, kalip aip nan jim ñöl niŋabön?” ö gila.”

⁴Anig hagaila, Pida daun kub Jopa midöm naböŋ niŋa aiud u kalip hag ñöl gi haga, ⁵“Yad daun kub Jopa midem, God nip sabe gi midem, naböŋ niŋnö, kumi kabö adö laŋ nibö, wadi kub ap rö ñon milö mi hau mi hau goł lap lap adiköl mideia lug lug ił yad midainö au ap luga.” ⁶Auö, yad wadi anibu mideia söl au amem niŋnö, kaj, wal wayöŋ, re, yaur gau gau magöŋhalö mideia. ⁷Pen manö ap yip haga, ‘Pida, ne urakmön nan anib yagol gau pak ñöŋ,’ a ga.

⁸“Hageia, yad pen hagnö, ‘Bi Kub. Wasö yabił! Nihön ginig ñöŋ a gimön hagpan? Hon Juda nibi bi nan hil gep anib gau nan rimnap niŋagpin yabił,’ a ginö.

⁹“Anig hagainö, manö anibu kauyaŋ haga, ‘Nan nihön God nan niŋeb a ga gau, hil gep a gimön hagagmön,’ a ga. ¹⁰Ga anibu, ij mi hau niŋaŋ ga. Pen hainö nan wadi kub anibu ado gi kumi kabö adö laŋ ara.

¹¹“Pen magö anibu nöp, bi mi hau niŋaŋ ram han midainö u apjakla. Bi anib gau bi kub Konilias, Sisaria nibö hag yuö, yip uł ginig aula. ¹²God Ana yip haga, ‘Gasi iru niŋagmön, kalip aip hałowałö armön,’ a ga. Anig hageia, yad mam Jisas manö niŋ udpal unbö kagoł jiy udem, kalip aip Konilias ram u arno. ¹³Amjakno, Konilias haga, ‘Ejol ap apöm yip haga, ‘Bi rimnap hagaimön, daun kub Jopa amöm, bi ap Saimon Pida a gipal u nip uł gi dauöl. ¹⁴Uł gi dauöl, nipe nöp manö rimnap hag ñö, nibi bi ram ne aip midpim gau, God kalöp magöŋhalö ud kamiŋ yuö, nibi bi nipe mideinabim,” a ga,’ a ga.”^x

^t 10:45-46 Ap 2:4; 19:6 ^u 10:48 Ap 2:38 ^v 11:3 Ap 10:28; Gal 2:12 ^w 11:5 Ap 10:9-48

^x 11:14 Ap 16:31

¹⁵“Konilias yip anig hagö, yad it gem manö hag ñinö niñöl gi, Ana Uł nipe hanip nöd aua rö, nibi bi anib gau kalip u rö nöp aua.^y ¹⁶Anig gö, Bi Kub hanip nöd haga manö u gasi niñnö. Nipe haga, ‘Jon kalip ñig pak ña u pen söl midöp God nipe kalöp Ana Uł u pak ñinab,’ a ga.^z ¹⁷Pen hon Bi Kub Jisas Krai nip niñ udno ñin u, God nan aij yabił hanip ña rö, kalip u rö nöp ña. Anib u, yad aigöl gem God nip, ‘Anig gagmön,’ a gibnep?” ö ga.

¹⁸Pida anig hageia, bi nip manö kal hag gila gau manö haga u niñöm, manö kal rimnap halö hag gagla. God hib haglö adö arö niñöl gi hagla, “Hanip nöp wasö; Juda nibi bi wasö gau u rö nöp, nan si nan naj gipal u, nihön ginig anig gipun, a göm, nip sabe geinaböl u, nipe niñöm, nan si nan naj gipal gau arö göm, kamiñ pör midep magö u kalip ñinab,” a gila.^a

Adiok nibi bi Jisas manö aij u niñ udla

¹⁹Pen Sidipen nip kabö ju pak lila ñin aņ au, bi Juda Jerusalem mideila gau, nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip gi naj yabił gilö, kale piñiņ gi ke ke arla. Rimnap piñiņ gi ram minöņ Pönisia arla, rimnap piñiņ gi ram minöņ ñig rib gus ga airan Saipras arla, rimnap piñiņ gi daun kub Adiok arla. Amöm, Jisas manö aij u Juda nibi bi wasö gau kalip hag ñagla, nibi bi kale ke Juda kai ju am anib gau midmidal gau kalip nöp hag ñila.^b ²⁰Pen nibi bi Jisas manö aij u niñ udla rimnap Saipras nibö, rimnap Sairini daun nibö, piñiņ gi Adiok amöm, Bi Kub Jisas manö aij u Juda nibi bi wasö gau kalip hag ñila. ²¹Bi Kub klö nipe u kalip aip mideia u me, nibi bi gau kalip Jisas manö aij u hag ñilö, nibi bi iru nöp Bi Kub nip niñ udla.

²²Pen Jerusalem nibi bi Jisas nip niñ udla gau, manö anibu niñöm, bi kale Banabas nip haglö, Adiok ara.^c ²³Banabas nipe Adiok amjaköm niņa, God nipe nibi bi anib gau mög niñöm gö, Jisas manö aij u niñ udla. Anib u me, nipe ñiñi löm, kalip manö rimnap halö hag ñöl gi haga, “Bi Kub nip niñ udpim u arö gagmim; nip aņi nöp hibur gasi midmagö kale aņ daņ niņ ud pidöņ gimim, cig göl gi midaimim,” a ga. ²⁴Banabas nipe bi aij yöl. Ana Uł nipe Banabas apöm aņmaņ raumidöp. Nipe Jisas manö aij u böņ nöp niñ uda. Nipe Jisas manö aij u nibi bi gau hag ñö, nibi bi iru nöp Bi Kub nip niñ udla.

²⁵Banabas pen bi Sol nip am daunam, a göm, daun kub Dasas ara.^d ²⁶Banabas Dasas amjaköm, Sol nip uthai niñöm, uł gi ado gi am Adiok amöm, mi aņi anibu nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip Jisas manö aij u hag ñöl gi midailö. Adiok nibi bi Jisas Krai nip niñ udla gau, nöd hib ñöm Krai Nibi Bi a gila.

^y 11:15 Ap 2:4 ^z 11:16 Ap 1:5 ^a 11:18 Ap 13:48; 14:27 ^b 11:19 Ap 8:1-4

^c 11:22 Ap 4:36 ^d 11:25 Ap 9:30

²⁷Ñin aŋ anib au, bi God manö hagep rimnap Jerusalem nibö Adiok arla. ²⁸Amöm, God Ana nipe bi kale ap Agabas nip gasi ñö haga, “Kiyö kub yabił ram minöŋ magöŋhalö linig gab,” a ga. Hagö, haga rö kiyö kub yabił u, gapman bi kub Klodias abad midmidöp ñin u aua.^e ²⁹Anig göl kiyö kub la niŋöm Adiok nibi bi Jisas nip niŋ udla gau hagla, “Nibi bi Jisas manö aij u niŋ udpal rimnap ram minöŋ Judia gau midlö niŋöl gi, kalip kiyö kub yabił löp u, hon aŋi aŋi kalip mani rimnap magum gun ñun,” a gila. ³⁰Anig hagöm, mani li magum göm, Banabas aip Sol aip kalip ñöm hagla, “Kale bi mihöŋ mani i dammil, Kraiss nibi bi nipe abad midpal bi kub gau kalip ñil,” a gila.^f

Herod Jems nip al pak löm, Pida nip nagi la

12 ¹Ñin aŋ anib au, gapman bi kub Herod, nibi bi Jisas niŋ udla gau rimnap kalip gi naij göl gi, dam nagi löl gi ga. ²Ami bi nipe gau rimnap hagö, Jon nimam Jems nip ru milö kid udöm böŋ nöp al pak lilö uma. ³Herod hagö anig geila, Juda nibi bi gau niŋöm ñiŋi lila. Ñiŋi lila u, Herod niŋöm, Pida nip u rö nöp hagö, dam nagi lila. Gila anibu, Juda nibi bi Bred Yis Halö Niŋagep ñin aŋ au gila. ⁴Herod Pida nip anig göl dam nagi löm, ami bi unbö raleb böŋ daŋ (16) kalip nime li yigwo milö yigwo milö löm haga, “Sidö aŋ sibön yaŋ bi mihau mihau abad nöp midaimim,” a ga. Herod gasi nipe u ke niŋöm haga, “Pasopa ñin u ap arainim me, hainö Pida nip dam nibi bi mideinaböl aŋ au amun manö kub hagnabun,” a göm niŋa.

⁵Pida nipe anig göl nagi midö niŋöl gi, nibi bi Jisas nip niŋ udla gau Pida nip gasi niŋöm, kłö göm God nip sabe göl gi nöp mideila.

⁶Pen gapman bi kub Herod Pida nip manö kub hagnam, a göm, niŋa ñin anibu nöp sibön au yaŋ, Pida nip sen mihöp adiköm, ami bi mihau böŋ lap lap niŋ midlö niŋöl gi, Pida aŋ yaŋ haneaia. Ami bi rimnap u rö nöp adan ił u niŋ mideila. ⁷Pen adiŋ Bi Kub ejol nipe ap urak midö niŋöl gi, mab mił aŋ rö am nagi lep ram raul miŋan u ara. Ejol anibu am Pida nip riglöm pak niŋöm haga, “Yiŋid urak!” a ga. Hagö, Pida urakö niŋöl gi, sen nip adikla u hubika.

⁸Ejol Pida nip haga, “Dip nagi ne u piŋ limön, ma rirup ne u gimön gi,” a ga. Hagö, Pida ejol haga rö nöp gö, ejol u pen haga, “Wałij milö kub ne u yimö, yad aip arul,” a ga. ⁹Hagö, wałij milö kub nipe u yimöm, ram raul miŋan mideia u arö göm, ejol u aip hadlö. Ejol ga anibu, Pida nipe hag niŋa e, u naböŋ niŋabin a göm niŋa. ¹⁰Pen ami bi niŋ mideila aŋöŋ ił mihau hil gimil, aŋöŋ kłö yabił ain udöm gila aŋöŋ höŋ yaŋ u ke hiikö niŋöl gi, höŋ arlö. Ammil, adan aŋ gau amöl gi Pida niŋa, ejol u midageia.^g

^e 11:28 Ap 21:10 ^f 11:30 Ap 12:25 ^g 12:10 Ap 5:19

¹¹Anig ga niñöm Pida haga, “Miñi niñ aij gipin. U Bi Kub nöp, ejol nipe u hag yuö, ap gapman bi kub Herod yip nagi pidöñ löp u hubik yuöp. Gapman bi kub Herod abe, Juda nibi bi gau abe, nan naij yip ginig gipal u, göl rö lagöp,” a ga. ¹²Anig hagöm, gasi niñ aij göm, bi ne Jon Mak nime Maria ram u ara. Ram anibu nibi bi iru nöp apöm, God nip sabe gi mideila. ¹³Pida apöm, ajöñ u pa gu gu gö, pai Roda, ram anibu wög gimidöp u ajöñ u hiiknig aua. ¹⁴Pai anibu ajöñ apöm niña, Pida maj miñgan u nöp hageia. Nipe anig niñöm, ñiñi yabiñ löm, hauñ padö ajöñ hiikaga; am nibi bi gau kalip haga, “Pida ap midöp höñ yañ,” a ga.

¹⁵Hageia, kale hagla, “Ne hauñ alajip hagabön,” a gila. Anig hageila, nipe klö yabiñ göm haga, “Piral hagagin; niñö yabiñ hagabin. Pida midöp höñ yañ,” a ga. Hageia hagla, “U ana nipe u rö löp ap midöp,” a gila. ¹⁶Pen Pida nipe ajöñ u kauyañ pak gu gu gö gö gö, am ajöñ u hiiköm niñla, Pida nöp mideia niñöm aiö yabiñ gila. ¹⁷Aiö gilö niñöl gi, Pida kalip ñin miñc gi ñöm haga, “Manö hagagmim!” a ga. Anig hagöm, nagi lep ram midö niñöl gi, God ejol ap yuö apöm, nip nihön nihön göm daua manö u kalip hag ñöm haga, “Manö anibi Jems abe, nibi bi Jisas nip niñ udpal gau abe, kalip hag ñimim,” a göm, ke miñgan ap ara.

¹⁸Ruö ram ruö niñöl gi, ami bi gau Pida midageia u niñöm, nihön göp, a göm, hag ap ran ap lugöl gi mideila. Piññiñ göm, “Mai,” a göm, ulhaila u pen niñagla.^h ¹⁹Herod ami bi anib gau kalip, Pida nip yinjid ulhai niñmim dauim, a gö, ulhai wasö niñlö, kalip manö kub hagöm, manö hagö ami bi nipe rimnap ami bi anib gau böñ nöp al pak lila.

Herod uma

Hainö Herod ram minöñ Judia arö göm, am daun kub Sisaria midmidöp. ²⁰Herod am Sisaria midöm, daun kub mihöp Daia Saidon nibi bi gau kalip niñö mulu luga. Pen Daia Saidon nibi bi apöm, bi Herod ram nipe abada bi Blasdas nip miñöñ gi ñöm hagla, “Hanip pör kiyö lö, apun Herod ram minöñ nipe i nan magö rau ud arbun halö. Anib u, hanip kal kal juagmim; agamij jim ñöl midaiun,” a gila. Hageila, Blasdas nipe pen haga, “U niñö haggim,” a ga.

²¹Pen Herod manö anibu niñöm, ñin ap manö hagnabin, a göm, hag la. Hainö hag la ñin anibu auö, nipe kiñ kai yimbal rö waliñ aij aij yabiñ gau yimöm, sea kiñ kub nipe adö u asiköm, nibi bi gau kalip manö hag ña. ²²Herod manö anibu hag ñö niñöl gi hagla, “U bi ap rö hagagab; god ap rö hagab,” a gila. ²³Pen Herod manö anibu niñöm, “Yip manö anibu rö hagagmim; God hib nipe nöp hagpe adö arañ,” a gaga. Anib u, Bi Kub ejol nipe ap hag yuö, apöm Herod nip gö, miña kub göm, gise lö böñ nöp uma.ⁱ

^h 12:18 Ap 5:22-24 ⁱ 12:23 Dan 5:20

²⁴Pen God Manö u hag ñilö arö niñöl gi, ram minöñ gau kid kid ara.^j

²⁵Pen Banabas aip Sol aip Jerusalem midmil, ginig aulo u hadö gipul, a gimil, Jon Mak nip uł gi ado gi Adiok arla.^k

Banabas aip Sol aip manö hag ñöl gi arlö

13 ¹Daun kub Adiok anib au bi God manö hagep bi rimnap, bi God manö hag ñeb bi rimnap mideila. Bi anib gau me, ap Banabas; ap Simion. Bi Simion anibu nip Bi Pir a gimidal. Bi ap Lusias, nipe Sairini daun nibö. Bi ap Maneyen, nipe Kiñ Herod bi niñeb nipe ap. Pen bi ap Sol. ²Pen ñin ap kale nan magö ñiñagöm, Bi Kub nip nöp sabe gi midlö niñöl gi, Ana Uł nipe kalip haga, “Kale Banabas aip Sol aip hagaimim, wög kalip hag linö u gilö arnim,” a ga.^l ³Anig hagö, kale nan magö ñiñagöm, God nip sabe göm, Banabas aip Sol aip kalip ñimagö adö lañ löm, God kalip mihöñ abad mideiañ, a göm, kalip hag yula.^m

⁴⁻⁵Ana Uł nipe kalip abad midö niñöl gi, bi ni Jon Mak, wög halip pro pro rimnap gi ñañ, a gimil, nip uł gi Selusia daun ñig goł yañ amöm, ñig magib udöm, ram minöñ ñig rib gus ga airan Saipras arla. Amöm, daun kub Salamis amöm, Sol aip Banabas aip Juda magum gep ram gau amöm, nibi bi gau kalip God Manö hag ñilö.ⁿ ⁶Pen nibi bi Saipras mideila anib gau kalip God Manö hag ñi dam dam, daun kub Pepos amjaköm, Juda bi ap kuj cage aimö gep bi ap nable paklö. Bi anibu hib nipe Ba-Jisas. Nipe manö piral hagöm haga, “Yad God manö hagep bi ap,” a ga. ⁷Daun kub Pepos au, Saipras gapman bi kub yabił hanmidöp, hib nipe Segias Polas. Bi anibu nipe bi gasi niñ kid yabił hiiköm niñmidöp. Nipe Banabas aip Sol aip, God Manö yip haglö niñin, a göm, kalip hagö apil, nip God Manö hag ñilö. Pen bi kuj cage aimö gep bi u nipe bi kub anibu bi niñeb nipe ap. ⁸Bi Ba-Jisas anibu, Grik manö hagöm nip Elimas a gimidal. Banabas aip Pol aip kale Segias Polas nip God Manö aij u hag ñilö, nipe rimid li apdi niñ aij ga u pen, bi kuj aimö gep bi u niñöm, Banabas Pol manö najj kek hagöm, Segias Polas Jisas manö u niñ udagnim, a göm, nip haga, “Bi anib mihau manö pir alabil u niñagmön,” a ga. ⁹Sol hib nipe ap me Pol a gimidal. Ana Uł nipe Pol nip ajmañ rauöm gasi aij ñö niñöl gi, bi kuj aimö gep bi u nip niñ ij halö li midöm haga, ¹⁰“Ne kijaki pi yag daua; najj nöp gipan. Nan niñön niñön aij midöp u arö gimön, nibi bi gau kalip piral nöp gabön. Ne pör pör Bi Kub manö niñö nipe u udmön manö piral rö labön. Ne ñin mai gi najj gabön u arö ginabön? ¹¹Anig gabön u, God gö, ñin bad ap amgö ne we gö sidö mailö niñagnabön,” a ga.

Pol manö anibu hagö, adiñ Ba-Jisas niña, kumi pir rö bad ap amgö nipe harikö böñ nöp sib ga. Anig gö, bi ap yip ñimagö ud adan yamañ, a

^j 12:24 Ais 55:11 ^k 12:25 Ap 11:29-30; 15:37 ^l 13:2 Ap 9:15 ^m 13:3 Ap 6:6

ⁿ 13:4-5 Ap 12:12; 15:39

göm, ud ririkol göl gi mideia.^o 12 Banabas Pol kale bi mihöŋ Bi Kub manö u nip hag ñailö u niŋöm, Segias Polas nipe aiö ga. Anib u, Ba-Jisas ga u niŋöm, nipe Jisas nip niŋ uda.

Banabas Pol kale daun kub Adiok, ram minöŋ Pisidia au arlö

13 Pen Pol bi nipe gau aip ñig magib udöm, Pepos arö göm, Pega daun, ram minöŋ Pampilia au arla. Am midöm, Jon Mak nipe kalip mihöŋ au arö göm, ado gi Jerusalem ara.^p 14 Kale pen Pega daun arö gimil, daun kub Adiok, ram minöŋ Pisidia au arlö. Am midöm, Juda God nip sabe gep ñin u, Juda magum gep ram u ammil, asik midailö. 15 Juda magum ram abad midmidal bi gau uraköm, Mosis lo manö kali kliñ rika adiŋ rimnap abe, bi God manö hagep gau kali kliñ rikla adiŋ rimnap abe, amgö li niŋ nibi bi mideila gau kalip hagla. Kale manö hag pis göm, bi ap hag yulö Banabas Pol asik midailö au amöm haga, “Mamil mihöŋ. Nibi bi gai i niŋ udep manö rimnap midainim u, hanip hag ñilö niŋun,” a gila.

16 Hagailö, Pol uraköm manö hagnig ñimagö dap ranöm haga, “Kale Juda nibi bi gau abe, Juda nibi bi wasö God nip sabe gimidim gau abe, manö hagnig gabin i rimid li niŋim. 17 God nipe hadame nöp apis bac bi hon gau uda. God anibu nipe Isrel nibi bi God hon me. Hainö kale ram minöŋ Ijip am mideila, God kalip abad mid aij gö, ñi pai yag dapöm, iru yabiñ nöp mideila. Bi kub Pero kalip, aragnabim, a ga u pen God klö ke yabiñ nipe u göm, kalip uł gi dam Ijip höŋ adö aula.^q 18 Kale mi ñinjuöl mihöp (40) ram minöŋ kabö nöp midmidöp aŋ au midöm, God nip manö iru nibanö sasim li gimidal u pen God kalip abad mid aij ga.^r 19 Pen nöd ram minöŋ Kenan nibi bi rigoŋ ke ke unbö mudun jiŋ mideila, pen God nibi bi nipe kalip abad mid aij göm pidöŋ nipe ñö, nibi bi rigoŋ ke ke unbö mudun jiŋ nöd mideila gau kalip aip pen pen göm, ridik gi yu al pak löm, ram minöŋ anibu ram minöŋ kale ke rö udla.^s 20 Kale Ijip midlö mi ina u wö ralöm, ram minöŋ aipiñ nöp aŋ gau midlö mi ina u wö ralöm, nibi bi ridik gi yuöm, ram minöŋ kale udla mi ina u abe wö ralöm gilö me, mi unbö po hadred pipdi (450) ina.

“Pen God kalip dam ram minöŋ Kenan aui löm, bi manö ud asikep rimnap hag lö, kalip abad midmidal. Hainö bi God manö hagep Samyuel mideia ñin u,^t 21 nibi bi Isrel gau kale Samyuel nip hagla, ‘Ne kiŋ ap hag lö, hanip nibi bi magöŋhalö abad mideinab,’ a gila. Hageila, God bi ne Kis ñi nipe Sol nip hag lö, kiŋ kale midmidöp. Bi anibu Benjamin kigin rik damöm rik damöm rik lila. Sol kiŋ kale midö, mi ñinjuöl mihöp (40) ina.^u 22 Pen hainö God nipe gö Sol kiŋ midageia. God nipe Depid kiŋ kale

^o 13:11 Ap 9:8 ^p 13:13 Ap 15:38 ^q 13:17 Eks 1:7; 6:6; 12:51 ^r 13:18 Nab 14:34;
Dud 1:31 ^s 13:19 Dud 7:1; Jos 14:1 ^t 13:20 Jaj 2:16; 1Sa 3:20 ^u 13:21 1Sa 8:5,19;
10:20-24

hag la. God nipe Depid manö hagöm haga, ‘Hibur gasi midmagö yad ke gasi göp rö u, Jesi ñi nipe Depid hibur gasi midmagö nipe abe unbö rö nöp gasi göp; nan nihön nihön gaŋ a gi niŋnabin u, nipe anig unbö rö nöp ginab,’ a ga.^y

²³“Pen God nipe gö, Depid ñi pai rikö, rik dam dapil göm, Jisas nip yag daula. Anib u, God nöd manö klö hag la rö, nipe Isrel nibi bi kalip Ud Kamiŋ Yuep Bi ap yua.”²⁴ Pen Jisas il göm wög gaga magö u, Jon nipe apöm, Isrel nibi bi kalip haga, ‘Nan si nan naij gipim u, nihön ginig anig gipun, a gimim, arö gipe, kalöp ñig pak ñinabin,’ a ga.^x ²⁵Jon wög nipe gi pis ginig geia ñin aŋ u, nibi bi gau kalip haga, ‘Kale yip bi an, a gimim, gasi niŋbim? Bi Kub pör abad midpim bi u, yad wasö. Bi anibu hainö aunab. Ma rirup nipe u ud hubiknam rö lagöp,’ a ga.^y

²⁶“Añ mam yad, kale rimnap Ebrahim ñi pai nipe midpim; kale rimnap Juda nibi bi wasö pen God nip sabe gimidim. Krais nibi bi ud kamiŋ yuep manö Jon hag ñi midmidöp anibu, God nipe hanip nan a göm haga. ²⁷Jerusalem nibi bi gau abe, bi kub kale gau abe, Jisas nipe Krais u auub a göm niŋagla. Jisas nip al pak lilö umaŋ a gila u, God manö hagep manö kali kliñ rikla rö nöp gila. Pen God nip sabe ginig Juda magum gep ram pör aumidal u, kale manö kali kliñ rikla anibu pör pör nöp niŋmidal. ²⁸Nipe nan naij ap göp aka göm ulhai wasö niŋöm gapman bi kub Pailod nip hagla, ‘Ne hagö nip al pak lilaŋ,’ a gila.^z ²⁹Pen God Manö haga rö, magöŋhalö nöp Jisas nip gila. Hainö nibi bi nipe gau apöm, wip he ud asik dam kabö miŋan rigöl gila.^a ³⁰Rigöl gila u pen God gö kauyaŋ uraka. ³¹Nipe uraköm, kamiŋ midö niŋöl gi, nibi bi nipe aip Galili nibö Jerusalem aula gau, nip ñin iru nöp niŋla rö, uri Isrel nibi bi kalip Jisas manö aij u hag ñaböl.^b

³²“Pen hol bi mihöŋ aubul i, kalöp Krais manö aij u hagnig aubul. God hadame nöp apis bac bi hon kalip manö klö hag löm ginabin a ga manö anibu nöp ³³gasi niŋ midöm, God nipe Jisas nip ud urak ña. Ga anibu apis bac bi gau niŋagla u pen ñi pai rik lep kale gau miñi hon niŋbun. Depid nipe God Manö adiŋ Sam a gipal au Kimap yigwö aŋ nibö kali kliñ riköm haga,

‘Ne Ñi yad.

Yad miñi Nap ne midpin,’ a ga.^c

³⁴God nipe gö, Jisas uraka u me, hainö umöm hañ romaŋ hij gi lug li arnim rö lagöp. Manö anibu God Manö adiŋ ap anigöl midöp:

‘Yad Depid nip manö ul klö niŋö hag linö u kalöp nöp ñinabin,’ a ga.^d

^y 13:22 1Sa 13:14; 16:12; Sam 89:20 ^x 13:23 2Sa 7:12-16 ^x 13:24 Mad 3:1-2

^y 13:25 Jon 1:20,27 ^z 13:28 Mad 27:22-23 ^a 13:29 Mad 27:59-60 ^b 13:31 Ap 1:3,8

^c 13:33 Sam 2:7 ^d 13:34 Ais 55:3

35 Pen God Manö adiņ ap anigöl midöp:

“ ‘Ne Bi Uł ne arö gö,

hañ romaņ nipe hij gi lug li aragnim,’ a ga.^e

36 “Pen Depid nipe God wög nip hag la u, nibi bi nipe midmidal ñin anibu gi damöm uma. Pen Depid nipe umö, nap nihi bi kalip rigöl gimidal gau dam rigöl gilö, hañ romaņ nipe hij gi lug li ara. 37 Pen God nipe gö uraka Bi anibu, hañ romaņ nipe hij gi lug li araga.

38 “Anib u, mideimam niņim. Jisas nipe umöm uraka u me, God nan si nan naj gipim u niņöm arö ginab manö aij u kalöp hagabul. 39 Hon Juda lo manö adö u nöp niņun geinabun u, God nan si nan naj gipun u niņ nöp mideinab. Pen Jisas mab ba laņ al pak lilö uma u me, hon Jisas nip niņ udeinabun u, God nan si nan naj gipun u niņöm, arö göm, hanip nibi bi aij yad, a ginab.^f 40 Pen bi God manö hagep gau hadame nöp hagla rö hanip gagnim, a gimim gasi u niņ aij gimim. Kale hagla,

41 ‘Kale nibi bi yip ałab ałab ñibim gau niņim!

Kale midpim magö i, nan ke nibö ap ginabin.

Nan ginabin anibu kalöp nöđ hageinaböl u,

ñiłoņ li hagaböl, a gi niņnabim.

Anib u, kale pa gil gil gimim

böņ nöp um hir gimim!’ a gila,” a ga.^g

42 Pol aip Banabas aip manö anibu hagemil, Juda magum gep ram anibu höņ arlö niņöl gi, nibi bi gau hagla, “God nip sabe gep ñin hain u kauyaņ apil, hanip manö anibu rimnap halö hag ñimil,” a gila. 43 Nibi bi gau magum gi mideila gau ram u arö göm, ke ke arlö niņöl gi, Juda nibi bi kabö göl rimnap abe, nibi bi gau nibö Juda kai niņmidal rö niņ udla rimnap abe, Pol aip Banabas aip kalip hain göm arla. Adan aņ au amöl gi, bi miħau kalip haglö, “ ‘God hanip mög niņöm ud aij göp,’ a gimim, gasi u niņöl gi nöp midaimim,” a gilö.

44 Pen Juda God nip sabe gep ñin hain u, nibi bi daun kub anibu mideila gau magöñhalö rö, Bi Kub manö niņnig ap magum gila. 45 Pen Juda bi kub gau nibi bi iru niħanö aula u niņlö, mulu lugö, Pol Banabas kalip bi miħau kalip niņöm gasi naj niņla. Pol manö niħon niħon nibi bi gau kalip haga u hag juöm, hib nipe u hag pro gila. 46 Juda bi gau aniğ gailö, Pol aip Banabas aip piñiņ gagemil, manö pen kłö hagemil haglö, “God Manö aij u kalöp Juda nibi bi nöđ hagul a gipul u pen kale manö aij anibu udagmim, hon pör midep magö u niņ udun rö lagöp, a gipim u me, miñi Juda nibi bi wasö gau kalip hag ñinabul.^h 47 Niħon ginig: Bi Kub hanip hagöm manö aniğ göl haga,

‘Yad hagnö, kale Juda nibi bi wasö gau kalip mailö kale midmim,
ram minöņ ke ke gau ammim,

^e 13:35 Sam 16:10 ^f 13:39 Ro 10:4 ^g 13:41 Hab 1:5 ^h 13:46 Ap 3:26; 18:6

nibi bi gau magöŋhalö mailö anibu niŋlö niŋöl gi,
yad kalip ud kamiŋ yunabin,' a ga," a ga.ⁱ

⁴⁸Juda nibi bi wasö gau manö anibu niŋöm, miñ miñ göm, Bi Kub manö u, manö aij unbö ke yabiñ, a gila. Anib u, nibi bi God, pör pör midaiöl, a göm, hag la gau magöŋhalö manö aij anibu niŋ udla.

⁴⁹Pen Bi Kub manö u, ram minöŋ anib gau magöŋhalö haglö ara.
⁵⁰Anig ga u, Juda nibi bi gau niŋlö mulu lugö, am Adiok nibi kub God nip niŋ udla rimnap abe, bi kub ram minöŋ anibu abad midmidal gau rimnap abe, kalip haglö, kale am nibi bi iru nöp dapöm, Pol aip Banabas aip kalip gi naij göm, ram minöŋ kale gau hag höŋ yula. ⁵¹Anig gi hag höŋ yulö, bi miñau kale Adiok arik amöl gi, manö aij dam hag ñajul udagpim, a gimil, ma kale acip acip gau hik gi yumil ammil, daun kub Aikoniam arlö.^j ⁵²Pen Ana Uñ nipe nibi bi Jisas nip niŋ udla gau ajman rauö, kale miñ miñ yabiñ göl gi mideila.

Pol aip Banabas aip daun kub Aikoniam ajailö

14 ¹Pol aip Banabas aip am daun kub Aikoniam midmil, Juda magum gep ram u ammil, manö hag ñi aij gilö niŋöl gi, Juda nibi bi gau löm, Juda nibi bi wasö gau löm, iru nöp Jisas nip niŋ udla. ²Pen Juda nibi bi rimnap, Jisas manö hagabil u niŋ udagnabun, a göm, amöm Juda nibi bi wasö gau kalip manö niŋeb niŋagep piral hageila niŋöm kale nibi bi Jisas niŋ udla gau kalip niŋlö mulu kal luga. ³Pen Pol aip Banabas aip, manö anibu niŋmil, ram minöŋ anibu arik araglö. Kale au nöp midmil, Bi Kub manö u klö göm waiö nöp hag ñimidil. Bi Kub kalip miñhöŋ aip abad midö niŋöl gi, nan gagep rö rimnap, nan niŋeb niŋagep rö rimnap gailö, nibi bi rimnap niŋöm hagla, "Anib u, manö hagabil anibi niŋö nöp hagabil," a göm, niŋla.^k ⁴Pen Aikoniam nibi bi anib gau asik ke ke löm, böŋ u Juda nibi bi gau manö hagla rö niŋla, böŋ u bi Jisas manö ud arep bi gau hagla u nöp niŋla. ⁵Pen Juda nibi bi rimnap gau löm, Juda nibi bi wasö rimnap gau löm, bi kub kale gau abe, Pol aip Banabas aip kalip gi naij gun, kabö ju pak lun, a göm, gasi u niŋla.^l ⁶Kalpe miñhöŋ pen manö anibu niŋmil, piñniŋ gi am daun kub miñau Lisdra Debi, ram minöŋ Likonia au arlö. ⁷Ammil, anib gau gi ajöl gi, Krai manö aij u hag ñimidil.

Bi ma naij ga u, Pol gö, kamiŋ la

⁸Pen daun kub Lisdra anibu, bi ap nime nip yag daua ñin u nöp ma naij gö, adan ajagmidöp bi ap midmidöp. ⁹Bi anibu nipe ap asik midöm, Pol manö hageia u niŋ mideia. Pol bi anibu nip niŋ ij halö löm gasi niŋa, bi anibi, God yip gö kamiŋ linim rö löp, a gi gasi niŋmidöp. ¹⁰Anib u,

ⁱ 13:47 Ais 49:6 ^j 13:51 Mad 10:14; Ap 18:6 ^k 14:3 Mak 16:20; Hib 2:4 ^l 14:5 Ap 14:19

Pol nip niñöm, meg miğan dap ranöm haga, “Urak!” a ga. Hagö, bi anibu yiñid uraköm, ma abö göm ara.

¹¹ Pol anig gö, nibi bi niñ mideila gau manö yabił kale Likonia manö u hagöm hagla, “Bi kumi kabö adö lañ nibö gau, god mihöp nibi bi rö limil ap hagabil i,” a gila.^m ¹² Anig hagöm, Banabas nip, god Sus, a gila. Pen Pol nipe manö iru nöp hagmidöp rö, nip, god Hemis, a gila. ¹³ God piral Sus sabe gimidal anibu, sabe gep ram u yöp gi lila daun goł anib au me, god piral Sus sabe gep bi kub u abe, nibi bi au mideila gau abe, god Sus pör sabe gipun u miñi auöp i, a göm, kaj kau niñar rimnap udöm, mab piłpił aij aij rimnap ud dauö, nibi bi iru yabił aula.

¹⁴ Pen Pol aip Banabas aip, geila anibu niñmil, wañj kale gau ud biñiñ gimil, nibi bi iru nöp mideila añ anib au ammil haglö, ¹⁵ “Kale nihön ginig anig gabim? Hol mihöñ god wasö! Kale nibi bi yabił midpim rö, hol u rö nöp unbö rö midpun. Hol Jisas Kraiss manö aij nipe u kalöp hag ñinig aubul. God nipe kumi kabö lañ gi löm, minöñ naböñ iñ i gi löm, ñig solwara u gi löm, nan nihön nihön midöp gau magöñhalö gi löm, ga. Hol kalöp Kraiss manö aij u haglo, nan yihariñ piral sabe gabim gau arö gimim, God kamiñ midöp u nöp sabe gi midaimim, a gul, kalöp hagabul.” ¹⁶ Pen nöd nibi bi ram minöñ ke ke gau midöm, gasi kale ke niñöm nan yihariñ sabe gila u, God niñöm kalip gi naij gaga.^o ¹⁷ Pen kale yihariñ midagpim; nip niñniñ, niñnabim. Nipe pör pör kalöp ud aij göp. Nipe nöp gö, möñ alöm, nan magö iru nöp midö niñöl gi, miñ miñ göl gi nan niñbim. Anib u, nipe anig gab u niñmim, niñö nöp God hon midöp u hadö niñbep,” a gilö.^p ¹⁸ Anig haglö u pen, nibi bi anib gau, bi anib mihai i kumi kabö adö lañ nibö aubil, a göm, kaj kau niñar rimnap pak sabe gi ñinig geila, ułham yabił hag hag wasö gilö.

Pol nip kabö ju pakla

¹⁹ Pen kalpe mihöñ daun kub Lisdra anibu nöp midlö niñöl gi, Juda kai daun kub Adiok, ram minöñ Pisidia au midmidal nibi bi rimnap abe, daun kub Aikoniam midmidal nibi bi rimnap abe apöm, nibi bi anib gau kalip piral hagöm hagla, “Bi miñau manö aij hagagabil; piral hagabil,” a gila. Anig hageila, nibi bi anib gau niñöm, Pol nip kabö ju pak löm, böñ nöp umöb, a göm, ñip gi dam kabö waryö giğabö gila u höñ adö löyañ yula.^q ²⁰ Anig gila niñöm nibi bi Jisas nip niñ udla gau ap biñig giğabö gilö niñöl gi, Pol uraköm daun kub añ anibu ado gi ara. Pen ruö Pol aip Banabas aip Lisdra arö gimil Debi arlö. ²¹⁻²² Pol aip Banabas aip Debi ammil, Jisas manö aij u nibi bi gau kalip hag ñailö, nibi bi iru nöp Jisas nip niñ udla. Pen kalpe mihöñ nöd aubul adö u nöp arul, a gimil, ado gi

^m 14:11 Ap 28:6 ⁿ 14:15 Ap 10:26; Sam 146:6 ^o 14:16 Ap 17:30 ^p 14:17 Jer 5:24
^q 14:19 Ap 17:13; 2Ko 11:25

Lisdra, Aikoniam, Adiok ram minöŋ Pisidia au amöl gi, nibi bi Jisas manö aij u haglö niŋ udla gau kalip kauyaŋ hag ñi aij göl gi arlö. Kalip hag ñi aij göl gi haglö, “Jisas manö aij u arö gagmim; niŋ udpim rö nöŋ niŋ ud midaimim. Anig gipe, kalöp miŋör iru ñinaböl pen gasi u niŋagmim; God hanip udöm abad mideinab, a gimim, klö gimim u nöŋ niŋbe arnim,” a gilö.^r ²³Anig hagmil, cöc ke ke anib gau, nibi bi Jisas niŋ udla gau bi nabic midaiöl, a gimil, bi rimnap wög anibu hag lilö. Anig gimil, kalpe mihöŋ nan magö ñiŋagmil, God nip sabe göl gi haglö, “Bi Kub, bi gai i nöŋ niŋ udpal rö, kalip abad midaimön,” a gilö.

Pol aip Banabas aip daun kub Adiok, Siria Propins au arlö

²⁴Anig göl ram minöŋ Pisidia gau ajmil, ram minöŋ Pampilia arlö.

²⁵Pampilia ammil, Jisas manö aij u nibi bi Pega daun gau kalip hag ñimil, daun kub Adalia arlö.

²⁶Adalia ammil, ñig magib udmil, daun kub Adiok, Siria Propins au, nöd midmil aulö u ado gi arlö. Kale nöd arniŋ gailö, Adiok nibi bi Jisas nip niŋ udla gau, God nip sabe göm hagla, “Manö aij ne u nibi bi gau kalip hag ñiniŋ arabil rö, kalip mihöŋ abad mid aij gimön,” a göm, kalip mihöŋ hag yulö, ammil, manö anibu hag ñi ajmidil.^s ²⁷Anib u, ado gi Adiok apil, nibi bi Jisas nip niŋ udla gau kalip wiñ allö aueila, God nipe gö kale nihön nihön gila gau magöŋhalö hag ñi aij gila. Juda nibi bi wasö gau iru nöŋ Jisas manö aij u niŋ udla aiud u abe hag ñila.^t ²⁸Kalip anig göl hag ñimil, kalip aip ñin bad ap rapin midailö.

Bi kub Jerusalem ap magum göm manö hagla

15 ¹Pen bi rimnap ram minöŋ Judia nibö Adiok apöm, bi Juda wasö Jisas nip niŋ udla gau kalip hag ñila, “Mosis hadame nöŋ hanip Juda nibi bi haga, ‘Ñiŋaŋ gisön yag dapim, waŋ hañ kale rib gi dö gimim,’ a ga. Anib u, kale u rö nöŋ hañ rib gi dö gagnabim u, God kalöp ud kamiŋ yuagnab,” a gila.^u ²Anig hageila, Pol aip Banabas aip manö u kabö rö hagagaböl, a gimil, kalip aip manö pen pen haglö ara. Anig geila, Adiok nibi bi Jisas nip niŋ udla gau, nibi bi kale ke rimnap abe, Pol Banabas bi mihau abe hag löm hagla, “Kale Jerusalem ammim, manö anibi dam, bi Jisas manö ud arep bi gau abe, Jisas nibi bi nipe gau kalip abad midpal bi gau abe kalip hag ñimim, kale pen hag amil apil göm gasi nihön niŋnaböl u niŋmim, ap hagpe niŋun,” a gila.^v ³Anig hagöm, kalip hag yulö, kale am ram minöŋ Pönisia aŋ au amöl gi, Juda nibi bi wasö gau Jisas nip niŋ udla manö anibu hag ñilö niŋöl gi, añ mam niŋöm magöŋhalö ñiñi lila. Ram minöŋ Pönisia anibu arö göm, kale amöm ram

^r 14:21-22 Ap 15:32; 1De 3:3 ^s 14:26 Ap 13:1-2 ^t 14:27 Ap 15:4,12 ^u 15:1 Gal 5:2

^v 15:2 Gal 2:1

minöŋ Sameria aŋ au amöl gi, manö u rö nöŋ hag ñilö niŋöl gi, añi mam gau u rö nöŋ niŋöm ñiñi lila. ⁴Pen kale ram minöŋ Sameria arö göm, amöm Jerusalem amjakeilö, nibi bi Jisas nip niŋ udla gau abe, bi Jisas manö ud arep gau abe, Jisas nibi bi nipe gau kalip abad mideila bi gau abe, kalip hag wiŋai udöm aij auabim a gila. Hageila, Pol aip Banabas aip, God nipe gö nan nihön nihön gila u magöŋhalö kalip hag ñi aij gila.”

⁵Anig hagailö, Perisi bi Jisas nip niŋ udla gau rimnap uraköm hagla, “Juda nibi bi wasö gau Jisas nip niŋ udnaböl u, hañ rib gi dö göm, Mosis lo u hagab hagab rö nöŋ gilaŋ,” a gila.

⁶Anig hageila, bi Jisas manö ud arep gau abe, Jisas nibi bi nipe abad mideila bi gau abe, manö anibu hag aij gun, a göm, ap magum gila. ⁷Ap magum göm, manö anibu hag amil apil gi midlö niŋöl gi, Pida uraköm haga, “Mam bi. Kale niŋbim, nöd God hanip nime löm, Juda nibi bi wasö gau Jisas manö aij u niŋ udöl, a göm, yip hag lö, yad am kalip Krai manö aij u hag ñi ajmidin.” ⁸God gasi rimid midmagö hon magöŋhalö niŋöb u, Ana Uŋ hanip ña rö, Juda nibi bi wasö gau kalip u rö nöŋ ña. Anig ga u hon niŋbun, nipe kalip abe ud aij göp.” ⁹Hanip Juda kai manö ap ke hagöm, Juda nibi bi wasö gau kalip manö ap ke hagöm gagöp. Krai manö aij u niŋ udla u me, God nipe nan si nan naij gila gac midmagö kalip aŋ daŋ mideia u hik gi yua. ¹⁰God Juda nibi bi wasö gau böŋ nöŋ uda rö, kale nihön ginig, neb neb göl gi gipim, ‘Mosis lo manö kali kñiñ riköm haga haga rö nöŋ lo pro ap gagnabim u, God kalöp ud kamiŋ yuagnab,’ a gipim? Asi masi gi aij gimim, a gipim u, apis bac bi gi wasö niŋla. Hon u rö nöŋ gi wasö niŋbun u, pen uri Juda nibi bi wasö Jisas nip niŋ udla gau kalip, miŋör anibu udöl, a gimim, hagabim ar? ¹¹U aij wasö. Bi Kub Jisas hanip Juda kai mög niŋöb u, it añi anibu nöŋ me, Bi Kub Jisas nipe ke gö, hon nip niŋ udno, hanip ud kamiŋ yunab. Anib unbö rö nöŋ, Bi Kub Jisas Juda nibi bi wasö gau kalip mög niŋöb u, it añi anibu nöŋ me, Bi Kub Jisas nipe ke gö, kale nip niŋ udlö, kalip u rö nöŋ ud kamiŋ yunab,” a ga.”

¹²Pen nibi bi ap mideila gau magöŋhalö, manö ap hagöm wasö, agamij midailö niŋöl gi, Banabas aip Pol aip kalip aiud udöm, kalpe mihöŋ ram minöŋ ke gau gau amöl gi, Juda nibi bi wasö gau Jisas manö aij u hag ñi ajailö niŋöl gi, God nipe nan gagep rö gau, nan niŋeb niŋagep gau ga u, aiud u magöŋhalö kalip hag ñi aij gilö. ¹³Pen bi miŋau manö hag pis gilö niŋöl gi, Jems uraköm haga, “Mam bi. Manö hagnig gabin i niŋim!” ¹⁴God Juda nibi bi wasö gau kalip mög niŋöm ud aij göm, nibi bi yad ke mideinaböl, a göm, hadö uda u, Saimon uri nöŋ manö hagöp u niŋbun. ¹⁵God ga anibu, God manö hagep gau hadame nöŋ hagöm kali kñiñ rikla rö nöŋ ga. Manö anibu kali kñiñ riköm hagla,

” 15:4 Ap 14:27 * 15:7 Ap 10:1-43 † 15:8 Ap 10:44; 11:15 ‡ 15:10 Mad 11:30; Gal 3:10
 ¤ 15:11 Gal 2:16; Ep 2:5-8 § 15:13 Gal 2:9

- 16 'Bi Kub nipe hagöp,
 "Hainö yad ado gi apem,
 Depid ram pa luö gi pa jö gi luga u,
 yad ke kauyañ gi aij ginö, pidöñ yabił midnab.
- 17 Anib u, Juda nibi bi wasö ram minöñ ke gau nibö gau nibö,
 rimnap nibi bi yad mideinaböl a gipin gau, yip ulhai niñnaböl.
- 18 Nan nihön nihön hainö ginab u,
 yad Bi Kub hadame dagol gau hag linö u me, anig hagabin," a ga,
 a gila," a ga.^c
- 19 Jems manö anibu hagöm haga, "Gasi yad niñbin u, Juda nibi bi wasö Jisas nip niñ udnaböl gau, kalip miñör rimnap ñagun. 20 Pen kalip köp kali kliš rik yuun hagun, 'Nibi bi rimnap god piral gau nip nan sabe gi ñinig, wal kaj nan gau dam pakaiöl, kale ñiñagmim. Nibi si bi si gagmim. Wal kaj nan gau, hagape u ñiñagmim. Wal kaj nan gau rugu ud bu gilö umnim u ñiñagmim,' a gun. Manö gau rö hagagun.^d 21 Pen ai ginig: bac bi hadame nöp gila rö, miñi u rö nöp daun gau gau magöñhalö, God nip sabe gep ñin u Juda magum gep ram u am magum göm, pör pör manö Mosis hagöm kali kliš rika u amgö li niñmidal," a ga.

Juda nibi bi wasö gau kalip köp kali kliš rik yula

22 Jems anig hagö, bi Jisas manö ud arep gau löm, bi Jisas nibi bi nipe gau kalip abad mideila bi gau löm, nibi bi Jisas nip niñ udla gau magöñhalö löm, hagla, "Hon bi hon rimnap hag lino, Pol Banabas bi miñau aip Adiok arlañ," a gila. Anig hagöm, bi Jisas nibi bi nipe gau abad mideila bi miñöñ Judas Basabas aip, Sailas aip, kalip hag lila. 23 Köp ap kali kliš riköm, Pol Banabas bi gau ñila. Köp anig göl kali kliš rikla:
 Mam bi, kale midpim?

Hon namam kale, Jisas manö ud arep bi gau abe, Jisas nibi bi nipe gau kalip abad midpil bi miñau abe, kalöp Juda nibi bi wasö daun kub Adiok abe, Siria Propins abe, Silisia Propins abe midmim Jisas nip niñ udpim gau, köp kali kliš rik yuabun. 24 Ai ginig: manö ap auub niñbun, nibi bi hon gai i rimnap, hanip hag niñöm wasö, gasi kale ke u nöp niñöm, am manö kub kalöp gasi miłö limim rö manö rimnap kalöp hag ñeila. 25 Anib u, hon bi rimnap hon ke hag lino, bi midmagö hon aij yabił Pol Banabas bi miñau seg niñaböl. 26 Pol Banabas bi miñau gau ajmil, halip al pak linaböl, a gimil, gasi u niñagpil. Bi Kub Jisas Krais manö aij nipe u nibi bi gau kalip hag ñul, a gimil, gasi añi anibu nöp niñmil, hałöwałö hag ñi aij göl gi ajmidil. 27 Judas Sailas bi miñau yunig gabun. Kale ammil köp kali kliš rikabun i manö adö u nöp kalöp hag ñi aij ginabil. 28 Hon

^c 15:16-18 Emo 9:11-12 ^d 15:20 Eks 34:15-17; Lep 17:10-16

magum gun, manö anibu hag amil apil gino niñöl gi, Ana Uł nipe hanip gasi aij ñö, köp kali kñiñ rikun miñör rimnap kalöp ñagnabun, a gino. Yihari? manö mihöp nöp hagnabun a gun hagno.^e 29 Nibi bi rimnap god piral gau sabe ginig, wal kaj nan gau dam pakaiöl, kale ñiñagmim. Wal kaj nan gau, hagape u ñiñagmim. Wal kaj nan gau rugu ud bu gilö umnim u ñiñagmim. Nibi si bi si gagmim. Nan hagabun i arö ginabim u, gi aij ginabim.

Manö hagpun me u. Kale mid aij gimim.

Köp kali kñiñ rikla u me u.

³⁰Köp anibu kali kñiñ riköm bi gau ñilö, kale Jerusalem arö göm, daun kub Adiok, Siria Propins gau ado gi arla. Amjaköm, nibi bi Jisas nip niñ udla gau haglö, magöñhalö ap magum gila niñöm köp daula u ñila. ³¹Köp ñilö, nibi bi kale manö anibu amgö li niñlö, kalip aij yabił gö, gasi halö midöm hibur kalip ñiñi yabił la. ³²Judas Sailas bi God manö hagep bi mihau midmidil me, ñin bad ap Adiok midmil, Jisas nibi bi nipe gau kalip manö iru nöp hag ñi aij gilö niñöl gi, kale Jisas manö aij nipe niñ ud pidöñ göm gasi halö mideila. ³³⁻³⁴Anig gimil hag ñi pis gimil, arnig gilö niñöl gi, nibi bi Jisas nip niñ udla anib gau ap magum göm, sabe göm, Bi Kub kalpe mihöñ abad mid aij gö, kale agamij mid aij gil, a göm, kalip mihöñ hag yula. ³⁵Pen Pol aip Banabas aip Adiok au midmil, bi anib gau nibö rimnap aip, Bi Kub manö aij u nibi bi gau kalip hag ñöl gi mideila.

Pol Banabas ke ke arlö

³⁶Pen mid damöm, Pol nipe Banabas nip haga, “Hol mihöñ nöd ajul Bi Kub manö haglo ara ram minöñ gau, niñ ud pidöñ göl gi nöp midpal aka gul, am niñul auul,” a ga. ³⁷Hageia, Banabas haga, “Anib u, Jon Mak nip abe uł gi ud arul,” a ga.^f ³⁸Hageia, Pol haga, “Ñi anibu nöd uł gi ud arlo, wög gi haköm auaga; nipe Pampilia nöp amöm arik ara. Anib u, miñi nip uł gi ud aragnabul,” a ga.^g ³⁹Pol anig hageia, kalpe mihöñ ke nöp pen pen hagnil, Banabas nipe Jon Mak aip ñig magib udmil, ram minöñ ñig rib gus ga airan Saipras arlö. ⁴⁰Pol nipe pen Sailas nip uda. Nibi bi Jisas nip niñ udla gau, sabe göm, Bi Kub nipe Pol Sailas kalip mihöñ abad mideian, a göm, bi mihau hag yula. ⁴¹Pol nipe Siria Propins gau abe, Silisia Propins gau abe gi ajöl gi, nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip God Manö rimnap halö hag ñi aij gö, kale niñöm niñ ud pidöñ gi mideila.

Pol ram minöñ ajmidöp gau kauyanj ado gi ara

16 ¹Pol Sailas kalpe mihöñ aj aj limil, Debi ammil, Lisdra amjaklö. Ram minöñ anib gau Jisas nip niñ uda bi ap mideia; hib nipe u

^e 15:28 Mad 23:4 ^f 15:37 Ap 12:12,25 ^g 15:38 Ap 13:13; Kol 4:10

Dimodi. Bi anibu nime nipe u Juda nibö nibi ap pen Jisas nip niŋ uda. Nap nipe u Grik nibö bi ap.^h ²Lisdra nibi bi Jisas nip niŋ udla gau abe, Aikoniam nibi bi Jisas nip niŋ udla gau abe, Dimodi bi aij a gila.ⁱ ³Pol pen, Dimodi yad aip Jisas manö u hag ñi ajaiul, a göm niŋa u pen, Juda nibi bi gau hagnaböl, “Dimodi nap nipe u Grik bi ap rö, ñi nipe hañ rib gi dö gaga rö, manö nipe u udagun,” a ginaböl, a gi gasi niŋöm, Dimodi nip dam arö hañ rib gi dö gila. ⁴Pol Sailas Dimodi kalpe daun daun gau gi ajöl gi, bi Jisas manö ud arep gau abe, bi Jisas nibi bi nipe gau kalip abad mideila bi gau abe, Jerusalem gau magum göm manö nihön nihön hagla u, nibi bi Jisas nip niŋ udla gau kalip hag ñöm, anig anig gimim, a gila.^j ⁵Anig göl gau gau gi ajöl gi, nibi bi Jisas nip niŋ udla gau, kalip Jisas manö aij u hag ñi aij gilö, kale manö anibu niŋ udöm, klö göm, nipe haga rö nöp gi mideila. Nin añi añi pör pör nibi bi rimnap halö Jisas manö aij u niŋöm, Jisas nip niŋ udla.

Pol naböŋ niŋa

⁶Pol bi nipe gau aip Esia Propins midpal nibi bi gau kalip Kraiss manö aij hag ñun a göm, arnig geila u pen Ana Uł nipe, aragmim, a ga. Anib u, ram minöŋ Prijia aŋ gau ajöm, Galesia Propins aŋ gau ajöm geila.^k ⁷Kale am am, ram minöŋ Misia sösöl apöl gi, Bidinia Propins arun a geila u pen Jisas Ana nipe kalip, aragmim, a ga. ⁸Jisas Ana nipe anig hagö, kale Bidinia Propins aragla; ram minöŋ Misia aŋ au aramöm daun kub Droas arla. ⁹Droas amöm, sibön aŋ yaŋ Pol naböŋ niŋa, bi Masedonia Propins nibö ap uraköl midöm, nip manö neb neb gi hagöm haga, “Ne ñig ju böŋ i Masedonia aumön, hanip gi ñimön,” a ga. ¹⁰Pol anig gi naböŋ niŋaia, hon hagno, “U God nöp, Masedonia nibi bi kalip Jisas manö aij u am hag ñim, a göp,” a gun, magö anibu nöp Masedonia arnig gun nan gi jin gino.

Nibi Lidia Jisas nip niŋ uda

¹¹Am ñig magib udun, Droas arö gun, ram minöŋ ñig rib gus ga airan Samodres arno. Ruö pen Samodres arö gun, Niapolis daun amjakno. ¹²Ñig magib udun, Pilipai, Masedonia Propins aŋ au amjakno. Rom gapman nibi bi iru nöp aram Pilipai midöm abad midmidal. Anib u, ram minöŋ aŋ au Pilipai daun kub yabił mideia. Hon ñin bad ap Pilipai gau midaino. ¹³Juda God nip sabe gep ñin u, God nip sabe gep ka ap mideinab, a gun, daun ajöŋ arö gun, ñig goł gamiŋ arno. Amun niŋno, nibi rimnap ap mideila. Anib au asikun, kalip manö hag ñino. ¹⁴Nibi niŋ mideila anib gau, nibi ap daun kub Daiadaira nibö, hib nipe u Lidia. Nipe wałij mu gau gi lö, raumidal. Nipe God nip sabe gimidöp. Bi Kub nipe nibi anibu nip gasi aij ñö, Pol manö aij haga u, niŋö hagab, a göm, niŋ

^h 16:1 Ap 14:6; 2Di 1:5 ⁱ 16:2 Plp 2:19-22 ^j 16:4 Ap 15:23-29 ^k 16:6 Ap 18:23

uda. ¹⁵Pen Lidia abe, nibi bi ram nipe aip hanla gau abe, kalip ñig pak ñino, Lidia haga, “Yad Bi Kub kabö göl niñ udpin, a gimim niñbim u, kale ap ram yad han midaimim,” a ga. Hanip anig hagö, manö nipe udun, am ram nipe u hanno.

Pol Sailas kalip mihöñ nagi lila

¹⁶Hon mañ ap God nip sabe gep ka u amun, pai nagi wög gep ap nip nable pakno. Pai anibu nip kijaki abañ alö, nan nihön nihön hainö ginab u, nibi bi gau kalip hag ñö, nip mani ñimidal. Nipe anig gö, bi nip rau daulö, nagi wög kalip gimidöp gau, mani kub udmidal. ¹⁷Hon araino niñöl gi, pai anibu hanip hain göl gi haga, “Bi gai i, God adö i gilanj midöp u nip wög gipal. Kale nan nihön nihön geinabim, God kalöp ud kamiñ yunab, manö u nöp hagaböl,” a ga.^l ¹⁸Pen pai u manö anibu rö pör pör hag hag hag, ñin ap Pol iru yabiñ gö, ado göm kijaki pai abañ ala u nip haga, “Jisas Kraiss hib nipe u niñmön, pai anibi nip arö gimön aru!” a ga. Adi? kijaki nip abañ ala u höñ ara.

¹⁹Pen pai anibu nip mani raulö, kalip nagi wög gimidöp bi gau, Pol kijaki hag yua manö u niñöm, mani kub udpun u hainö udagnabun, a göm, Pol Sailas kalip mihöñ ud sisi udöm Rom bi kub mideila gau manö kub hagnig, ñip gi dam manö hagep kuö u arla. ²⁰Rom bi manö ud asikep bi kub gau manö kub hagöm hagla, “Bi mihöñ i bi Juda nibö. Daun kub hon i apil gilö, hon nibi bi ram minöñ hon nuö nibö i gilö yuö kal lugöp.”^m ²¹Hon Rom nibi bi manö nöd nibö adö u ke midöp pen kale manö gisön nibö manö hon niñagep u, niñmim gimim, a gimil, hag ajabil,” a gila.

²²Nibi bi niñ mideila gau u rö nöp, manö adö anibu nöp hagöm, Pol Sailas kalip mihöñ manö kub haglö, bi manö ud asikep bi kub gau hagla, “Wañ kalip mihöñ gau ud jumim, ur ud pakim,” a gila.ⁿ ²³Haglö, ur ud pak ado malo göm, dam nagi lep ram raul migan u yuöm, bi nagi lep ram abad mideia u nip hagla, “Kalip mihöñ niñ aij gi midaimön,” a gila. ²⁴Haglö, bi nagi lep ram abad midmidöp u, kalip mihöñ uñ gi dam ram raul migan yabiñ au yañ löm, ma kid kalip mihau ud mab kub migan u yulö arö, pa ribik pidöñ ga.

²⁵Pen sibön añ kub yañ, Pol Sailas kalpe mihöñ God nip sabe göl gi, kimap rimnap hag midlö niñöl gi, bi nagiman rimnap kale apdi niñ mideila. ²⁶Anig gailö niñöl gi, naböñ munmon kub yabiñ u udöm, nagi lep ram u halö ud dañ i göm, ajöñ gau ke hiiköm, bi nagiman gau kalip sen adikla gau magöñhalö hubika. ²⁷Anig gö, bi nagiman gau kalip abad mideia bi u uraköm niña, ajöñ gau magöñhalö hiiköl mideia. Nipe niñöm, “Bi nagiman gau, ajöñ hiikö, piñiñ gi amhakpal rö, bi kub yad u yip al pak linab,” a göm, ru milö kid nipe ke u ud ñip gi udöm, nipe ke big linig

^l 16:17 Mak 1:24 ^m 16:20 Mak 13:9 ⁿ 16:22 2Ko 11:25; 1De 2:2

geia.^o ²⁸Pol pen nip wiñ kub al hagöm haga, “Nihön ginig ne ke big linig gabön? Hon piñij gi aragpun. Magöñhalö midpun i,” a ga.

²⁹Pol anig hagö, nagiman abad mideia bi u wiñ alöm haga, “Hapö yijid dauim,” a ga. Hagö, hapö daulö, nipe dam gi dö gi ram raul migan yañ amöm, aninin gö, gil gil göl gi, am Pol Sailas midailö iñ au kugom yima. ³⁰Pen anig göl kugom yimöm, uraköm, kalip mihöñ uñ gi höñ yañ amöm haga, “Bi kub aij yad mihai, yad nihön geinam, God yip ud kamiñ yunab?” ö ga.^p

³¹Hageia, nip haglö, “Bi Kub Jisas nip niñ udeinabön u, ne ke abe, nibi bi ne aip hanban gau abe, kalöp ud kamiñ yunab,” a gilö. ³²Anig hagnmil, bi anibu nip abe, nibi bi nipe aip hana gau magöñhalö abe, kalip Bi Kub manö aij u hag ñilö. ³³Anig hag ñilö, kalip mihöñ sibön añ kub yañ nöp damöm, hañ romañ pakla gau ñig li yua. Anig gö, magö anibu nöp nip abe, nibi bi nipe gau abe, kalip magöñhalö ñig pak ñilö. ³⁴Kalip magöñhalö ñig pak ñilö, bi nagiman gau kalip abad mideia bi u, kalip mihöñ uñ gi dam ram nipe damöm, nan magö ñö, ñiñlö. Bi anibu nipe ke abe, nibin ñi pai nipe gau abe, miñi hon God nip niñ udpun, a göm, miñ miñ yabiñ göl gi mideila. ³⁵Ruö pen, Rom bi kub gau polisman gau kalip hagla, “Bi nagi midpil mihau kalip hubik yube, aril,” a gila. ³⁶Haglö, bi nagiman gau kalip abad mideia bi anibu, manö anibu dam Pol Sailas midailö u amöm haga, “Manö ud asikep bi kub gau kalöp hagpal, ‘Hubik yube aril,’ a gipal. Anib u, kale mihöñ aril. Bi Kub kalpe abad mid aij gö, agamij mid aij gi midaimim!” a ga.

³⁷Hageia, Pol haga, “Hol mihöñ u rö nöp bi Rom nibö mihau pen manö kub niñöm wasö, nibi bi añ au halip mihöñ ur ud pak ado malo göm, dam nagi libal u, aij gagöp. Anib u, halip mihöñ agamij pi göl hag yuun, a göm, hagaböl ar? Bi kub gau kale ke nagi lep ram i apöm, halip bi mihöñ uñ gi damöm, seg höñ yañ arun,” a ga.

³⁸Pol anig hagö, polisman gau manö anibu niñöm, ado gi am manö ud asikep bi kub gau kalip hag ñilö, Pol Sailas kale Rom nibö bi mihau manö u niñöm, piñij gila. ³⁹Piñij göm, kale am Pol Sailas kalip bi mihöñ uñ gi damöm, seg höñ yañ amöm, manö hain hain göm hagla, “Kalip mihöñ aij geinab u, daun kub anibi arö gimil arnil,” a gila. ⁴⁰Pol Sailas nagi lep ram u arö gimil, nibi Lidia ram u am midmil, nibi bi Jisas nip niñ udla gau aip magum göm, Bi Kub manö aij kalip hag ñilö kale niñöm, manö aij anibu udöm gasi halö midöm miñ miñ gila.

Desalonaika nibi bi Pol Sailas kalip mihöñ al pak linig gila

17 ¹Pen Pol Sailas kalpe mihöñ daun kub Pilipai arö gimil, ammil daun kub Ampipolis amjaklö. Ampipolis arö gimil, am daun kub

^o 16:27 Ap 12:18-19 ^p 16:30 Ap 2:37

Apolonia amjaklö. Pen Apolonia arö gïmil, am daun kub Desalonaika amjakmil niñlö, Juda magum gep ram ap mideia. ²Niñmil, Pol pör gimidöp rö, Juda God nip sabe gep ñin mihau nigañ, nibi bi gau aip Juda magum gep ram raul miñan u amöm, kalip aip manö hag amil apil ga. ³God Manö it u kalip hag ñi aij göm, God manö hagep bi gau hadame gau, Mesaia u ilön kub udöm umöm kauyañ uraknab a gila manö anibu hag ñi aij göm, “Mesaia u Jisas, bi kalöp hagabin i,” a ga. ⁴Pol anig hagö, nibi bi rimnap niñö hagöp, a göm, manö haga rö nöp niñ udöm, Pol Sailas kid u arla. Nibi hib halö iru nöp abe, Grik nibi bi God nip niñ udla iru nöp abe, Pol haga manö anibu niñ udla.

⁵Pol Sailas manö haglö nibi bi iru nöp niñ udeila u, Juda bi gau rimnap niñlö, mulu lugö, bi naij yihariñ daun adan añ au mideila gau rimnap udlö, kale pen am nibi bi iru nöp dap löm, manö pi pug kub yabiñ gila. “Pol Sailas kalip mihöñ uñhai niñun, nibi bi gai i kalip ñino, bi mihau al pak lilañ,” a göm, am Jeson ram u urön gigabö göm uñhai wasö niñla. ⁶Uñhai wasö niñöm, Jeson nip udöm, nibi bi Jisas nip niñ udla rimnap halö udöm, dam gapman bi kub mideila au amöm, manö kub hagla. Manö kub hagöm hagla, “Pol Sailas bi mihau ram minöñ ke gau gau magöñhalö ajmil haglö, nibi bi gau magöñhalö manö pen pen manö hauñ gipal. Pen miñi ap midpil ram minöñ hon i. ⁷Kale gapman bi kub hon Sisa manö nipe rib juöm, kiñ hon ke ap midöp, a göm, bi Kiñ anibu Jisas a gipal. Pen bi Jeson i, bi anib mihau kalip dam ram nipe u lö han midajil,” a gila. ⁸Anig hageila, nibi bi iru nöp ap mideila gau abe, daun gapman bi kub gau abe niñöm, manö hauñ kub yabiñ gila. ⁹Manö hauñ kub yabiñ göm, Jeson nip mani rimnap udöm, nibi bi nip aip daula gau mani rimnap udöm, hagla, “Hainö manö anibu kuöyañ ginabim u, mani kale anibi böñ nöp udnabun,” a gila. Anig hagöm, kalip hag höñ yula.

Daun kub Beria nibi bi iru nöp Jisas manö aij u niñ udla

¹⁰Sibön ga magö u nöp, nibi bi Krais nip niñ udla gau Pol Sailas kalip mihöñ dam yulö, daun kub Beria arlö. Beria amjakmil, Juda magum gep ram u arlö. ¹¹Ammil, Jisas manö aij u hag ñilö, Juda nibi bi Beria mideila gau, nibi bi Desalonaika mideila gau rö wasö; manö kalip mihöñ u niñlö, aij gö niñöl gi, “Pol niñö hagab aka?” göm, God Manö u ñin añi añi pör pör amgö li niñ aij gïmidal. ¹²Pen Juda magum gep ram anibu nibi bi aula gau iru nöp Jisas nip niñ udla. Grik nibi hib mideia gau u rö nöp, iru nöp Jisas nip niñ udla. Grik bi u rö nöp, iru nöp Jisas nip niñ udla.

¹³Pen Pol am Beria nibi bi kalip God Manö hag ñab, a gilö, Juda nibi bi Desalonaika midmidal gau manö anibu niñlö, mulu lugö, apöm, Beria nibi bi kalip manö neb neb gilö, kal juniñ geila. ¹⁴Anig gö niñöl gi, nibi

⁹ 17:7 Luk 23:2; Jon 19:12

bi Jisas nip niŋ udla gau, Pol nip dam yulö, ñig solwara goł gau ara. Pen Sailas Dimodi bi miħau Beria au midailö. ¹⁵Pen bi rimnap Pol nip dam daun kub Adens yuöm, ado gi arniġ geila niŋöm Pol kalip haga, “Sailas Dimodi kalip miħöŋ hagpe, yiŋid auil,” a ga.

Pol daun kub Adens mideia

¹⁶Pol nipe Sailas Dimodi kalip miħöŋ daun kub Adens au abad midöl gi niŋa, nibi bi aniġ gau god piral kale sabe gimidal nan gau, iru yabił nöp mideia. Nipe niŋö, hibur nip u naij yabił ga. ¹⁷Aniġ gö, Juda magum gep ram u amöm, Juda nibi bi gau rimnap abe, Grik nibi bi God nip niŋ udla rimnap abe, kalip aip manö hag amił apil gimidöp. Pen ñin añi añi pör pör manö hagep kuö au amöm, nibi bi ap mideila gau, kalip aip u rö nöp manö hag amił apil gimidöp.^r ¹⁸Daun kub Adens aniġu, nibi bi gasi adö ke ke niŋla gau, hib ke ke hagöm, rimnap Epikorian nibi bi a gila, rimnap Sidowik nibi bi a gila. Ñin ap, Pol nibi bi aniġ gau kalip Jisas umöm uraka manö aij u hagö, Epikorian bi gasi aij niŋeb rimnap, Sidowik bi gasi aij niŋeb rimnap, Pol manö haga u niŋöm, nip aip hag amił apil göm, rimnap hagla, “Bi manö hib ñig löp manö u niħön manö hagniġ gab?” ö gila. Pen rimnap hagla, “Nibi bi miłö gau sabe ġipal god kale gau rö nöp hagab,” a gila. ¹⁹⁻²⁰Pen Pol nip dam kansol kai mideila u amöm hagla, “Ne manö ġisön ke nibö nibi bi gau kalip hagabön u, miñi hanip u rö nöp hag ñi aij gö, hon abe manö ił aniġu niŋ aij gun,” a gila. ²¹Pen nibi bi Adens nibö gau abe, nibi bi ke gau nibö apöm Adens mideila gau abe, manö ġisön nibö rimnap niŋun hag midaiun, a göm, gasi u nöp niŋmidal.

²²Pol pen nipe kansol kai mideila aŋ au uraköm haga, “Kale Adens nibi bi. Yad niŋbin kale kłö yabił gimim, nan rimnap sabe gun, a gimim, gasi u niŋbim. ²³Yad gai i ajem niŋbin, kale kabö ana ke ke ġi limim, nan ke ke sabe ġipim rö, hib u adö aniġu kali kłiñ rikpe. Pen kabö biđ nan sabe ġi ñeb ap ġi libe u, hib u kali kłiñ rikpe, ‘Bi sabe ġipal niŋagpun u, kabö ana nipe me i,’ a ġipe. Manö niŋagpun, a gimim, kali kłiñ rikpe aniġu, miñi kalöp manö ił u hagniġ gabin.

²⁴“God minöŋ naböŋ ił i ġi löm, nan minöŋ naböŋ ił i midöp gau magöŋhalö gi löm ga u, nipe Bi Kub yabił. Kumi kabö adö laŋ abe, minöŋ naböŋ ił i abe, Bi Kub midöm abad midöp. Nibi bi gau God sabe gep ram ñimagö kale ġi lilö, nipe ap ram aŋ aniġ gau midagnab, wasö.^s ²⁵Nipe hanip ġi löm, ake bad u yuö, ake löł ġi midpun. Nan hon gau magöŋhalö nipe nöp ñöb. Nipe Bi kłö naij aniġu, hon ñimagö hon nan aij ap gun nip ñun rö lagöp.^t ²⁶Nipe bi añi ap nöp, Adam nip ġi lö, Adam nipe pen rik damöm, rik dam dapil ġilö, miñi nibi bi ke ke gau minöŋ naböŋ ił i riġon

^r 17:17 Ap 18:19 ^s 17:24-25 1Ki 8:27; Ap 7:48 ^t 17:25 Sam 50:12

rigorŋ magöŋhalö gau midpun. Pen God nipe nöp nöd gasi niŋöm gaia me, nibi bi rimnap ram minöŋ ap ap midöm, mid damöm, hainö nipe ke haga ñin u, nibi bi gau nibö rimnap ap ka kale anibu udpal. ²⁷God nipe ke gasi niŋöm gab u, ñin rimnap ulham midöm, yip ulhai niŋöm, ud ririkoŋ göl gi gi, yip ulhai niŋ udöl, a göm, gab. Pen nip niŋ udnig geinabol u, nipe hon magöŋhalö milö gau midagöp. Hon aip midöp i.“ ²⁸Ñimagö adö nipe u me, hon midpun. Pen bi manö kali kliñ rikep kale ke rimnap, ‘Hon abe ñi pai nipe midpun,’ a gipal u, niŋö hagpal.

²⁹“Pen hon God ñi pai nipe midpun rö, gol, silpa, kabö gau udun, gasi hon ke niŋun, ñimagö hon ke nan rimnap ana gi lun, sabe gagun.” ³⁰Nöd God manö aij nipe niŋagmidal rö, kalip manö kub hagaga. Pen uri nibi bi ram minöŋ ke gau gau magöŋhalö kalip hagab, ‘Nan si nan naij gipim u, nihön ginig anig gipun, a gimim, arö gim,’ a gab. ³¹Hainö nipe ke nöp niŋöb ñin u, Bi nipe hag la u nip yuö apöm, nibi bi minöŋ naböŋ it i midpal magöŋhalö manö kub hagöm, nime linab. Hon niŋbun, Bi manö kub hagnab anibu, nip al pak lilö umö, God gö kauyaŋ uraka. Anig ga u, nibi bi gau magöŋhalö niŋöm, manö kub hagnab haga u, waiö nöp haga u niŋlaŋ a göm ga,” a ga.”

³²Pol, bi ap umöm uraköp manö hagajip u niŋöm, nibi bi mideila gau rimnap hag mihol gila; pen rimnap hagla, “Ñin rimnap halö manö anibu kauyaŋ hagaimön niŋun,” a gila. ³³Anig haglö niŋöl gi, Pol kansol kai mideila gau kalip arik ara. ³⁴Pen daun kub Adens anibu, nibi bi rimnap Pol manö nip u udöm, Jisas nip niŋ udla. Nibi bi anib gau me, bi ap hib nipe u Dionisias. Nipe bi kub kansol kub kale ram minöŋ anibu nibö bi ap. Nibi ap hib nipe u Damaris. Pen nibi bi rimnap halö abe Jisas nip niŋ udla.

Pol am daun kub Korid gau mideia

18 ¹Pol daun kub Adens arö göm, daun kub Korid gau ara. ²Pol Korid amöm niŋa, bi Juda ber mihau midailö. Nugmul hib u Akwila; nip ram minöŋ Podas yag daulö, kub göm nipe ju dam ram minöŋ Idali, daun kub Rom söl au, midmidöp. Pen hainö gapman bi kub Klodias, Juda nibi bi rimnap Rom midagaiöl, a gö, Akwila aip nibin nipe Prisila aip, Idali arö gimil, am Korid au midailö. Pen Pol, ber anib mihau am niŋnig göm, ram kalpe ara.^x ³Bi ber anibu, kale sel ram gimidil. Pen Pol u rö nöp wög anibu rö gimidöp u me, am kalip aip han midöm, sel gau gimidal.^y ⁴Pol nipe pen, Juda nibi bi gau abe, Grik nibi bi gau abe, kale magöŋhalö Jisas manö aij u niŋ udlaŋ, a göm, Juda God nip sabe gep ñin u, nipe pör pör Juda magum gep ram u amöm, klö göm kalip aip manö hag amil apil gimidöp.

“ 17:27 Sam 145:18; Jer 23:23 † 17:29 Ais 40:18-20; 44:10-17; Ap 19:26

“ 17:31 Sam 96:13 † 18:2 Ro 16:3 † 18:3 Ap 20:34

⁵Pen hainö Sailas aip Dimodi aip Masedonia Propins arö gimil, Pol Korid mideia au aulö, Pol nipe pör pör Jisas manö aij u hag ñi dam dam, Juda nibi bi gau kalip manö hag ñöm, Mesaia pör abad midmidun u me Jisas nöp, a gimidöp.^z ⁶Pol anig hageia, Juda nibi bi gau manö nipe u niñagöm, nip hag juöm, manö naj haglö niñöl gi, Pol nipe, Jisas manö aij u nihön ginig arö gipal, a göm, wahij nipe u pipal paköl gi haga, “Yad kalöp Jisas manö aij u hag ñinö niñagpim rö, God kalöp ud kamiñ yuagnab u, nan kale ke. Miñi kalöp Juda nibi bi arö gem, Juda nibi bi wasö gau kalip am hag ñinabin,” a ga.^a

⁷Pol anig hagöm, kalip arö göm, bi Juda wasö ap ram u ara. Bi anibu hib nipe Didias Jasdias. Nipe God nip sabe gimidöp. Ram nipe u Juda magum gep ram goł söl au. ⁸Pen Krispas, bi Juda magum gep ram abad midmidöp bi u, nibi bi nipe aip han mideila gau aip Jisas nip niñ udla. Daun kub Korid gau, nibi bi rimnap iru nöp, Pol Jisas manö aij haga u niñöm, niñö hagöp, a göm, manö anibu niñ udöm, ñig pakla.

⁹Ñin ap sibön yañ Pol naböñ niña, Bi Kub nip haga, “Ne piñiñ gagmön. Ne gasi halö midmön, klö gimön, manö aij yad u nibi bi gau kalip hałöwałö hag ñö arañ. ¹⁰Yad nöp aip midpin. Daun kub i nibi bi yad iru yabił nöp midpal; nibi bi rimnap nöp gi naj göl rö lagöp,” a ga.^b ¹¹Bi Kub anig hagö, Pol Korid nöp midöm, mi añi ap rakin unbö kagoł jiy u, nibi bi gau kalip God Manö u hag ñi midmidöp.

¹²Pen Rom bi kub gau Galio nip hag lilö, nipe amöm Akaia Propins abad mideia ñin u, Juda nibi bi gau, Pol nip niñlö mulu lugö, manö hag adö añi löm, nip ud sisi li dam manö kub hagnig arla. ¹³Pol nip manö kub hagöm hagla, “Bi i nibi bi gai i kalip hagöm, ‘Kale God nip sabe ginig gimim, anig anig gipe,’ a göp. Pen manö hagab u udöm geinaböl u, kale lo hon rib junaböl,” a gila.

¹⁴Anig hageila, Pol pen hagnig gabin a gi niña u pen, Galio pen uraköm, Juda nibi bi gau kalip haga, “Kale Juda nibi bi. Bi i nan naj ap gaiböp, manö kub hagnig gabim u niñbnep. ¹⁵Pen kale yihariñ manö magö gau nibö gau nibö udmim pen pen hagnim, bi hib kale ñila gau u rö nöp udmim, manö pen pen hagnim, u manö kub wasö; manö yihariñ anibu yad niñagnabin. U manö yad wasö. Manö anibu kale ke hagnim!” a ga. ¹⁶Anig hagöm, bi polisman nipe gau hagö, manö kub hagep miñan u kalip ju dam höñ yañ yula. ¹⁷Kale höñ amöl gi, bi Juda magum gep ram abad midmidöp u, Sosdenes, polisman gau nip ur udöm pak gus gila. Gapman bi kub Galio niñöm, manö ap hagaga.

Pol kauyañ daun kub Adiok, Siria Propins au ara

¹⁸Pen Pol Korid rapin midöm, nibi bi Jisas manö niñ udla gau kalip, “Kölarö au midaiim,” a göm, Akwila Prisila ber miñau aip ram minöñ

^z 18:5 Ap 17:14-15 ^a 18:6 Ap 13:46,51; 20:26 ^b 18:10 Jos 1:9; Ais 41:10

Siria arun, a göm, Senkria daun, ñig solwara goł au arla. Senkria gau am midöm, Pol manö ktö niñö niñö nöp God nip hagabin a göm, umagö nipe rika.^c 19-21 Ñig magib udöm, Senkria arö göm, am am daun kub Epesas amjakla. Pol nipe Juda magum gep ram raul migan u amöm, Juda nibi bi gau aip manö hag amil apil geia. Anig gö, nibi bi gau nip hagla, “Ñin rimnap halö hon aip aui midaimön,” a gila. Pen manö kalip u udagöm haga, “Kale au midaiim. God yip, yau, a geinab u, hainö ado gi kalöp aunabin,” a ga. Anig hagöm, Akwila Prisila ber mihau kalip nibi bi anib gau aip Epesas gau hag löm, nipe ñig magib udöm hada. 22 Ñig magib anibu am am Sisaria amjakö, Pol ñig magib anibu arö göm, it aramöm Jerusalem ara. Jerusalem amjaköm, nibi bi Jisas nip niñ udla gau, “Kale midpim?” a göm, kalip aip manö rimnap haga. Pol anig göm, Jerusalem arö göm, ñig magib kauyan udöm, daun kub Adiok, Siria Propins au ara.

23 Pol Adiok amöm, yöp rapin ñin bad ap mid arö göm, am Galesia Propins gau abe, ram minöñ Prijia gau abe gi ajöl göm, nibi bi Jisas nip nöd niñ udla gau, kale Jisas manö aij u niñ ud pidöñ göl, a göm, kalip magöñhalö hag ñi aij ga.

Bi ne Apolos manö u

24 Pen bi Juda daun kub Aleksadria nibö ap, apöm Epesas mideia. Hib nipe u Apolos. Nipe bi gasi aij niñöm manö hag aij gep bi. Nipe God Manö adiñ nöd kali kñiñ rikla u niñ aij ga. 25 Bi rimnap nip Bi Kub Adan Arep manö rimnap nöp hag ñila. Anib u me, nipe ktö yabił göm, Jisas nipe gai nibö apöm bi aigale bi rö mideia u nibi bi gau kalip kabö göl nöp hag ñimidöp. Pen manö hag ñimidöp anibu, Jon bi ñig pak ñeb hag ñimidöp rö nöp niñöm hag ñimidöp. Manö rimnap halö niñaga. 26 Pen Apolos piñiñ gagöm, Juda magum gep ram u amöm, manö anibu hałöwałö yabił hag ñimidöp. Pen ñin ap manö hag ñi mideia niñöm Prisila Akwila ber mihau niñmil, nip uł gi dam ram kale u amöm, God Adan Arep manö niñaga magö rimnap hag ñi aij yabił gilö.

27-28 Hainö Apolos nipe Akaia Propins arniñ gö, Epesas nibi bi Jisas nip niñ udla gau, Apolos nipe am kalip manö aij u hag ñinab u aij, a göm, Akaia nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip köp ap kali kñiñ riköm hagla, “Bi God wög gep Apolos amjakö, nip udmim,” a gila. Anig gilö me, Apolos Akaia Propins amjaköm, köp anibu yamö, Akaia nibi bi God kalip mög niñöm gasi aij ñö, Jisas nip niñ udla gau Apolos nip udla. Nip udlö, nipe pen ka kalip udöm, manö hagep kuö au Juda nibi bi gau aip manö hag amil apil göm, God Manö adö u hag ñi aij göl gi, “Mesaia, a gimim, abad midpim u Jisas nöp,” a ga. Anig göm, hag ñi aij gö, nip

^c 18:18 Nab 6:18; Ap 21:24

manö ap pen hagöl rö laga. Anig gö, nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip gi ñi aij gö, mid aij gila.^d

Pol Epesas am midöm Kraiss manö aij u hag ña

19 ¹Apolos Korid mideia ñin añ anib au, Pol nipe am Galesia Propins gau abe, ram minöñ Prijia gau abe, añ au gi ajöl göm, daun kub Epesas amjaka. Amjaköm niña, nibi bi Jisas nip niñ udla rimnap mideila.^e ²Pol kalip hag niña, “Kale Jisas nip niñ udpe ñin u, Ana Uł halö udpe aka wasö?” ga.

Hageia, hagla, “Wasö. Ana Uł ap midöp, a gun, hon niñagpun,” a gila.^f

³Anig hageila, Pol kalip haga, “Pen kale ñig pakpe u, it u nihön, a gi gasi niñbim?” ö ga.

Hageia, hagla, “Hon Jon hagmidöp manö u udun me, ñig pakno,” a gila.

⁴Anig hageila, Pol haga, “Jon Isrel nibi bi gau hagö, ñig pakmidal u, nan si nan naji gipun u, nihön ginig anig gipun, a göm, niñlö me, kalip ñig pak ñimidöp. Pen Jon kalip hagmidöp, ‘Bi Kub hainö aunab u auö, nip niñ udmim,’ a gimidöp. Bi hainö aunab a ga anibu, Jisas nöp,” a ga.^g

⁵Pol anig hageia, Bi Kub Jisas nip niñ udun, nibi bi nipe yabił midaiun, a göm, ñig pakla. ⁶Kale ñig paklö niñöl gi, Pol ñimagö nipe kalip adö au lö, Ana Uł kalip auö, adiñ manö yabił unbö ke ke hagöm, God manö aij u hag ñila.^h ⁷Bi unbö miñan lañ rö anig gila.

⁸Pol rakin miñau niñan, Juda nibi bi magum gep ram aula gau aip, God nibi bi udöm abad mideinab manö u niñ udöl, a göm, klö göm, waiö nöp manö hag amil apil gi midmidöp. ⁹Pen nibi bi rimnap gasi midmagö kale u gasi midmagö kale añ gau nöp mideia niñöm Pol manö haga u udagnabun, a göm, nibi bi magöñhalö mideila añ au amöm, Bi Kub Adan Arep u manö naji hagla. Anig haglö, Pol nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip nöp uł gi dam, Diranas skul ram kub u amöm, kalip manö hag ñi midmidöp. ¹⁰Pol anig göl hag ñi midö, mi miñöp inö me, Juda nibi bi gau löm, Grik nibi bi gau löm, Esia Propins mideila gau magöñhalö Jisas manö aij u niñla.

Sipa ñi nipe gau

¹¹God nipe Pol aip mideia niñöm nipe nan gagep rö ke yabił rimnap gimidöp.ⁱ ¹²Nibi bi rimnap kale Pol agsi wañj bad nipe gau dam, nibi bi miña ga gau hañ romañ kalip lilö, urak armidal; kijaki aiön pi nibi bi abañ almidöp gau kale u rö nöp höñ armidal.^j

¹³Juda nibi bi rimnap kuj nan gau göm, kijaki aiön pi nan gau hag höñ yu ajmidal. Pen hainö, Pol gaia rö niñöm, hon u rö nöp Bi Kub Jisas hib

^d 18:27-28 Ap 9:22 ^e 19:1 1Ko 3:6 ^f 19:2 Ap 8:16 ^g 19:4 Mad 3:11 ^h 19:6 Ap 8:17; 10:44,46 ⁱ 19:11 Ap 14:3 ^j 19:12 Ap 5:15

hagno, kijaki aiön pi höj arlan, a göm, kijaki aiön pi nibi bi aban alla gau kalip hagla, “Jisas, Pol manö nipe hagmidöp bi u, hib nipe hagabun u niñmön, höj aru!” a gila. ¹⁴Pen bi God nip nan sabe gep bi kub yabił ap Sipa, ñi nipe unbö mudun jıj anig gi mideila. ¹⁵Pen mañ ap kale, kijaki aiön pi hag yuun, a göm, anig haglö niñöl gi, kijaki bi aban ala u manö kale u niñöm kalip pen haga, “Yad Jisas niñbin, Pol nip niñbin u pen kale bi an?” ö ga. ¹⁶Anig hagöm, bi kijaki aban ala u klö ke yabił kalip rata göm, miñu magö pak ado malo göm, waij kalip gau ud biñi gi yuö, kale magö nöp me ram anibu arö göm, hagape halö piñij gi arla.

¹⁷Pen manö anibu, Juda nibi bi abe, Grik nibi bi abe, Epesas mideila gau magöñhalö niñöm, aninin gö piñij göm, Bi Kub Jisas hib nipe u nöp haglö adö ara.^k ¹⁸Anig gö, nibi bi Jisas nip niñ udla gau iru nöp ap magum göm, nan nihön nihön gi naj gila gau hag waiö lila. ¹⁹Kuj nan gau göm, buk kali kliñ rik limidal gau, nibi bi rimnap daulö, nibi bi rimnap gau niñ midlö niñöl gi, kale mab pak laulö ina. Buk nan anib gau, mani kabö magö silpa rauep wö ralö, pipdi dausan (50,000) rö ara. ²⁰Pen daun kub Epesas anibu anig geila me, Bi Kub manö aij u gau gau aramöm pidöj yabił ga.

Epesas nibi bi manö hauł gila

²¹Pen hainö, God Ana nipe Pol nip gasi ñö, Pol haga, “Yad Masedonia amem, Akaia amem, Jerusalem arnabin. Pen hainö Rom u rö nöp arnam,” a ga.^l ²²Anig hagöm, bi mihau nipe aip wög gimidil, Dimodi aip Erasdas aip kalip hag yuö, Masedonia Propins arlö. Nipe pen Esia Propins rapin ñin bad ap mideia.

²³Pol Epesas mideia ñin an anib au, Epesas nibi bi rimnap uraköm, Bi Kub Adan Arep manö aij anibu niñ udla nibi bi gau kalip niñlö, mulu lugö, pen pen ginig rö geila.^m ²⁴Pen bi ap, hib nipe Demidrias u, bi nipe rimnap aip kabö silpa udöm, god piral sabe gimidal, hib Ademis, a gimidal u, ram pro kliñ aij rimnap gi lilö, nibi bi rimnap apöm, rau dam löm, nibi kub hon Ademis nip sabe gep ram u, a göm, sabe gimidal. Bi anib gau wög anibu göm, mani kub yabił udmidal. ²⁵Demidrias nipe, bi nip wög gimidal gau abe, bi wög kale gimidal anibu rö gimidal bi gau abe hagö, ap magum geila, haga, “Kale niñbim, hon wög añi anibu gun me, mani kub yabił udpun. ²⁶Pen uri bi anib Pol apöm, nibi bi gau kalip manö piral hagöm hagöp, ‘Ñimagö udöm nan gıpal gau nan sabe gep wasö,’ göp. Anig hagajip, Epesas aui abe, Esia Propins gau abe, nibi bi iru yabił nöp manö nipe udpal. ²⁷Pol manö piral u hagö, niñ udöm, nan gi lino raumidal u, hainö rauagnaböl. Pen adö anibu nöp hagagabin. Hon ke abe, nibi bi Esia Propins gau magöñhalö abe, nibi bi ram minöj ke gau

^k 19:17 Ap 5:11 ^l 19:21 Ap 23:11; Ro 1:13 ^m 19:23 2Ko 1:8

gau magöŋhalö abe, god kub Ademís u níp sabe gipun. Pen níp arö göm, ram kub níp sabe gípal u u rö nöp arö göl rö löp, a gem, hagabin,” a ga.

²⁸Demidrias aníg hagö, bi aníb gau niŋlö, mulu kal yabił lugö, meg miŋan dap ranöm hagla, “Ademis Epesas nibö nipe kub yabił! Ademís Epesas nibö nipe kub yabił!” a gila. ²⁹Aníg göl manö kub haglö arö niŋöl gi, nibi bi daun kub aníbu magöŋhalö apöm, Pol bi nipe mihau ud sisi li łip gi dam manö hagep ka u ud arla. Pol bi nipe aníb mihau nipe aip Masedonia Propins nibö ap midailö. Hib kalpe mihöŋ u, Gaias aip Arisdakas aip.” ³⁰Pol pen, nibi bi ap magum göm, manö hageila aŋ au arnam, a ga u pen nibi bi Jisas níp niŋ udla gau níp wasö gila. ³¹Pen Esia Propins gapman bi kub rimnap, Pol níp bi niŋeb nipe u me, níp manö yuöm hagla, “Nibi bi manö hagep ka au ap magum göm, manö hagaböl au aragmön wasö,” gila.

³²Pen nibi bi iru nöp ap magum göm, manö kub hagöm, manö ke ke yabił nöp hagla. Nibi bi iru nöp kale manö ił midöp niŋun hagabun u, a göm, niŋagla; hałöwałö nöp hagla. ³³Pen bi Juda rimnap, bi hon Aleksada kalíp hag aij ginab, a göm, níp nibi bi amgö ilö au yuöm, nibi bi rimnap manö adö rimnap aníg aníg hagnim, a göm, wiñ al hagaila pen nipe manö hagnig göm, kale manö hagagmim a göm, ñimagö ud miłic gi ña. ³⁴Aleksada ñimagö ud miłic gi ñö niŋöl gi, nibi bi gau niŋla, nipe Juda nibö bi ap, niŋöm maj miŋan dap ranöm, manö adö añi nöp wiñ kub al hagöm hagla, “Ademis Epesas nibö nipe kub yabił! Ademís Epesas nibö nipe kub yabił!” a göm, manö adö añi aníbu nöp seg wiñ milö padö yabił al hag mideila.

³⁵Kale du aua nöp aníg wiñ al hag midö midö, hainö bi daun gapman wög göm, kali kliš rikep bi kub kale u uraköm, kalíp haga, “Agamij midaiim!” a ga. Aníg hagö hagö, agamij midlö niŋöl gi, nipe haga, “Epesas nibi bi. Ram minöŋ hon i, god kub Ademís kabö ana nipe kumi kabö laŋ nibö ju aua u udun, ram gi li aij gun, sabe gipun u, bi an niŋagöp, a gimim, manö hauł gabim?” ³⁶Manö aníbu, nibi bi gau magöŋhalö hadö niŋbal. Aníb u, kale agamij midmim dui gagmim. ³⁷Pen bi daubim mihai i, god hon Ademís níp hag jumil, ram sabe gipun gau nan rimnap si udagpil u pen kalíp aui daubim. ³⁸Aníb u, Demidrias aka bi nipe rimnap bi ap níp manö kub hagnig ginaböl u, bi kub manö ud asikep bi gau midpal gau amöm manö haglö, kale manö kub aníbu niŋnaböl. ³⁹Pen manö miŋör rimnap midainim u, gapman bi manö ud asikep niŋ mideinaböl amgö ilö kale au hagpe niŋöl. ⁴⁰Hon miñi aui ap magum gun, manö pig gabun u, manö ił ap midö hagagabun. Gapman bi kub yabił ap, ‘Nihön ginig ap magum gimim aníg gabim,’ a gö, pen manö ap hagun rö lagöp,” a ga. ⁴¹Nipe aníg hagöm, nibi bi gau kalíp hag yuö, ke ke arla.

ⁿ 19:29 Ap 20:4; 27:2; Kol 4:10; Plm 24

Pol Masedonia Propins amöm, Akaia Propins ara

20 ¹Pen nibi bi gau manö pi pig hag mid arö göm, am ram kale ke ke gau arla. Pol nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip wiñ alö, aueila, kale gasi halö midöm Jisas nip niñ ud pidöñ göl gi mideilañ a göm, nipe manö rimnap hag ni aij göm, “Kale au midaim,” a göm, kalip arö göm Masedonia Propins ara. ²Amöm, anib gau gi ajöl göm, nibi bi Jisas nip niñ udla anib gau, kale gasi halö midöm Jisas nip niñ ud pidöñ göl gi mideilañ a göm, nipe manö rimnap hag ni aij gi damöm, Akaia Propins amjaka. ³Akaia amjaköm, rakin mihau nigañ anib gau midöm, niñ magib udem Siria Propins arnam a ga u pen nipe manö ap niña, Juda kai nip al pak linig geila. Manö anibu niñöm me haga, “It adö nöp ado gi Masedonia arin,” a ga. ⁴Pen Pol nipe aip ajeila bi gau me: Piras ni nipe Sopada daun kub Beria nibö u; Arisdakas aip Sekadas aip daun kub Desalonaika nibö mihau u; Gaias daun kub Debi nibö u; Dijikas aip Diröpimas aip Esia Propins nibö mihau u; Dimodi u. ⁵Bi anib gau kale nöd amöm, daun kub Droas amöm, hanip abad mideila. ⁶Pen niñ kub Bred Yis Halö Niñagep niñ u midno, ap arö niñöl gi, niñ magib udun, niñ unbö mamid u añ hanun, Droas amun, bi nöd arla gau aip am seg midun niñ unbö mudun jiñ anib gau midaino.

Pol ni uma ap nip gö, kauyañ uraka

⁷⁻⁸Wik aña ap Droas midaino anibu, wañignibö yañ niñ u, bred ud jö gi niñniñ gun, ram raul miñan adö lañ am magum gun, Pol, rol arnabin a göm manö hagö niñöl gun, niñ midaino. Anig göl niñ midno midno, sibön gö, hapö miñan iru nöp lau ado au lañ lun, Pol manö hageia u niñ midaino. ⁹Pen bi praj ap wido adö u asiköm, Pol manö hagaia u niñ mideia. Hib nipe u Yudikas. Nipe anig gi niñ mid midö, hon kal yabiñ auö me, amgö juju gi gi böñ nöp ram adö yabiñ lañ nibö gi dam minöñ au yañ paka. Anig gö, kale am au yañ ud niñla, böñ nöp hadö umöl mideia. ¹⁰Pol nipe pen au yañ amöm, ni anibu nip nab nab li udöm, haga, “Gasi iru niñagmim; nipe kamiñ midöp,” a ga. ¹¹Anig hagöm, kauyañ ram raul adö lañ amöm, bred rimnap ud jö göm, jim nöñ niñöm, Pol kauyañ manö hag midö midö, ram ru mailö la u ara. ¹²Pen bi praj ap lug paköm uma u nip kamiñ ram damöm miñ miñ yabiñ gila.

Pol Droas arö göm, Midilini ara

¹³Pol hanip haga, “Kale niñ magib udmim, daun kub Asos am midaimim; pen yad it adö apem, daun kub anibu niñ magib seg udun ram minöñ Midilini arun,” a ga. Anig hagö, hon niñ magib udun, Asos arno. ¹⁴Asos amun, Pol nip udun, ram minöñ Midilini arno. ¹⁵⁻¹⁶Ruö Midilini arö gun, ram minöñ niñ rib gus ga airan Kaios söl au amjakno. Ruö u,

ram minöŋ ñig rib gus ga airan Semos amjakun, Pol nipe gasi ap niŋa, Epesas amun, hain nöŋ gi ajöl gun, Pedikos ñin u Jerusalem niŋagun rö löp, a gi gasi niŋa. Anib u me, hon Epesas lau hil gun, böŋ nöŋ daun kub Mailidas arno.

Pol Epesas nibi bi kalip haga, “Yad böŋ nöŋ arabin,” a ga

¹⁷Daun kub Mailidas amjakun, Pol manö yuö, Epesas arö, nibi bi Jisas niŋ udla gau kalip abad midmidal bi gau kalip haga, “Yad midpin i aum,” a ga.^o ¹⁸Anig hagö, bi anib gau aučila, kalip haga, “Nöd Esia Propins kale au apem, kale aip midem, mid damem, nihön nihön gimidin u niŋbim. ¹⁹Hib yad udnö adö araga. Bi Kub nip wög u ginö niŋöl gi, Juda nibi bi yip gi naji gun a gilö niŋöl gi, miŋöŋ göl gi manö hag ñinö ara. ²⁰Kale niŋbim, yad Jisas manö aij nipe ap arö gagnö, pen magum gipim ka gau abe, ram kale gau abe amem, nihön manö kalöp gi ñinab u magöŋhalö haŋöwaŋö hag ñinö ara. ²¹Kale Juda nibi bi gau löm, Grik nibi bi gau löm, manö klö hagem, hag ñi aij gem, hagnö, ‘Nan si nan naji gipim u, nihön ginig anig gipun, a gimim, arö gimim, God hagöp manö u udmim, Bi Kub hon Jisas nip niŋ udmim,’ a ginö.

²²“Pen miñi niŋim! God Ana yip nagi rö löm, dam Jerusalem ud arab u, yip nihön rö ginab u niŋagpin. ²³Pen yad niŋbin, daun kub gau gau amjaknö, Ana Uŋ nipe yip pör hagöp, ‘Ne Jerusalem arnabön, nöŋ nagi lilö, uŋham mideinabön,’ a göp.^p ²⁴Pen u manö midagöp. Yad ke nöŋ mid aij ginam, a gem, gasi u niŋagpin. Yip paknaböl, a gem, piñiŋ gagpin, wasö. Bi Kub Jisas, wög yip haga u nöŋ gasi niŋem, God hanip mög niŋöm udöp manö aij u, hag ñöl gi nöŋ mideinabin. Yad gasi añi anibu nöŋ niŋem, amem, adan anibu böŋ nöŋ arnabin.^q

²⁵“Pen yad niŋbin, kale nibi bi gau gai magöŋhalö, God nibi bi udöm abad mideinab manö anibu hagnö niŋbim gau, yip kauyaŋ niŋagnabim, wasö. ²⁶Miñi arnig gem me, kalöp waiö hagabin, nibi bi an an God manö aij u niŋ udagöm, ilön kub udnaböl u, u nan kale ke; yad wasö. ²⁷Yad God nan nihön nihön ginig gab manö u ap arö gagpin, wasö; magöŋhalö yabiŋ kalöp hag ñibin. ²⁸Kale ke niŋ aij gimim, nibi bi Ana Uŋ nipe hagö abad midpim gau abe niŋ aij gimim midaimim. Bi kaj sipsip mukep gau kaj sipsip kale gau abad mid aij gipal rö, kale u rö nöŋ, God nibi bi nipe, hagape nipe ke rau adog uda nibi bi anib gau me, kalip abad mid aij gimim midaimim.^r ²⁹Yad niŋbin, yad arnö, kain hauŋ gau apöm, kaj sipsip kale mukpim gau rimnap hau ñiŋnaböl.^s ³⁰Pen nibi bi aŋ kale au midpal rimnap u rö nöŋ, nibi bi Jisas nip niŋ udpal gau kalip lip gi ud arno, kale hon aip arun, a göm, kalip manö piral hagnaböl. ³¹Pen yad mi miŋau niŋaŋ, ram minöŋ kale Epesas midem,

^o 20:17 Ap 18:21 ^p 20:23 Ap 9:16; 21:11 ^q 20:24 Ap 21:13; 2Di 4:7 ^r 20:28 1Di 4:16; 1Pi 5:2-4 ^s 20:29 Mad 7:15; Jon 10:12

sidö aŋ, sibön yaŋ, kalöp mög gö, miŋöŋ göl gem, kalöp magöŋhalö añi añi hag ñi aij ginö. Manö hag ñinö anibu hauŋ gagmim; niŋ aij gi midaimim.^t

³²“Yad kalöp God ñimagö adö u lem, manö aij nipe u, nipe nibi bi mög niŋöb manö aij anibu adö u lem, arabin. God kalöp aip mideinab. God manö aij nipe u niŋ udeinabim u, nipe gö, kale Jisas nip niŋ ud pidöŋ gimim nibi bi nipe ke midmim, nan aij aij nibi bi nipe ñinig gab u udnabim. ³³Yad kale aip midainö ñin u, nibi bi rimnap mani gol, mani silpa, waŋiŋ nan kale gau asib hagagnö.” ³⁴Kale niŋbim, ñimagö yad u ke nöp wög gem, bi yad aip ajmidun gau aip nan magö niŋjun waŋiŋ rau yimun midmidun.^v ³⁵Pen yad gipin anibu rö, kale u rö nöp gimim, nibi bi mög gep rö gau kalip ud aij gimim gi ñimim. Bi Kub hon Jisas nipe ke manö haga u niŋ midaimim. Nipe haga, ‘Bi rimnap kalöp nan ñinaböl u, kalöp aij ginab; pen kale nibi bi rimnap kalip nan ñinabim u, kalöp aij yabiŋ ginab,’ a ga,” a ga.

³⁶Pol manö anibu hag pis göm, Epesas nibi bi Jisas niŋ udla gau kalip abad midmidal bi gau aip kugom yimöm, God nip sabe ga. ³⁷Pol sabe gö niŋöl gi, kale miŋöŋ göm, nip am ud wabi göm, mulu rö niŋöm bom halula. ³⁸Hainö mulu adiŋ yad u niŋagnabim, a ga, manö u nöp niŋöm, kale mög yabiŋ niŋöm, miŋöŋ gila. Anig göl göm, Pol nip aŋ aŋ li dam ñig magib migan u yula.

Pol ñig magib udöm Jerusalem arniŋ ara

21 ¹Pen hon Epesas nibi bi gau kalip, au midaiim, a gun, ñig magib udun, hadno. Yigön u ap aij gö, yijig göl nöp am am, ram minöŋ ñig rib gus ga airan Kos arno. Pen ruö u, Kos arö gun, ram minöŋ ñig rib gus ga airan Rodos arno. Pen ruö u, Rodos arö gun, daun kub Padara arno. ²Daun kub Padara amun niŋno, ñig magib ap ram minöŋ Pönisia arniŋ geia. Anib u, hon ñig magib anibu udun hadno. ³Am am, ram minöŋ ñig rib gus ga airan Saipras ñimagö sidagö lau adö midö niŋöl gi, am am, ram minöŋ Siria söl apun me, nan kago gau ud yuniŋ am daun kub Daia pidöŋ gino. ⁴Daia am pidöŋ gun, am nibi bi Jisas nip niŋ udla gau kalip uŋhai niŋjun, kalip aip wik añi ap midaino. Pen God Ana nipe kalip gasi ñö, kale Pol nip hagla, “Jerusalem arniŋ gabön u, aragmön,” a gila.^w ⁵Pen arniŋ gino magö u, nibi bi Jisas nip niŋ udla anib gau, nibi bi, ñi pai kale gau magöŋhalö hanip dam daun kub anib höŋ adö ñig goŋ au amun, kalip aip kugom yimun, God nip sabe gino. ⁶Pen hon, “Kale au midaiim,” a gino, kale pen, “Kale gau arim,” a gilö, hon am ñig magib u raul migan u arno niŋöl gi, kale ado gi ram kale arla.

Agabas, Pol nip anig anig ginaböl, a ga

⁷Pen hon ñig magib udun, daun kub Daia arö gun, am daun kub Dolemais pidöŋ gino. Pidöŋ gun, nibi bi Jisas nip niŋ udla gau kalip,

^t 20:31 1De 2:11 ^u 20:33-34 1Ko 9:11-12 ^v 20:34 Ap 18:3; 1De 2:9 ^w 21:4 Ap 20:23

“Kale midpim?” a gun, ñin bad ap kalip aip aŋ anib au midaino. ⁸Ruö u kalip arö gun, am Sisaria amjakun, Pilip ram u am hanno. Nipe Jisas manö aij hag ñi ajep bi ap. Nipe me, nöd Jerusalem midöm, bi unbö kagoŋ jin u aip nan magö nime limidöp.^x ⁹Pen bi Pilip anibu, pai nipe mihau mihau, Jisas manö aij u hag ñimidäl. Pai anib gau kale bi udagla.

¹⁰Hon Pilip aip midaino ñin aŋ anib au, bi God manö hagep Agabas ram minöŋ Judia nibö aua.^y ¹¹Agabas apöm, Pol dip nagi nipe u udöm, ñimagö ma nipe ke nagi löm haga, “Ana Uŋ hagöp, ‘Bi dip nagi nap nibö anibi, Juda kai Jerusalem au nip nagi löm, dam Juda nibi bi wasö gau kalip ñinaböl,’ a göp,” a ga.^z

¹²Hon magöŋhalö manö anibu niŋun, Pol nip neb neb gun hagno, “Jerusalem aragmön,” a gino. ¹³Hagaino, Pol pen pe haga, “Yip nihön ginig mög gö miŋöŋ gipe, midmagö yad ilön göp. Yad Jerusalem amem, ‘Bi Kub yad Jisas,’ a ginabin. Kale manö u niŋlö, mulu lugö, yip nagi linig geinaböl aka böŋ nöp al pak linig geinaböl u, piñiŋ gagnabin. Haŋowaŋö am hagnabin,” a ga.^a ¹⁴Pen hon Pol nip aniŋ gi hag wasö niŋun, arö gun, hagno, “Bi Kub nipe ke niŋöb rö ginab,” a gino.

Jerusalem nibi bi Pol nip hag jula

¹⁵Pen hon aniŋ göl Sisaria midun, Jerusalem arnabun, a gun, nan hon gau gi jin gi lun, hadno. ¹⁶Nibi bi Jisas nip niŋ udla Sisaria nibö rimnap aip Jerusalem arno. Kale hanip dam Neson ram u lilö, aip hanno. Bi Neson anibu Saipras nibö. Nipe Jisas nip nöd nöp niŋ uda.

¹⁷Jerusalem amjakno, nibi bi Jisas nip niŋ udla gau magöŋhalö hanip niŋlö aij ga. ¹⁸Rol Pol hon aip Jems nip manö hagniŋ arno. Jerusalem nibi bi Jisas nip niŋ udla gau kalip abad midmidäl bi gau magöŋhalö ap magum göm mideila. ¹⁹Pen hon amjakun, Pol kalip, “Kale midpim?” a göm, God nip abad midö niŋöl gi, ram minöŋ gau gau ajöm, Juda nibi bi wasö gau nan nihön nihön ga u magöŋhalö, bi anib gau kalip aiud anibu haga.^b ²⁰Pol aniŋ göl aiud anibu hageia niŋöm, God nip aij a göm, Pol nip hagla, “Mam. Ne niŋban, Juda nibi bi iru nibanö Jisas nip niŋ udpal u pen kŋö yabiŋ göm hagnal, ‘Hon Juda nibi bi midpun. Anib u, Juda lo adö u nöp gun,’ a gipal.^c ²¹Pen Juda nibi bi gau rimnap Jerusalem i apöm hagnal, ‘Pol nipe, Mosis hadame nöp lo manö kali kŋiñ riŋa u arö göm, hon Juda kai gipun adö u arö göm, Juda nibi bi ju am Juda nibi bi wasö ram minöŋ aŋ gau midpal kalip hagöp, “Ñi kale gau hañ riŋ gi dö gagmim, Juda kai gipal rö gagmim,” a göp,’ a gipal. ²²Ne uri Jerusalem i auban, manö anibu gau gau arö niŋnaböl. Anib u, hon aige gun a gun, manö anibu hag amil apil gino. ²³Manö hag amil apil gun, manö adö

^x 21:8 Ap 6:5; 8:40 ^y 21:10 Ap 11:28 ^z 21:11 Ap 20:23; 21:33 ^a 21:13 Ap 20:24

^b 21:19 Ap 15:12 ^c 21:20 Ap 15:1,5

añi hag lino u uri nöp hageinabun, ne niñmön, hain gimön. Bi hon i bi mihau mihau, manö klö niñö niñö God nip hagabun, a gipal. ²⁴Anig gipal rö, God nip nan pak sabe gi ñinig gaböl. Anib u, ne am ñin rimnap kalip aip midmön, nan nihön nihön göm God amgö ilö uł mideinaböl u, gi aij gimön, nan God nip sabe gi ñinaböl gau ne rau ñimön, kalip gi ñimön me, hainö nabic umagö kale u riknaböl. Anig geinabön u me, nibi bi gau magöñhalö niñnaböl, nöp manö hagla anibu piral nöp hagla. Kale niñnaböl, ne Juda nibö u me, hon Juda kai gimidun rö nöp gimidan.^d ²⁵Pen Juda nibi bi wasö Jisas nip niñ udla gau kalip köp kali kliš rik ñun hagno, ‘Nibi bi rimnap nan yihariñ piral gau sabe göm, wal kaj pakaiöl, kale niñagmim. Wal kaj nan gau hagape niñagmim. Wal kaj nan gau rugu bu gilö umainim u, niñagmim. Nibi si bi si gagmim,’ a gun, köp kali kliš rikpun,” a gila.^e

²⁶Anig hageila, Pol manö kalip u udöm, ruö bi mihau mihau nan sabe gi ñinig gila bi anib gau aip, kale nan nihön nihön göm God amgö ilö uł mideinaböl u, gi aij göm, God sabe gep ram u arla. Amöm, Pol bi abad mideila gau kalip haga, “Hon ñin unbö kagoł jñj u midun, ñin mudun jñj u God nip nan rimnap ke ke dapun, nip sabe gi ñinabun,” a ga.^f

Juda nibi bi Pol nip ud sisi lila

²⁷Pol anig hagöm, kale nan nihön nihön göm, God amgö ilö uł mideinaböl u, gi damöm, mudun jñj ñin u söl gö niñöl gi, Juda nibi bi Esia Propins midöm aula rimnap niñla, Pol God sabe gep ram raul u mideia. Nipe mideia au niñöm, nibi bi mideila gau manö haglö, kale kal juöm Pol nip ud sisi lila. ²⁸Pol nip ud sisi löm, wiñ kub alöm hagla, “Nibi bi Isrel gai. Bi anibi nipe ram minöñ ke gau gau magöñhalö ajöm, nibi bi gau kalip manö piral hagöm, hon Isrel nibi bi abe, lo hon abe, God sabe gep ram i abe manö naj hagab. Pen adö anibu nöp, uri nipe Juda nibi bi wasö gau God sabe gep ram raul miñan au aragep gau, kalip hałował uł gi dauub. Anib u, nipe ram uł anibi gi naj göp,” a gila. ²⁹Kale manö hagla anibu, gasi kale ke nöp niñöm piral hagla. Pol yihariñ Diropimas aip God sabe gep ram söl gau ajailö niñöl göm, gasi kale ke niñöm hagla, “Pol bi ne Diropimas Epesas nibö u aip God sabe gep ram raul miñan u arbil,” a gila.^g

³⁰Pen kale anig haglö, manö anibu nibi bi gau magöñhalö niñöm, ke nibö ke nibö apöm Pol nip ud ñip gi dam God sabe gep ram höñ yañ yulö niñöl gi, adij ajöñ gi ñila. ³¹⁻³²Nibi bi iru yabił manö hauł kub hagöl göm, kal ju Pol nip böñ nöp al pak linig geila. Pen geila manö anibu Rom ami bi kub yabił mideia au arö, nipe ami bi abad midmidal bi kub nipe rimnap udöm, ami bi rimnap udöm, lel am nibi bi magum gi mideila au amjakla niñöm Pol nip pak ado malo geila u arö gila.

^d 21:23-24 Nab 6:1-20; Ap 18:18 ^e 21:25 Ap 15:29 ^f 21:26 1Ko 9:20 ^g 21:29 Ap 20:4

³³Ami bi kub anibu apöm, Pol nip ud sisi löm, bi nipe gau kalip haga, “Kale nip sen mihöp limim,” a ga. Hagö, haga rö gila. Pen nipe bi nöd mideila gau kalip hag niña, “Nipe nan nihön gajip nip anig gabim?” ö ga. ³⁴Hageia, kale manö ke ke hagöm, manö pig kub yabił gila. Anig gilö, ami bi kub u manö it ap niñagöm, bi nipe gau kalip haga, “Nip dam ram kub pidöñ kale ud arim,” a ga. ³⁵Hagö, ami bi kale Pol nip dam ajöñ it goł au amjaklö niñöl göm, nibi bi iru yabił nöp se göl amöl göm Pol nip siłiköm, ud pakun, a göm, pen pen gi yueila niñöm bi ami bi rimnap Pol nip ud ka göm, ram raul kale ud arla. ³⁶Pen nibi bi gau kale kal hagöm hagöm, hagla, “Nip böñ nöp al pak lim!” a gila.^h

³⁷Pen ami bi gau Pol nip dam ram raul migan yañ arnig gilö niñöl gi, Pol ami bi kub yabił u nip haga, “Manö yad nöp ap hagnam aka?” ga.

Hageia, ami bi kub yabił u haga, “Yad niñbin ne Grik manö niñban. ³⁸Yad gasi niñbin e, ne me, bi au lñip nibö bi pen pen gipal po dausan (4,000) nöp udöm, dam ram minöñ kabö nöp midöp añ gau pi göl mideila, bi u nöp, a gi niñbin. Pen ne Grik manö niñban u me, ne bi anibu wasö,” ga.ⁱ

³⁹Hageia, Pol haga, “Wasö, yad bi Juda ap. Yip yag daula daun kub Dasas, Silisia Propins gau. Daun kub yad u hib midöp. Pen yip yau, a gimön, yad nibi bi gai i kalip manö ap hag ñnam,” a ga.

⁴⁰Hageia, ami bi kub u yau, a gö, Pol kabö ubiñ ran arep adö u abö gi midöm, ñin miłic gö, nibi bi gau manö arö gilö niñöl gi, Juda nibi bi hagmidal manö u löm, kalip manö haga.

22 ¹Pol nipe Juda nibi bi hagmidal manö u löm, haga, “Bapi mam bi. Manö kalöp hagnig gabin u niñ midaiim,” a ga.

²Anig hageia, nipe Juda nibi bi hagmidal manö yöl haga rö niñöm, manö manö gagöm, agamij yabił nöp mideila. ³Kale agamij midlö niñöl gi, Pol kalip haga, “Yad Juda nibö u pen yip yag daula daun kub Dasas, Silisia Propins gau. Pen yad ap Jerusalem i, manö hag ñeb bi Gameliel aip midem, kub ginö u me, apis bac bi lo manö nihön nihön hagla u magöñhalö yip hag ñö, niñbin. Anib u, kale God nip ud aij gun, a gimim, kliñ aij nöp gipim rö, yad u rö nöp gimidin.^j ⁴Nibi bi Jisas Adan anibu arla gau kalip gi naij yabił gimidin. Kalip al pak lin, a gem, nibi abe bi abe kalip hałöwałö nagi lem, dam nagi limidin. Pen rimnap gi naij gi dam pak linö, böñ nöp ummidal.^k ⁵Gimidin anibu, God nip nan sabe gep bi kub yabił u abe, bi manö ud asikep Kansol midpal bi kub gau abe, kalip hag niñbe, piral hagöp, a göm, hagagnaböl; niñö hagöp, a ginaböl. Ñin ap yad Damaskas arnig gainö, bi kub anib gau yip köp rimnap nimam bi kale Damaskas mideila gau kali kliñ rik ñila. Köp anibu kali kliñ riköm hagla, ‘Pol nip abad midaimim. Damaskas nibi bi Jisas nip niñ

^h 21:36 Luk 23:18 ⁱ 21:38 Ap 5:36-37 ^j 22:3 Ap 5:34 ^k 22:4 Ap 8:3

udpal gau kalip nagi löm, dam Jerusalem i daunim,' a gila. Yad köp anibu udem, kalip nagi li Jerusalem daunö, ilön udnaböl, a gem, Damaskas arnö.

Pol nöd Jisas nip niñ uda, aiud u haga

6“Pen yad köp anib gau udem, bi rimnap aip am am sidö añ aulik magö u, Damaskas sösöl gino niñöl gi, adin mailö kub unbö ke kumi kabö adö lañ nibö ap lugöm yip niña. 7Anig gö, yad ap lug minöñ yan paknö niñöl göm, manö ap yip haga, ‘Sol, Sol, yip nihön ginig gimön pör gi najj gabön?’ ö ga.

8“Hageia, yad hagnö, ‘Bi Kub! Ne ban?’ ö ginö.

“Hagainö, haga, ‘Yad bi Jisas Nasared nibö; yip pör gi najj gabön u nöp hagabin,’ a ga. 9Bi yad aip araino gau, mailö kub u niñla u pen manö magö yip haga u apdi niñagla.

10“Yad pen hagnö, ‘Bi Kub. Nihön ginam?’ ö ginö.

“Hagainö, yip haga, ‘Ne urakmön, Damaskas ammön, bi ap apöm, nihön nihön ginabön u nöp hagnab,’ a ga. 11Mailö anibu mailö kub yabiñ göm, amgö yip u böñ nöp we ga. Anig gö, bi yad aip araino gau, yip ñimago kid u udöm, uñ gi Damaskas arno.

12“Pen daun kub anibu bi ap mideia. Hib nipe u Ananaias. Nipe lo hon u niñ aij göm, hagöp hagöp rö nöp gimidöp. Bi anibu nöp, Juda nibi bi Damaskas mideila gau magöñhalö hagla, ‘U bi aij yabiñ,’ a gila. 13Pen nipe yad midainö söl au apöm yip haga, ‘Mam Sol. Amgö magö ne kauyan ñil nöñ,’ a ga. Anig hagö niñöl gi, adin amgö yad we ga u böñ nöp kamiñ lö, ñil niñem nip niñnö.

14“Anig gö, Ananaias yip haga, ‘God apis bac bi hon sabe gimidal God u nöp, nöp uda. Udöm, nipe nan nihön nihön ginig gabin a ginab u nöp yamö niñnabön. Nipe gasi niñöb, ne Bi Kamiñ Aij nipe u waiö niñmön, manö maj miñan nipe ke hagainim manö u ne ke waiö niñnabön. 15God wög gi ñeb bi midmön, nöp nihön nihön gajip amgö niñban u, manö nihön nihön hagajip apdi niñban u, nibi bi gau magöñhalö kalip hag ñinabön. 16Anib u, abad midagaimön. Urakmön, God nip sabe gimön, ñig pakeinabön, nipe nan si nan najj gipan gac u ñik gi ke yunab,’ a ga.

“Juda nibi bi wasö gau kalip manö aij yad u hag ñimön,” a ga

17“Anig hagö, haga rö nöp ginö. Hainö Jerusalem i apem, God sabe gep ram u amem, God nip sabe gi midem, naböñ niñnö. 18Naböñ niñem, yad Bi Kub niñnö niñöl göm, nipe yip haga, ‘Yiñid Jerusalem arö gimön, ram minöñ ke gau armön. Nibi bi gai i manö aij yad hageinabön u niñagnaböl,’ a ga.¹

¹ 22:18 Ap 9:29-30

¹⁹“Anig hageia, yad hagnö, ‘Bi Kub. Kale ke yip niñbal, yad nöd Juda magum gep ram gau ajem, nibi bi nöp niñ udla gau kalip nagi lem, miñu magö nöp pakmidin.”^m ²⁰Pen ñin ap bi manö aij ne hagep Sidipen nip kabö ju pak lilö niñöl gem, yad bi nip pak leila gau wahj kale ud ju lila gau abad midem, paj hagnö,’ a ginö.”

²¹“Anig hagainö, Bi Kub yip haga, ‘Yad nöp hag yunö ammöñ Juda nibi bi wasö milö gau midpal gau arnabön,’ a ga.”^o

Ami bi kub u Pol nip abad mideia

²²Juda nibi bi Pol manö hageia u niñ mid damöm, Juda nibi bi wasö manö u nöp hagajip u niñöm, kale meg magö dap ranöm manö kub yabiñ hagöm hagla, “Nip ud al pak lim! Bi unbö rö kamiñ midagnim,” a gila.

²³Manö kub anig hagöl gi, wahj kale rimnap ud ju löm, hañpiñ gau lihu udlö, lihu udlö, hañpiñ ap rana. ²⁴Anig geila, ami bi kub yabiñ u, bi nipe rimnap kalip haga, “Nip dam ram raul miñan dammim, pakaimim, nibi bi gai i nihön ginig nip manö kub hagaböl iñ u kalöp hag ñinim,” a ga. ²⁵Anig hagö, nip paknig damöm, nagi adik lila. Pen Pol nipe ami bi kub söl anib au urak mideia u nip haga, “Hon Rom nibi bi lo ap anig göl midagöp. Bi Rom nibö kabö göl gau yihariñ pakagnaböl. Kale nöd manö kub hagöm, manö ud asiköm, ginaböl,” a ga.^p

²⁶Pol anig hagö, ami bi kub anibu am bi kub yabiñ u nip haga, “Ne nihön ginig gabön? Bi anibu nipe bi Rom nibö rö,” a ga.

²⁷Anig hageia, ami bi kub yabiñ u apöm, Pol nip haga, “Ne niñö bi Rom nibö rö aka? Yip hagö, niñin,” a ga.

Hageia, Pol haga, “Yau. Niñö, yad bi Rom nibö rö,” a ga.

²⁸Hageia, ami bi kub yabiñ u haga, “Yad mani kub yabiñ u yuem me, Rom bi midpin,” a ga.

Hageia, Pol pen haga, “Yip Rom nibö rö yag daula u me, yad bi Rom nibö rö midpin,” a ga.

²⁹Pol anig hageia, bi nip nagi lila gau piñiñ gila. Ami bi kub yabiñ u, “Bi i Rom nibö rö u pen nip nagi libin,” a göm, u rö nöp piñiñ ga.^q

³⁰Ruö pen ami bi kub yabiñ u, Juda kai Pol nip manö nihön hagaböl u niñ aij gin, a göm, God nan sabe gep bi kub gau abe, Juda kansol bi gau magöñhalö abe, auim a gö, ap magum gilö niñöl gi, Pol nip am hubik gi dapöm, mideila añ au la.

Pol Juda Kansol kub bi gau kalip manö haga

23 ¹Pol nipe Juda Kansol kub bi anib gau kalip niñ ij halö löm haga, “Mam bi. Yad God hagöp rö pör gipin u me, gasi milö niñöl gem

^m 22:19 Ap 8:3; 26:9-11 ⁿ 22:20 Ap 8:1 ^o 22:21 Ap 9:15 ^p 22:25 Ap 16:37

^q 22:29 Ap 16:38

midagpin,” a ga. ²Pol anig hageia, Ananias, bi God nip nan sabe gep bi kub yabił u, bi söl au mideila gau kalip haga, “Maj hañ nip pakmim,” a ga.^r ³Anig hageia, Pol Ananias nip haga, “Ne mulu sigi lauöl midpan. Nibi bi gau nöp niñlō, bi aij rö midpan u pen gasi magö ne niñban u naji yabił göp. Anig hagpan anibu, God nöp pen pe paknab. Hon Juda gipun rö niñmön, yip manö kub hagpan u pen Juda gipun adö u arö gimön, ‘Nip hałöwalö pakim,’ a gipan,” a ga.^s

⁴Pol anig hageia, bi söl au mideila anib gau hagla, “God nip nan sabe gep bi kub yabił u nip hag juabön aka?” gila.

⁵Hageila, Pol pen pe haga, “Mam bi. Nipe God nip nan sabe gep bi kub yabił hagöp a gem niñagpin. God Manö u kali kliñ riköm hagla, ‘Bi kub kale gau kalip hag juagmim, wasö,’ gila,” a ga.^t

⁶⁻⁸Pen Pol nipe niña, bi Kansol kub mideila anib gau rimnap Sadyusi nibi bi niñla rö niñla, rimnap Perisi nibi bi niñla rö niñla. Bi Sadyusi gau gasi kale u niñöm hagnidal, “Ejol gau midagpal. Ana midagöp. Nibi bi gau umöm, böñ nöp umöm, urakagnaböl,” a gimidal. Pen bi Perisi gau unbö gasi niñagmidal. Gasi kale u niñöm hagnidal, “Ejol gau midpal. Ana midöp. Nibi bi gau umöm, böñ nöp umöm wasö, uraknaböl,” a gimidal. Pol nipe yam ke ke mideila anibu niñöm, manö kub hagöm, haga, “Mam bi. Bac bi yad gau magöñhalö Perisi nibö; yad u rö nöp Perisi nibö nöp. Yad nibi bi umöm uraknaböl manö hagnö u me, yip pen manö kub hagaböl,” a ga. Anig hageia, bi Sadyusi Kansol kub gau asik ke ke löm, bi Perisi Kansol kub gau asik ke ke löm, manö pen pen hagla.^u

⁹Manö pen pen hagöm, manö blałö göm, manö haut gila. Hageila, Perisi kai bi lo hag ñeb bi kale rimnap uraköm, manö pen pen hagöm, hagla, “Bi i nan naji ap göp, a gun, hagagabun. Nipe Damaskas areia ñin u, ana ap aka ejol ap nip hagö niña rö löp; hon niñagpun,” a gila. ¹⁰Anig hagöm, pen pen hag ud areila niñöm, ami bi kub yabił u niñöm, midö midö anig hag damöm Pol nip ud gi dö gi adiñ adiñ löl rö löp, a göm, ami bi nipe gau kalip hagö, Pol nip ut gi dam ram kub raul kale dap lila.

¹¹Pen ñin anibu sib aņ yaņ Bi Kub apöm Pol mideia söl au urak midöm haga, “Gasi halö midaimön. Manö aij yad u Jerusalem i hagpan rö, daun kub Rom ammön, u rö nöp hagnabön,” a ga.^v

Pol nip al pak linabun, a gila

¹²⁻¹³Ruö pen Juda bi ñinjuöl mihöp rö ap magum göm, manö hag adö aņi löm hagla, “Hon Pol nip böñ nöp al pak linabun. Nip al pak lagpun magö i, nan niñagun, ñig niñagnabun!” a gila. ¹⁴Anig hagöm, am God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi manö ud asikep gau abe, kalip hagla,

^r 23:2 Jon 18:22-23 ^s 23:3 Mad 23:27 ^t 23:5 Eks 22:28 ^u 23:6-8 Mad 22:23; Ap 26:5
^v 23:11 Ap 27:24; 28:16,23

“Hon manö klö manö niñö niñö God nip hagpun. Nan magö ñiñagnabun; Pol nip böñ nöp al pak lun me, hainö nan ñiñnabun. ¹⁵Anib u, kale abe Juda Kansol kub bi gau abe, Rom ami bi kub yabił u nip manö yumim, piral hagmim, ‘Pol nip uł gi i daube, nip manö rimnap halö hag niñ aij gun!’ a gimim. Kale piral anig hageinabim, hon ułiñin li midun, i auö niñöl gun, nip böñ nöp al pak linabun,” a gila.”

¹⁶Pen Pol pi yiñ nipe u, Pol nip pakniñ gila manö anibu niñöm, niñap Pol nip dam lila ram u amöm, nip hag ña.

¹⁷Hag ñö, Pol niñöm, ami bi kalip abad mideia bi ap wiñ alö, aueia, nip haga, “Bi praj i manö nipe ap midöp. Nip uł gi ami bi kub yabił midöp u arö, manö anibu hageñ,” a ga. ¹⁸Pol hagö, ami bi anibu pi yiñ nipe anibu nip uł gi ami bi kub yabił mideia u ammil, haga, “Bi nagiman Pol u hagöp, ‘Bi praj i manö ap midöp niñöm nip uł gi dam ami bi kub yabił midöp u arö, manö anibu hageñ,’ a gajip, nip uł gi dauabin i,” a ga.

¹⁹Anig hagö, ami bi kub yabił u, niñi bi rimnap niñnaböl, a göm, ñi anibu nip ñimagö kid u udöm, uł gi ke ke goł gau amöm, haga, “Yip manö hagnig gabön u hag,” a ga.

²⁰Hageia, ñi praj anibu haga, “Juda bi gau rol nöp manö yuöm, piral hagnaböl, ‘Pol nip dam Juda Kansol kub midpal u auaimön, manö rimnap halö hag niñ aij gun,’ a ginaböl. ²¹Anib u, manö kale hagaiöl u niñagmön, wasö. Bi kale ñiñjuöl mihöp rö Pol nip al pak lun nöp me, kauyañ nan magö ñiñun ñig ñiñun ginabun, a göm, manö hag libal. Kale manö nöp u niñun, anig gun, a göm, abad midpal,” a ga.

²²Ñi praj anig hageia, ami bi kub yabił u niñöm, nip hag yuöl gi haga, “Niñi bi rimnap kalip niñmön, ‘Ami bi kub yabił u nip anig anig gi hagem auabin,’ a gimön, hagegmön, wasö yabił,” a göm kabö la.

Pol gapman bi kub Piliks mideia ara

²³Ami bi kub yabił u anig hagöm, ami bi abad midep nipe mihau kalip wiñ alö, aulö, haga, “Ami bi gau ñiñjuöl unbö siduñ lañ (200) udmil, ami bi kaj hos adö asik göl pen pen gipal gau ñiñjuöl mihau niñan ado gi da unbö siduñ lañ (70) udmil, ami bi wim gasał pen pen gipal gau ñiñjuöl unbö siduñ lañ (200) udmil, miñi sib añ yañ nöp Sisaria armil. ²⁴Pol nip kaj hos rimnap halö ñimön, nip uł gi dam aij gimil, gapman bi kub Piliks midöp u yumil, aumil,” a ga.

²⁵Anig hagöm, nipe bi kub Piliks nip köp ap kalı kñiñ rika:

²⁶Yad Klodias Lisias. Nöp gapman bi kub Piliks köp i kalı kñiñ rikabin.
Ne midpan?

²⁷Bi nöp yuabin i, Juda niñi bi nip ud sisi löm, pak linig geila,
pen yad niñnö nipe bi Rom niñö rö u niñem me, ami bi yad rimnap

^w 23:15 Ap 25:3

aip am nip ul gi daunö.^x 28 Dapem, nip al pak linig gila manö it anibu niñnam, a gem, nip dam Juda Kansol kub manö hagep kale au amem niñnö,^y 29 Juda nibi bi kale gipal rö lo manö adö rimnap nöp mideia. Pen nipe nan rimnap gö, nip böñ nöp al pak lep aka nagı lep manö it ap midageia. 30 Pen manö ap hagla, ‘Bi anibu nip ulñin lun, alnabun,’ a gila niñem, ne midpan u yuabin. Bi nip manö hagla anıbu gau rimnap hag yunö, amöm, nöp manö it anibu hagnaböl.

Manö hagpin me u.^z

31 Ami bi kub yabił u anig hagöm, köp anıbu gi ñö, ami bi gau Pol nip sibön yañ nöp ul gi damöm, daun kub Adipadris amjakla. 32 Ruö ami bi it ajmidal gau magöñhalö ado gi Jerusalem arla. Ami bi kaj hos adö asik göm pen pen gimidal gau nöp Pol nip dam daun kub Sisaria arla. 33 Sisaria amjaköm, am köp dauajal u, gapna ram minöñ anıbu abad midmidöp u nip köp anıbu ñöm, Pol ñimagö adö nipe u lila. 34 Gapna nipe köp anıbu amgö li niñöm, Pol nip haga, “Ram minöñ ne gai nibö?” ö ga. Hageia, Pol haga, “Yad Silisia Propins nibö,” a ga. 35 Pol Silisia Propins nibö bi mideia manö u niñöm, bi kub nip haga, “Bi nöp manö hagnaböl gau aueinaböl, manö kub ne hagnabun,” a ga. Anig hagöm, bi nipe rimnap kalıp haga, “Nıp dam Herod ram kub gi la u limim, abad mid aij gimim,” a ga.

Juda bi kub gau Pol nip manö kub hagla

24 1 Pol nip dam Herod ram gi la u lilö, ñin unbö yigwo milö u mideia. Ruö mamid ñin u, God nip nan sabe gep bi kub yabił Ananias, daun kub Sisaria u arnig, bi manö ud asikep rimnap ul gi, bi manö hagep kale Dedalas aip Sisaria arla. Manö kub hagep ram u amöm, kale gapman bi kub Gapna Piliiks u nip, Pol anig göl anig göl ga u manö kub hagnig gabun, a gila. 2 Pol ram raul u daulö niñöl gi, bi manö hagep Dedalas Gapna Piliiks nip haga, “Ne me milö padö hanıp abad midajan, pen pen gun gi gagun, mid aij gipun. Ne gasi niñ aij gimön gajan u me, ram minöñ hon i nan aij nan hain nibö waiö löp u, hon mid aij gipun. 3 Ram minöñ hon i rigoñ rigoñ gau magöñhalö pör nöp gi aij gabön anıbu niñun hon nöp aij yabił a gabun. 4 Pen nöp manö milö kub hagagnabin. Manö ulep magö ap hagnig gabin u, rimid pak niñmön.

5 “Bi aui midöp i, hon niñbun nipe pör nöp gi naij göp. Nibi bi gau kalıp manö piral hagö, kale manö piral anıbu niñ udöm, nipe gi naij göp rö anig unbö rö nöp gi naij gıpal. Ram minöñ ke gau gau magöñhalö ajom manö piral hagöm, Juda kai kalıp ud asik ke ke lö niñöl göm, kale gapman manö hag juöm, pen pen gıpal. Nibi bi Jisas bi Nasared nibö u nip niñ udpal gau, bi kub kale ap me anıbu.”^a 6-7 Nipe God sabe gep ram

^x 23:27 Ap 21:30-33; 22:25-27 ^y 23:28 Ap 22:30 ^z 23:30 Ap 24:5-8 ^a 24:5 Ap 17:6

gi najj ginig geia, hon niḡun nip ud sisi lun nan hanip gi najj ga anibu lo hon ke manö kub hagnig gaino, ami bi kub yabiḡ Lisias kal ju apöm,^b ⁸ nip damöm haga, ‘Bi u nip manö kub hagnig gipal gau, bi kub Piliks midöp au amöm, manö kub hagöl,’ a ga. Anig hagö me, hon miḡi aubun. Manö anibu Pol nip hag niḡaimön, nipe ke, nip manö kub haggpun manö iḡ u hagö, niḡnabön,” a ga.

⁹ Dedalas anig hagaiö, bi Juda ap mideila gau, manö nipe haga adö u nöp hagöm, hagla, “Niḡö yabiḡ hagöp,” a gila.

Pol gapna Piliks nip manö haga

¹⁰ Gapna Piliks nipe ḡimägö dap ranöl göm, Pol nip, manö haga, a gö, Pol haga, “Ne mi iru nöp ram minönḡ i abad midmön, niḡ aij gimön, manö ud asik aij gipan rö, yiḡig göl nöp hagnabön. Anib u niḡem yip aij gö niḡöl gem nöp manö hagabin. ¹¹ Ne bi gau kalip hag niḡaimön, hagnaböl ḡin unbö migana laḡ araga nöp, yad Jerusalem aramem, God sabe gep ram u sabe ginabin, a gem, arnö. ¹² Yad nibi bi rimnap udem, God sabe gep ram u aka Juda magum gep ram gau aka Jerusalem aḡ u, hibur najj gep rö manö rimnap hagagnö, wasö. ¹³ Yip miḡi manö kub hagaböl u, ne niḡnabön manö iḡ ap midageinab, wasö. ¹⁴ Pen nöp manö ap waiö hagnig gabin. Yip halag, ‘Pol hon Juda gipun u rö rimnap gagöp; nipe pir alöm, Adan gisön nibö u arab,’ a gipal. Yip Adan gisön nibö aḡab, a gipal u, niḡö hagpal. Yad Adan gisön nibö aḡem, bac bi sabe gimidal God aḡi anibu nöp sabe gimidin. Mosis Lo manö kalḡ kliḡ rika u abe, bi God manö hagep gau manö kalḡ kliḡ rikla u abe, magöḡhalö niḡ udöl gi midpin. ¹⁵ Bi Juda aui midpal, nibi bi aij gau abe, nibi bi najj gau abe, magöḡhalö umöm uraknaböl, a göm niḡbal rö u, yad u rö nöp niḡbin.^c ¹⁶ God aip am mideinabin, a gem, yad haöwaḡö gagin, wasö. God niḡöm aka nibi bi gau niḡöm, Pol kabö rö gagöp, a ginaböl u niḡem, pör niḡ aij gem, mid aij gipin.

¹⁷ “Pen yad mi rimnap Jerusalem aragnö. Pen nibi bi yad nan midagöp gau kalip mani rimnap ḡem, God nip nan sabe gi ḡin, a gem, Jerusalem arnö. ¹⁸ Jerusalem amem, hon Juda bi God amgö ilö mid aij gun, a gun, nihön nihön gimidin u, ginö. Anig gi pis gem, God nip nan sabe gi ḡin, a gem, God sabe gep ram u am midainö. Anig göl gi midainö u, bi aui kale apöm yip niḡla. Pen nibi bi iru nöp yad aip ap midageila. Pen pen hagep manö rimnap hagagnö.^d ¹⁹ Pen Juda nibi bi Esia Propins nibö gau Jerusalem apöm, God sabe gep ram au mideila. Manö kale midaiöp u, kale aui apöm, manö anibu hagblap. ²⁰ Auagpal u, bi Juda Kansol kub gai i yip Jerusalem manö kub hagöm, yad nan najj ginö manö iḡ niḡla u haglö, ne nön! ²¹ Pen yip manö kub hagla ḡin u, yad manö aḡi ap nöp

^b 24:6-7 Ap 21:28-30 ^c 24:15 Jon 5:28-29 ^d 24:18 Ap 21:12-28

hagnö. Meg migan dap ranem hagnö, ‘Yad nibi bi umöm uraknaböl, a gem, gasi u nöp niñbin u me, yip manö kub hagabim i,’ a ginö,” a ga.^e

²²Pol anig hagö niñöl göm, Gapna Piliks, Adan u a gimidal manö u niñ aij ga u me, Juda bi gau manö hageila u udagöm, haga, “Hainö ami bi kub yabił u Lisias auö, manö nipe u niñem, manö anibu hagnabin,” a ga.^f
²³Anig hagöm, bi nagiman kai kalip abad mideia u nip haga, “Pol nip abad mid aij gimön; nip böñ nöp nagi pidöñ lagmön. Nipe nan rimnap midagainim, nibi bi nipe gau kalip hag niñö, nip ñöl,” a ga.

Pol mi mihöp nagi mideia

²⁴Ñin pro bad ap arö, ñin ap Piliks nibin nipe Drusila aip aulö. Nibi Drusila anibu nipe Juda nibö nibi. Pen kale ber apil, nugmul nipe Pol nip wiñ alö, apöm, Krajs Jisas nip aigöl göm niñ udpal manö u hagö, Piliks niñ mideia. ²⁵Pol nipe manö hag damöl gi, hon aigöl gun gi aij ginabun manö u abe, hon aigöl gun hibur gasi midmagö hon gasi göp rö nöp gagnabun manö u abe, God hainö hanip manö kub hagnab manö u abe Piliks nip haga. Pen Pol anig hagö, Gapna Piliks manö anibu niñöm, piñiñ göm, Pol nip haga, “Ne miñi am midaimön. Hainö yad ñin ap nöp wiñ alnö, aumön,” a ga. ²⁶Pen gapman bi kub anibu, gasi nipe ke gau nöp niña, “Yad Pol nip pör pör wiñ alnabin u, nipe pen gasi niñnab, ‘Yad bi i nip agamij mani rimnap ñinö, hagö, arnam,’ a göm, yip mani rimnap ñinab,” a gi gasi u niña. Pen gasi anibu nöp niñ midöm, Pol nip dugo ruö wiñ alö, apöm, manö hagnidil.

²⁷Mi mihöp pis ga niñöm bi ne Posias Pesdas, Piliks kuö nip udöm, ram minöñ anibu gapna mideia. Pen Piliks, Juda kai yip bi aij a ginaböl u aij a göm, Pol nagi mideia u hubikaga.

Pesdas Pol nip manö kub niña

25 ¹Pen Pesdas daun kub Sisaria u am gapna wög anibu udöm, ñin mihau nigañ nöp midöm, Jerusalem ara. ²⁻³Pesdas Jerusalem arö niñöl göm, God nip nan sabe gep bi kub gau abe, Juda bi kub rimnap abe nip am niñöm, Pol anig göl anig göl gi najj ga manö anibu nip hagla. Juda bi gau kale ke agamij manö adö añi hagöm, Pol nip adan añ au uliñin lun, al pak linabun, a göm, hagla, “Hanip mög niñmön, bi ne rimnap hagaimön, Pol nip yiñid ul gi Jerusalem dauöl,” a gila.[§] ⁴Anig hageila, Pesdas haga, “Pol nagi midöp Sisaria. Anib u, yad Sisaria arnig gabin rö, ⁵nip manö rimnap midainim, bi kub kale rimnap hagpe, yad aip Sisaria amöm, nip manö kub hagöl,” a ga.

⁶Pesdas anig hagöm, ñin raleb jiñ aka siduñ lañ halö Jerusalem midöm, ado gi Sisaria ara. Ruö, Pesdas nipe manö kub hagep ram raul

^e 24:21 Ap 23:6 ^f 24:22 Ap 23:26 [§] 25:2-3 Ap 23:15; 24:1

migan u amöm, Pol nip dauim, a ga. ⁷Pol nip daueila, Juda bi Jerusalem nibö aula gau apöm nip binig gigabö göm, manö adö ke ke iru nöp hagla. Pen manö hagla adö anib gau manö it midö, hagagla.^h

⁸Kale manö hageila, Pol uraköm pen haga, “Yad Juda nibi bi lo manö kale u rib rikagin; yad God sabe gep ram u nan naj ap gagin; yad Rom Empra Sisa nip manö naj ap hagagin,” a ga.

⁹Hageia, bi kub Pesdas, Juda nibi bi gau yip bi aij a ginaböl u aij, a göm, Pol nip hag niñöm, haga, “Manö kub hagabun anibi, Jerusalem amun hagun aka?” ga.

¹⁰Hageia, Pol haga, “Miñi Sisa manö kub adö nipe u hadö midpin. Yad Juda nibi bi kalip nan naj ap gagpin u, ne u rö nöp hadö niñban. ¹¹Pen nan naj ap ginö, yip manö kub hagöm, al pak lun, a giblap u, piñij gagbne; anib u yip al pakblap. Pen manö kub hagöm, manö it ap midagöp u, bi ap yip Juda nibi bi kalip ñinim rö lagöp. Anib u, ne yip Sisa midöp u yuö, nipe ke manö anibi niñnab,” a ga.

¹²Pol anig hagö, bi kub Pesdas am bi nipe gau aip manö anibu hag amil apil göm, ado gi apöm, haga, “‘Sisa manö kub yad u niñnab,’ a gan u me, nöp Sisa midöp u hag yunabin,” a ga.

Kij Agripa aip niñin nipe Benis aip

¹³Pen yöp ñin mihöp lugö niñöl gi, Kij Agripa aip niñin nipe Benis aip, Pesdas gisön nöp gapna aua rö nip am niñul a gimil, Sisaria ammil, Pesdas aip ñin bad rapin ap midailö. ¹⁴Kale ñin iru rö au midnig gilö niñöl gi, Pesdas nipe Kij Agripa nip haga, “Nöd Piliks gapna mideia ñin u, nipe bi ap nagi la. Pen gapna wög nipe u arö göm, bi anibu nagi lep ka u arik ara.ⁱ ¹⁵Yad Jerusalem arainö, bi Juda God nip nan sabe gep bi kub gau abe, Juda nibi bi manö ud asikep bi kub gau abe, bi anibu nip yip manö kub hagöm, hagla, ‘Ne hagemön, Pol nip al pak lilañ,’ a gila. ¹⁶Pen manö it ap hagageila niñöm yad kalip hagnö, ‘Hon Rom nibi bi lo ap anig göl midagöp. Nibi bi yihariñ al pakagun. Manö kub hagun niñöm bi manö midainim gau amöm, bi kalip gi naj ga amgö ilö nipe au manö waiö hageinaböl; nipe manö pen hageinab; manö it ap mideinab u, nip al pak löl a ginabun,’ a ginö. ¹⁷Anig hagem, Juda bi gau yad aip Sisaria i apem, ruö me, am manö kub hagep ram raul migan u asikem, Pol nip am dauim a ginö, daula. ¹⁸Yad gasi niñnö e, manö kub yabiñ midöp, a ginö u pen manö kub hagla gau manö haglö niñöl gem niñnö manö kub midageia, wasö. ¹⁹Kale yihariñ hagla, ‘God manö u, hon hag aij gipun rö hagagöp. Pen bi Jisas u hadö uma u pen Pol hagöp nipe kamiñ midöp a göp,’ a gila. ²⁰Manö hageila u yad niñ aij gagpin rö, Pol nip hag niñnö, ‘Ne Jerusalem areinabön, nöp manö kub hagnaböl aka?’ ginö. ²¹Hagainö,

^h 25:7 Ap 24:5-6 ⁱ 25:14 Ap 24:27

nipe wasö ga. Nipe haga, ‘Yad nagi mideinabin. Hainö Empra Sisa nipe ke manö anibu hagnab,’ a ga. Anig hagö, yad nip Sisa midöp gau yunabin, a gem, nagi libin rö midöp,” a ga.

²²Pesdas anig hageia, Kiñ Agripa haga, “Pesdas. Bi anibu manö nipe ke hagö, yad niñnabin,” a ga. Hageia haga, “Anib u, rol niñnabön,” a ga.

²³Anig hagö, ruö, Agripa niñin Benis aip, waliñ aij aij nöp yimmil, ami bi kub rimnap abe, bi kub yabiñ rimnap abe ul göm, nibi bi kub auabun, a göm, niñi löl gi manö kub niñeb ram raul miñan u arla. Ap midlö niñöl göm, Pesdas bi nipe rimnap kalip haga, “Pol nip am dauim,” a ga. ²⁴Hagö, daueila, Pesdas haga, “Kiñ Agripa abe, nibi bi ap midpim gai i abe, bi i nip niñim. Juda nibi bi nip manö kub hagöm, bi anibi böñ nöp al pak lep, a gipal. Yad Jerusalem midainö, yip anig unbö nöp hagla. Aui auajin, unbö nöp hagal. ²⁵Yad niñbin, nibi bi gau nan naiñ yabiñ gilö, niñ rimnap al pak libal u pen bi i nip manö kub hagem niñnö, nan anibu rö ap gaga, wasö. Pen nipe ke haga, ‘Empra nipe ke manö yad hagnab,’ a ga. Anib u me, yad nip Sisa nip yunig gabin. ²⁶Bi anibi Empra nip hag yunabin u pen nipe nan niñön niñön göp manö it u, köp halö kali kliñ rik niñnam rö lagöp. Anib u, ne Kiñ Agripa abe, nibi bi rimnap gai i abe, bi anibi nan niñön niñön göp manö it u niñnabim. Kale manö nipe u niñmim, manö it magö u yip hagnabim yad kali kliñ rikem, Sisa midöp au yunam. ²⁷Pen gasi yad niñbin u, bi nagiman Sisa midöp au yihariñ yuem, lo niñön niñön rib rika u hagagnabin u, aij gagöp, wasö,” ga.

Pol Kiñ Agripa nip manö haga

26 ¹Pen Kiñ Agripa Pol nip haga, “Yad nöp apdi niñöl midpin, manö hag!” a ga.

Anig hagö, Pol niñmagö dap ranöl göm haga, ²“Kiñ Agripa. Ne nöp apön yip manö hag, a gajan, Juda nibi bi manö yip hagaböl u, nöp hagnig gabin u, yip aij göp. ³Hon Juda nibi bi gipun gipun adö u abe, manö pen pen hagnig hagnig adö u abe, ne magöñhalö hadö niñban u me, nöp hagnig gabin i, yip aij göp. Anib u, yad manö hagnö, yip iru niñagmön.

⁴“Yad niñ pro ram niñnöñ yad ke gau midainö niñ u abe, hainö am Jerusalem midainö niñ u abe, yad bi aigale bi rö midpin u, Juda nibi bi gau magöñhalö hadö niñbal. ⁵Kale yip milö padö niñmidal. Yad bi Perisi, Juda lo manö niñem, klö gem, asi masi gi aij yabiñ gipin. Kale nöp manö anibu waiö hageinaböl u, yad manö niñö hagabin u a gimön niñnabön.^j ⁶Pen God hadame nöp apis bac bi kalip manö aij hagö, gasi halö abad midmidal manö anibu nöp niñ udpin u me, kale yip manö kub hagaböl. ⁷Hon Juda it ke ke unbö miñan lañ magöñhalö, God apis bac bi kalip haga manö aij u abad midpun. God nipe nan aij niñnabin a ga nan

^j 26:5 Plp 3:5-6

aij anibu udun a gun, sidö aŋ sibön yaŋ nip sabe göl gi midpun. Pen Kiŋ Agripa, ne nö?! Manö haga anibu manö niŋö nöŋ hagöp a gem niŋ udöl gi midpin u me, yip manö kub hagaböl.^k ⁸Pen kale nihön ginig nibi bi umbal gau, God gö urakagnaböl, a gimim, niŋbim?

⁹“Pen nöd yad ke, Jisas Nasared nibö manö hageila gau kalip gi naij ginam, a gem, gi niŋmidin.^l ¹⁰Pen Jerusalem midem, yad u rö nöŋ gainö. God nip nan sabe gep bi kub gau yip haglö, nibi bi Jisas nip niŋ udla gau iru nöŋ am daunö, nagi limidal. Yad ke bi manö ud asikep gau aip yau a ginö, rimnap böŋ nöŋ al pak lilö umla, kalip paj hagmidin. ¹¹Juda magum gep ram gau ajem, nibi bi Jisas nip niŋ udla gau kalip mulu kal niŋem, kale Jisas manö nipe u arö gilaŋ, a gem, kalip gi naij gimidin. Yad gasi adö aŋ ap nöŋ niŋem, ñin rimnap nibi bi anib gau kalip ulhai niŋin, a gem, ram minöŋ milö kub gau ajmidin.

Jisas Kraiss Pol nip uda u, Pol aiud anibu haga

¹²“Pen ñin ap Damaskas nibi bi Jisas nip niŋ udla gau kalip nagi li daunam, a ginö, God nip nan sabe gep bi kub gau, yau, a göm, köp kali kliñ rik ñilö, udem hadnö. ¹³Pen bi kub aij nöŋ! Yad sidö aŋ aulik aua magö u, adan aŋ au amöl gi niŋnö, mailö kub unbö ke kumi kabö adö laŋ nibö yad bi rimnap aip araino gau pak ña. Mailö pak ña anibu, sidö mailö rö wasö; mailö anibu ke yabiŋ ga. ¹⁴Anig gö, hon magöŋhalö minöŋ yaŋ ap lug pakun, yad niŋnö, manö ap, manö yabiŋ hon Arameik manö hagöm, yip haga, ‘Sol! Sol! Yip nihön ginig pör gi naij gabön? Nöŋ pör adan aij yamnam, a gipin u pen ne yad aip pen pen gabön u, nöŋ ke ilön gab,’ a ga.

¹⁵“Hageia, yad hagnö, ‘Bi Kub, ne ban?’ ö ginö.

“Hagainö, Bi Kub haga, ‘Yad Jisas, yip pör gi naij gabön u nöŋ hagabin,’ a ga. ¹⁶Anig hagöm yip haga, ‘Pen uri ne urak! Yad nöŋ manö hagnig aubin. Ne wög gi ñeb bi yad midmön, yip miñi amgö niŋban u abe, yad nöŋ hainö yamnabin u abe, nibi bi rimnap gau kalip hag ñinabön. ¹⁷Yad nöŋ hag yunö, ne ammön Juda nibi bi gau abe, Juda nibi bi wasö gau abe hag ñö, nöŋ gi naij gilö niŋöl gem, nöŋ abad midem ud asik yunabin. ¹⁸Ne manö aij yad kalip hag ñö, amgö we midpal u amgö ñil niŋnaböl. Ne manö aij yad kalip hag ñö, sib gau midpal u arö göm mailö aunaböl. Ne manö aij yad kalip hag ñö, Seden pidöŋ magö nipe mo gau midpal u arö göm God nip aunaböl. Anig geinaböl, nan si nan naij gipal gau, Bapi niŋöm arö gö, nibi bi nöd yip niŋ udpal gau aip seg kamiŋ mideinaböl,’ a ga.^m

Pol God nip wög gimidöp manö u haga

¹⁹“Pen Kiŋ Agripa. Yad naböŋ ram minöŋ kumi kabö adö laŋ au nibö apöm manö haga niŋnö anibu arö gagnö. ²⁰Damaskas amem, nibi bi anib

^k 26:6-7 Ap 23:6; 28:20 ^l 26:9 Ap 8:3 ^m 26:18 Ais 42:16; Ep 2:2; Kol 1:13

gau kalip manö aij anibu hag ñinö. Hainö am Jerusalem nibi bi kalip hag ñem, ram minöñ Juda nibi bi midpal gau magöñhalö kalip hag ñem, Juda nibi bi wasö gau hag ñem, ginö. Kalip hag ñem hagnö, ‘Nan si nan naj gipim u, nihön ginig anig gipun, a gimim, arö gimim, God nip añi niñ udmim, nan naj gau hadö arö gipun u niñöl a gimim, hagöp rö nöp gimim,’ a ginö. ²¹Yad anig ginö u me, ñin ap God sabe gep ram au arainö, Juda bi aui kale yip ud sisi löm, al pak linig gila. ²²Pen God yip pör nöp abad midöp rö, yad uri magö i nöp aui urak midem, manö aij nipe u, nibi bi hib midöp gau abe, nibi bi hib midagöp gau abe hag ñöl gi midpin. Manö hag ñabin anibu, adö ap ke wasö; bi God manö hagep bi gau abe, bi ne Mosis abe, hainö ginab a göm kali kñin rikla manö u nöp hag ñabin. ²³God manö hagep bi Aisaia God Manö kali kñin riköm haga, ‘Krais apöm, ilön udöm umnab, pen nipe bi nöd nöp kauyañ uraknab u me, Juda nibi bi gau abe, Juda nibi bi wasö gau abe niñaböl, God kalip u rö nöp ud kamiñ yunim rö löp. Anig ginab u nipe kalip mailö rö pak ñinab,’ a ga,” a ga.”

²⁴Pol manö anibu hagö niñöl gi, Gapna Pesdas manö kub hagöm haga, “Pol, ne bi manö adö ke ke niñban rö, nabic jin mo ne miñep göp hauñ almön hagabön,” a ga.

²⁵Hageia, Pol pen haga, “Bi kub aij yad Pesdas. Yad hauñ alö hagagabin. Gasi niñöl niñ aij gem, manö niñö yabiñ u hagabin. ²⁶Yad nihön manö hagabin i, Kiñ Agripa nipe ke hadö niñöb. Jisas nip nihön nihön göm manö nihön nihön göm gila u pi göm gagla. Waiö nöp gila u me, yad niñbin, Kiñ Agripa nipe magöñhalö hadö niñöb. Anig gö niñem yad nip piñiñ gem hagagabin, wasö,” ga. ²⁷Pol anig hagöm Kiñ Agripa nip niñöm haga, “Kiñ Agripa. Ne bi God manö hagep gau manö hagla u, niñö hagla, a gimön, gasi niñban aka? Yad niñbin, manö anibu niñö hagla, a gimön, niñban,” a ga.

²⁸Pol anig hagö, Kiñ Agripa pen haga, “Pol. Ne yip, manö pro ap hagnö, Jisas bi nipe ap mideiañ, a gimön, yip manö anibu hagabön aka?” ga.

²⁹Hageia, Pol haga, “Manö uñep hagnam aka manö milö hagnam, yad gasi añi ap nöp niñem, God nip sabe gem hagabin, ne abe, nibi bi manö hagabin niñaböl gai i magöñhalö abe, yad midpin rö midaiim, a gem, sabe gabin. Pen yip sen adikpal rö kalöp löl, a gem, sabe gagabin,” a ga.

³⁰⁻³¹Pol anig hagö, Kiñ Agripa u, Gapna Pesdas u, Agripa niñin Benis u, nibi bi mideila gau magöñhalö uraköm, höñ amöm, hagla, “Nibi bi rimnap gi naj gilö me, manö kub hagöm, rimnap nagi löm, rimnap böñ nöp al pak linaböl. Pen bi i nan naj ap gagöp, wasö,” gila.

³²Anig hagöm, Kiñ Agripa nipe Pesdas nip haga, “Miñi nagi lep ram arö göm höñ arböp u pen nipe, ‘Sisa manö kub yad niñab,’ a göp u me, nagi midöm, bi kub Sisa midöp u arnab,” a ga.

ⁿ 26:23 Luk 24:44-47; 1Ko 15:20

Pol Rom arnig göm ñig magib uda

27 ¹Gapna Pesdas Pol Rom uri arnim a göm hagö, ami bi gau abad midep bi kub Julias u, Pol abe nagiman bi rimnap halö abe udöm abad mideia. Ami bi anib gau kalip “Empra Ami Bi Nipe” a gimidal. ²Pen ñin anibu, ñig magib ram minöñ Adramidiam nibö u, Esia Propins arnig göm, Sisaria am pidöñ ga. Anib u, ñig magib anibu udun ñig añ yañ arno. Bi daun kub Desalonaika, Masedonia Propins au nibö bi ap aip arno. Hib nipe u Arisdakas.^o

³Ruö daun kub Saidon amjak am pidöñ gino. Julias Pol nip ud aij göm haga, “Am mideimam bi kalip niñmön, nöp nan nihön midagainim gau nöp ñöl,” a ga. ⁴Pen hon Saidon arik arnig gun niñno, yigön kub yabił u apöm, ñig solwara u abe ral auai. Anig gö, ram minöñ ñig rib gus ga airan Saipras böñ lau arno. ⁵Anig gun, am am Silisia Propins hil gun, am ram minöñ Pampilia hil gun, am Lisia Propins amun, daun kub Maira amjak pidöñ gino. ⁶Amjak pidöñ gun, ami bi kub bi nagiman gau kalip abad mideia u niña, ñig magib Aleksadria nibö ap ram minöñ Idali arnig geia. Anib u, nipe hanip hagö, ñig magib anibu arno. ⁷Ñig magib anibu amun, ñig añ kub yañ amun, hain hain nöp ulham am am daun kub Kinidos amjakno. Pen yigön kub auageia niñöm yijig göl arep rö laga. Anib u me, böñ lau nöp am am ram minöñ Salmoni hil gun, ram minöñ ñig rib gus ga airan Krir ba lau nöp amun, ⁸ulham am am ram minöñ pro ñig goł au ap, “Ñig Magib Mid Aij Gep Kuö,” a gimidal, amjak pidöñ gino. Ram minöñ anibu Lasia daun söl au.

⁹Hon anig gun, hain hain nöp gi ajno niñöl göm me, Juda nibi bi nan niñagla ñin u ap arö, ñig solwara kub ral auep ñin u hadö aua. ¹⁰Pen Pol nipe kalip haga, “Bi gai i. Arep rö lagöp rö, areinabun u, nan wim wañib nan gau magöñhalö najj göm, ñig magib abe najj gö, hon magöñhalö ñig niñun rö löp,” a ga. ¹¹Pol anig haga u pen, ñig magib bi wög gimidal abad midmidöp bi kub u abe, bi ñig magib nap nibö u abe, manö ke hagailö niñöm, ami bi kub Julias, Pol manö arö göm, manö kalip u uda. ¹²Bi iru nöp hagla, “Ram minöñ i ram minöñ najj. Yigön kub udöp ñin i, ram minöñ najj anibi midagaiun; Piniks söl midöp au am midaiun. Yigön kub auab ñin u, ñig magib dam ram minöñ anibu lino, najj ganim,” a gila. Piniks daun anibu, ram minöñ ñig rib gus ga airan Krir midöp. Ñig magib Piniks aumidöp u, yigön kub sidö auab lau adö aueinab u, ñig magib agamij sidö wad arab lau adö arnab; pen yigön kub sidö wad arab lau adö aueinab u, ñig magib agamij sidö auab lau adö arnab.

Yigön kub apöm, ñig solwara rala

¹³Pen kale anig haglö, au midaino niñöl gi, yigön pro pro auai u niñöm, “Miñi amun arnabun,” a göm, bi ñig magib wög gimidal gau,

^o 27:2 Ap 19:29

aga yula u ħip gi udöm, ram minöŋ ñig rib gus ga airan Krir ñig goł adö u arno. ¹⁴Anig gun arno niŋöl gi, adiŋ hadal majö yabił, airan Krir böŋ lap nibö, ñig magib arniŋ gino lau adö apöm, ñig magib ud jinomno ga. ¹⁵Anig gö, bi ñig magib wög gimidal gau niŋöm, dam yijig göl arun, a göm, gi wasö niŋöm, arö gilö, hanip halö dam ñig solwara aŋ kub gau ud ara. ¹⁶Hadal aniŋ göm ud arö, am am ram minöŋ ñig rib gus ga airan pro Kauda a gimidal u, böŋ lap araino niŋöm hadal kub auaiä u hain ga. Aniŋ gö niŋöl gun, hagno, “Yigön pro auab rö, ñig magib pro bad u udun, ñig magib kub miŋan u ud lun,” a gun, ułham yabił ud lino. ¹⁷Ñig magib pro bad u ud li aij göm, ñig magib kub u pa jö ginab rö löp, a göm, ñig magib gau nibö gau nibö nagi adiköm, ħip gi li pidöŋ gila. Pen, “Yigön kub auab i, ñig magib hon u dam kabö kułup Södis a gimidal gau amöm, kabö kułup naij u biniŋ gö, naij ginab,” a göm, sel adikla u hubik yulö, aninin gö piñiŋ göl gi arno. ¹⁸Yigön kub u apöl gi mideia u me, ruö ñig magib u piła gaŋ, a göm, wim wañib nan gau ud ñig yula. ¹⁹Ruö u, u rö nöp, yigön ud nöp mideia u me, nan nihön nihön ñig magib mid aij gaŋ a göm raul miŋan lilö mideia u, magöŋhalö niŋebir ud ñig yaŋ yula. ²⁰Pen hon pör pör sidö gapi gau niŋmidagun, wasö. Yigön u aniŋ göl udöl nöp mideia u me, gasi ap niŋun, hagno, “Ram minöŋ ap aragnabun; um haknabun,” a gun, gasi niŋno.

²¹Pen milö padö kale nan magö niŋmidagal. Hainö Pol mideila aŋ au uraköm haga, “Bi gai i, manö yad hagnö u niŋbep rö, hon airan Krir nöp midun, wim wañib nan gau ud ñig yaŋ yuagbnop. ²²Pen yad kalöp hagabin, uri gasi iru niŋagmim; gasi halö midaimim. Hon ap umagnabun. Ñig magib u nöp böŋ nöp naij ginab. ²³Yad God nip wög gi ñeb bi nipe midpin u me, miñi sib yaŋ God ejol nipe ap yuö, apöm yad midajin söl au apöm yip hagöp, ²⁴‘Pol, ne piñiŋ gagmön! Midmön, bi kub Sisa midöp au ammön, manö kub niŋnabön. Pen nibi bi ñig magib raul miŋan midpal gau, God kalip u rö nöp abad midö umagnaböl. God nipe nöp mög niŋöm, kamiŋ midep magö kale u nape ñöb,’ a göp.^p ²⁵Anib u, bi gai i, kale piñiŋ gagmim; gasi halö midaimim. Yad niŋbin, God nip niŋ udpin u, nipe hagöp rö nöp ginab. ²⁶Pen hon am am, ram minöŋ ñig rib gus ga airan ap arno, ñig magib kabö kułup biniŋ gi pidöŋ ginab,” a ga.^q

Ñig magib böŋ nöp naij ga

²⁷Pen yigön u hanip aniŋ göl ud dam dam ñin unbö siduŋ böŋ daŋ ara niŋöm sibön yaŋ me, ñig solwara Edriadik, a gal u, aŋ au amöl gun, bi ñig magib wög gimidal gau, gasi ap niŋöm, söl ram minöŋ ap apjaknabun rö löp, a gila. ²⁸Kale gasi anibu niŋöm, kabö kułup söl söl midöp aka göm, nan ñig li niŋbal ap löm niŋla milö kub kub 40 mida mideia. Yöp

^p 27:24 Ap 23:11 ^q 27:26 Ap 28:1

pro pro magö ap amöm, nan anibu kuöyañ löm niñla 30 mida mideia. ²⁹Anig gö, hon kabö kub hañai adö au arun rö löp, a göm, piñiñ göm, aga miñau miñau yula niñöm, ñig magib pidöñ ga. Pidöñ gö niñöl gi, God nip sabe göm hagla, “Ram yiñid ruöm sidö lañ,” a gila. ³⁰Pen bi ñig magib wög gimidal gau, ram minöñ ñig rib gus ga airan anibu yöp söl anib au arniñ, nibi bi gau niñ mideila rö, piral wai ñöm, hagla, “Ñig magib pro u dam ñig magib nabic lau adö yuun, aga rimnap halö yuun,” a gila. ³¹Kale piral anig gilö niñöl gi, Pol niñöm, Julias ami bi nipe gau aip kalip haga, “Bi ñig magib wög gaböl i, kale ñig magib pro u udöm piñiñ gi areinaböl u, kale magöñhalö um haknabim,” a ga. ³²Pol anig hagö, ami bi gau, ñig magib ñig yañ yuniñ geila nagi u, böñ nöp rib gi dö gi yulö, ñig añ yañ luga.

³³Pen ram runig ga magö u, Pol kalip haga, “Ñin unbö siduñ böñ dañ u gasi iru niñmim, nan magö ñiñagmim, yiñariñ nöp midpim. ³⁴Anib u, uri nan rimnap ñiñmim. Wasö u, aige göl gimim mideinabim. Nibi bi añi ap nabic uñ añi ap lugagnab,” a ga. ³⁵Pol anig hagöm, bred rimnap udöm, kale mideila añ au God nip aij a göm, ud jö göm, nan rimnap ñiñja. ³⁶Pol nipe ñiñö niñöl göm, kale u rö nöp hibur aij gö, nan rimnap ud ñiñla. ³⁷Hon söl ñin juöl unbö siduñ böñ dañ (276) nibi bi ñig magib miñan anibu midaino. ³⁸Pen nan ñiñ pis gun, ñig magib piña gañ, a gun, wid mideia gau ud ñig yañ yuno.

³⁹Ram ruö niñöl gun, ram minöñ anibu niñno. Pen bi ñig magib wög gimidal gau ram minöñ anibu niñn, a göm, niñagla. Pen kale niñla, ñig solwara lañiñ waj hak ara u, kabö kuñup aij nöp mideia lau u me, hagla, “Ñig magib adö anibu kabö rö arnabun,” a gila. ⁴⁰Anib u, ñig magib aga yula nagi gau böñ nöp rib gi dö göm, ñig magib böñ böñ lila sidia miñau hubik paliöm, sel kub u hubik lila u, kauyañ dap ran adiköm, hadla. ⁴¹Am am me, ñig magib mulu adin u, kabö kuñup adö u biniñ göm, paköl gi pidöñ ga. Anig göl paköl gi pidöñ gö, ñig solwara u ral apöm, ñig magib himgan adin böñ nöp pa jö ma jö gi ud ara.

⁴²Anig gö, ami bi rimnap apöm, bi kub kale Julias nip hagla, “Ñig magib i naj gab. Bi nagiman gau piñiñ gi arlö, hanip hag ginaböl. Anib u, kalip al pak lun,” a gila. ⁴³Anig hagla u pen Julias, Pol nip gasi niñöm, kalip wasö göm, haga, “Bi ñig uñañ piriñ niñbal gau nöd ñig uñañ piriñ aröl. ⁴⁴Hainö bi ñig uñañ piriñ niñagpal gau, mab po naböñ naböñ gau udöm, ud sisi löm aröl,” a ga. Hagö, haga rö nöp gino. Bi ap ñig niñagno; magöñhalö kamiñ arno.

Pol ram minöñ Molda am mideia

28 ¹Pen hon ram minöñ ñig rib gus ga anibu arno, nibi bi anib gau mideila gau hanip hagla, “Ram minöñ i Molda,” a gila. ²Anig hagöm, hanip udöm gi aij gila. Hanip möñ al kiña ga rö, hanip ud aij

göm, mab dap laulö, mali aij gino.^r ³Pol pen am mab lö lö rimnap hihu dapöm lauö niñöl gi, hauaʔ ap mab lö lö daueia aŋ anib au mideia u me, piböŋ gö, ap ranöm Pol nip ñimagö kid u hau ij halö la. ⁴Anig gö, nibi bi ram minöŋ anibu mideila gau niñöm, kale ke hagla, “Bi nagiman i gi naji göp rö kamiŋ arnim rö lagöp. Nig solwara aŋ au midöm, ñig magib u naji gö umagöp u pen miñi umnab,” a gila. ⁵Anig hagla u pen Pol ñimagö nipe u pipal pakö, hauaʔ anibu lugöm, ñöl ina. Pen Pol nip nan ap gaga.^s ⁶Anig gö, nibi bi anib gau kale ke hagla, “Bi i nip hauaʔ hauöp u hu ginim aka hu gagö yiñid umnim,” a göm, rapin nöŋ niñ mideila. Pen anig gi niñ midlö, nip nan ap gaga, wasö. Kale niñöm, hagla, “Bi anibu bi yabiʔ ap wasö; nipe god ap,” a gila.^t

⁷Pen bi kub ram minöŋ anibu abad mideia u hib nipe u Pablias. Ram minöŋ nipe u söl anib au mideia u me, hanip dam ram nipe u amun, ñin mi hau niŋaŋ abad mid aij yabiʔ ga. ⁸Bi kub anibu nap nipe u hañ romaŋ nipe u mab rö inöm, hib yuö göm, um mideia. Pen Pol nipe Pablias nap nip niñöm, God nip sabe göm, nip ñimagö lö niñöl gi, nan ga anibu böŋ nöŋ kamiŋ la. ⁹Anig gö me, nibi bi ram minöŋ anibu nan ga gau aulö niñöl gi, Pol nipe God nip sabe gö, kalip kamiŋ la. ¹⁰Pol anig gö me, hanip abad mid aij yabiʔ göm, ñig magib udun arniŋ gaino ñin u, nan nihön nihön midageia gau hanip haʔowaʔö ñila.

Pol daun kub Rom amjaka

¹¹Pen ram minöŋ anibu, ñig magib Aleksadria nibö ap, u rö nöŋ ap mideia. Ñig magib anibu hib nipe u “Ñi Ramö” a gila. Ñin anibu yigön kub udep ñin u aua u me, arep rö lagö, anib au mideia. Hon abe ram minöŋ anibu midno, rakin mi hau niŋaŋ luga. ¹²Pen yigön kub auagep ñin u, ñig magib Ñi Ramö anibu amun, daun kub Sairakius amjak pidöŋ gino. Amjak pidöŋ gun, ñin mi hau niŋaŋ anib au midaino. ¹³Ñig magib anibu nöŋ udun, Sairakius arö gun, daun kub Regium arno. Ruö yigön kub ap jöl adö apöm, ñig magib u udöm, yiñid arö me, ñin mihöŋ nöŋ ñig aŋ au midun, Pudiolai daun amjak pidöŋ gino. ¹⁴Ram minöŋ anibu nibi bi Jisas nip niñ udla rimnap mideila u me, hanip hagla, “Hon aip midmim, armim,” a gila. Hageila, kalip aip ñin unbö mudun jiy midun, “Rom arun,” a gun, hadno. ¹⁵Pen Rom nibi bi Jisas nip niñ udla gau, “Pol bi gau aunaböl,” a gilö, niñöm, rimnap ap hanip Apias Maker aŋ u nable pakla rö, rimnap ap hanip Ram Haneb Mi hau Niŋaŋ mideia ram minöŋ u nable pakla. Pol kalip niñö, hibur nipe aij gö, God nip aij a ga. ¹⁶Pen hon am Rom midaino, gapman bi kub u Pol nip haga, “Ram ne ap ke hanmön,” a ga. Anig hagö, Pol nipe ram ap uʔhai niñöm han midö niñöl gi, ami bi ap nip abad mideia.

^r 28:2 2Ko 11:27 ^s 28:5 Mak 16:18 ^t 28:6 Ap 14:11

Pol Jisas manö aij u daun kub Rom au hag ña

¹⁷Pol ñin mihau niganj midöm, Juda bi kub ram minöñ anibu mideila gau kalip wiñ alö, ap magum geila, haga, “Mam bi. Yad nibi bi hon gau nan naj ap gagem, apis bac bi manö hagla u rib juagin u pen Juda bi kub Jerusalem nibö gau yip ud sisi löm, dam Rom gapman bi kub anib gau kalip ñila. ¹⁸⁻¹⁹Rom gapman bi gau yip manö kub hagöm niñla manö it ap midageia. Yip al pak löl rö laga. Anib u, yip, hubik yuun, a göm, niñla u pen Juda kai mideila gau klö yabiñ göm, yip kauyanj manö kub hagla. Anig gailö me, yad hagnö, ‘Sisa nipe ke manö yad u niñnab,’ a ginö. Pen yad nibi bi yad Juda gau kalip manö ap hagnig auagin.” ²⁰Pen hon Juda kai Bi Kub nip gasi halö abad midpun manö aij nipe u nöp hag ñinö, yip nagi libal i. Manö anibu hagnig me kalöp wiñ alnö aubim,” a ga.”

²¹Pol anig hageia, nip pen hagla, “Bi ram minöñ Judia nibö anib gau, i apöm aka köp ñilö auö, manö naj rimnap nöp haglö, niñagpun. ²²Pen hon niñbun, Juda nibi bi gau gau magöñhalö hagnal, ‘Nibi bi gasi ne niñban rö niñbal gau, nibi bi aij wasö,’ a gipal. Anib u, ne manö ne ke hagö, hon ke niñjun,” a gila.”

²³Pen kale anig hagöm, ñin ap manö hagnabun, a göm, hag la. Ñin hag la anibu nöp, nibi bi nöd aula rö wasö, nibi bi iru yabiñ nöp Pol mideia ram u sib halö nöp ap magum gila. Anig göm, ap magum gilö niñöl gi, Pol nipe, God nibi bi udnig göm, Ñi nipe hag yuö, Kiñ rö aua manö u hag ñinig, Mosis abe, bi God manö hagep bi gau abe, hadame nöp Jisas anig anig göm ginab, a göm, kali kñiñ rikla manö u kalip hag ña. Jisas manö u hagnö niñlanj, a göm, Pol manö anibu hag midö niñöl göm, sidö wad ara. ²⁴Pen manö haga anibu, rimnap haga rö niñ udla pen rimnap niñ udagla. ²⁵Pol nibi bi niñ udagla gau kalip haga, “Hadame nöp Ana Uñ nipe Aisaia nip go? lö, apis bac kale gau kalip manö niñö yabiñ haga. ²⁶Manö anibu Aisaia nipe God Manö adiñ ap kali kñiñ riköm haga,

‘Juda nibi bi gau kalip ammön hagnöm,
 “Manö hagnaböl niñnabim u
 pen manö hagöp u, a gimim, niñagnabim.
 Amgö niñnabim u
 pen nan ap niñagnabim.

²⁷Nibi bi gai i manö yad hagnip u
 kalip iru gö niñagnal.
 God Manö niñno, hanip gö,
 nibi bi nipe midaiun rö löp a göm,
 rimid piñ göm, amgö ju göm nöp midpal,” a gimön,’ a ga.

²⁸“Anib u, Juda nibi bi gai i niñim! Kale Juda kai, God manö aij u arö gipim rö, nipe hagö, manö aij anibu Juda nibi bi wasö miñan rimnap

“ 28:18-19 Ap 25:11; 26:31 v 28:20 Ap 26:6-7 w 28:22 Ap 24:14

arnab niñöm kale manö anibu udnaböl,” a ga. ²⁹Pol kalip manö anibu hag pis gö niñöl göm, Juda nibi bi gau kale ke amöl gi, pen hagö pen hagö göl gi arla.

³⁰Pen Pol daun kub Rom han midmidöp ram u rauöl gi han mideia, mi mihöp ina. Nibi bi nip niñnig aueila gau kalip magöñhalö hag wiñai udöm, ud aij ga. ³¹Nibi bi nip aula gau, God nibi bi udnig göm, Ni nipe hag yuö, Kiñ rö aua manö u kalip hag ñöm, Bi Kub Jisas Krai manö aij u hag ñöm, gimidöp. Nipe anig geia, Rom gapman bi kub gau nip hag gagla u me, nibi bi gau kalip manö ktö gi hagöm, kabö göl nöp hag ñimidöp.